

Flóra

MAGYAR

TANÍTÓKÉPZŐ.

XIV. ÉVFOLYAM.

1899. január.

I. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Szathmáry György emlékezete.¹

Tekintetes Közgyűlés!

Mélyen tisztelt Hallgatóság!

Emlékezzünk Szathmáry Györgyről az örökszeretet és hála nevében! Kettős évfordulóhoz jutottunk; az egyik egy verőfényes napnak gyönyörű hajnalát, a második szomorú lenyugvását juttatja emlékeztünkbe. Mert hiszen rövid két éve ugyan e helyen és napon hangzott el akkori felejthetetlen díszelnökünk, Szathmáry György ajkairól, hogy miért volt «titkos imádója» a székes főváros tanítóságának és alig nyolcz nap választ el ama lesújtó hír évfordulójától, hogy Magyarország népoktatását örökös tagunknak, Szathmáry György miniszteri tanácsosnak, a népoktatás vezérének halálával súlyos veszteség érte... Most, hogy mi, a népoktatásügy munkásai, nevezetes alkalomra összegyülekeztünk, méltó hozzáánk, hogy érezzük annak a nagy szellemnek érintését, a ki mint a «szív embere», a míg élt, «oly dúsan szórá» ránk, tanítókra, «dús élete kincset»... Igen érzem, s azt hiszem, érezzük mindnyajan, hogy Szathmáry György itt van, itt él közöttünk. S hiába zarándoklunk el a kegyelet virágával sírjához, ott az öröklét angyala fogad bennünket, a ki sírjára mutatva szól: «O nincs itt, feltámadott!»

Igen, feltámadott, közöttünk él, meg van írva:

«Nem hal meg az, ki mill'óra költi
Dús élete kincseit, ámbár napja múlt;
Hanem lerázván a mi benne földi
Egy éltető eszmévé finomul.»

Avagy elhíhető-e, hogy emlékezetét sírjához lánczolja a földi enyészet addig, míg megkezdett nagy műve befejezve sincs?... Nem! Sőt kérdezzük a költővel:

«Miért haltal meg, hiszen már életedben halhatatlan voltál?!»

Az ő három évtizeden túl terjedő szakadatlan munkássága meggyújtotta az «érdemnek öröklénggal égő tüzet.» S ez a tűz átszállva elménkbe s egész valónkat áthatva, a mi utainkra is világot vet s fény-

¹ Fololvastattott 1899. január hó 6-án a Magyar Tanítók Kaszinója közgyűlésén.

sugarainak irányát követve, a mi utunk is egy nagy és nemes cél felé vezető leszen. Igen, egy nagy és nemes cél felé való szünetlen haladás, tántoríthatatlan küzdés: ez a legszebb tanúság, a melyet mi, az eszmények katonái, tanítók, az ő életéből s küzdelmeiből meríthetünk. Szathmáryra, az eszmék és nagy célok emberére, teljesen ráillenek nagy Kőrcseynek szavai: «Mily szép az emberi élet, midőn a mindennapiság köréből kiemelkedik s magát valami nagy, szent és milliókat érdeklő cél után intézi! Mi szép világító csillagként tűnni fel ezek előtt és szabadon, átmelegült lélekkel választani magának pályát s azt jó és balszerencse közt örökre tiszta és soha nem hidegülő szenvedelemmel futni meg!»

Emlékezzünk tehát Szathmáry Györgyről, hogy a célratörés és a soha ki nem alvó idealizmus legyen a mi pályafutásunknak is vezető csillaga!

Szathmáry György fényes pályafutását akarván vázolni, mélyen érzem látó szemem gyengeségét, alkotó elmém erőtlenségét. De az ő szelleméhez magához, a kinek emlékezetét ünnepeljük, fordúlok s Prometheusz-ként az ő lelkének öröktüzéből egy parányt szívembe lopva, indúlok merész utamra s megkísérlem tisztelt hallgatóimat az ő küzdelmes, de dicső győzelmekben gazdag életének utain végig vezetni...

Régi magyar nemesi család ivadéka volt. Hunyadmegyében, Alpesten született 1845. évi április 14-én. Atyját, Karolyt, már három éves korában elveszíti és a széptehetségű gyermeket anyja Ribiszey Zsuzsánna, neveli a jó édes anya örökös gondjaival. Iskolába szülőfalujában, majd Vajda-Hunyadon jár s gimnáziumi tanulmányait a Gyulafehérvári középiskolában kiváló sikerrel végezve, Kolozsvarra megy jogi és politikai tanulmányok végett. Akadémiai tanulmányait 1871-ben a budapesti egyetemen dicséretes eredménnyel fejezte be; később ugyanitt megszerezte a tanári oklevelet is.

Ezek ifjúsága történetének száraz adatai nagy vonásokban, a melyekből még nem tűnnek ki élete pályájának döntő motivumai. Ezeket ott, azon a földön kell keresnünk, Szathmáry szülőföldjén és ifjúkora színhelyén, a hol a dak és római uralomnak romladékain a magyar dicsőség fénye annyiszor fellobog; a hol sok régi híres erdélyi fejedelmi családnak ringott bölcsője, de a hol «az ősök örök dicsőségével szemben ott áll szivettépő szemrehányásképen» negyedszázada a régi magyar községeknek tíz ezret meghaladó elolahosodott lakóival, a kiknek nemcsak nevük, viseletük magyar, hanem magyarok szokásaik, magyar a papjuk, de nem értik az ezeréves édes anya szavát, nem értik meg az édes testvér magyar beszédét.

A bérczes haza nemzetiségi viszonyainak elszomorító látványai maró fájdalommal nyomódnak be az eszmélni kezdő és mélyen érző ifjú lelkébe. Erdélyben s főleg szülő megyéjében a magyarság pusztulása kétségbeejtőn igazolja a hazájáért lángolni kezdő ifju előtt Kisfaludy Sándornak századunk elején írt szavait: «A magyar nemzet ott már csak úgy áll fenn, mint egy hajdan erős, felséges várnak az idővész által naponként fogyton-fogyva dűledező, hulló s végre egészen eltűnő romladéka»... Ez juthatott eszébe Szathmáry Györgynek, a

gyulafehérvári deáknak, a midőn egyik diáktársával Vajda-Hunyad romjai között ödöngött. Lelke előtt egy dicső multnak, egy bent erős és kifelé hatalmas Magyarország képe zibongott; magyar nemesek, magyar nép ezrei tolongtak körülte. De kilépve a várfalra, látta az idegen szónak, idegen érzésnek hódoló népek tengerét, a mely immár a magyarságnak még rommaradványait is kezdi elnyelni, elpusztítani. Ebben a pillanatban Szathmáry életének forduló pontjához jutott. Borongó lelkében az apostoli ihlettség világossága gyúl ki s az átszellemült ifjú térdre hullva, égre emelt kézzel tesz fogadalmat: hogyha Isten erőt és módot fog neki nyújtani, minden gondolatát, minden igyekezetét az «eloláhosodott magyarok visszahódítására fogja fordítani.»... Ifjúi szent fogadalmához hí maradt a férfi, az író, a tanár, a tudós és a kulturpolitikus; mert nagyobb és nagyobb tért hódítva a cselekvésre, minden egyébről lemond, csakhogy ifjúkori fogadalmát teljesíthesse, eszméjének élhessen, a lelkével összeforrnt népoktatásügyért teheszen. Igaz, a mi róla megiratott: a nagy Eötvös óta ilyen önfeláldozó, olyan lángoló szeretet nem nyílvánult emberben a haza és a népoktatás ügye iránt, mint Szathmáry Györgyben.

Vagy hasonlíthatnám őt báró Wesselényi Miklóshoz, az árvízi hajóshoz, a ki lenge csónakján kétségbeesett küzdelmet folytat a mindent elnyeléssel fenyegető vész ellen. Ilyen vész borította el hosszú idők folyamán lassan-lassan Erdély némely részeit s ma is védekezünk a mi árvízi hajósunk felrázó kiáltásai, első mentései után a magyarságot elnyelő ár ellen. Ilyen Wesselényink volt nekünk Szathmáry György, a ki az eloláhosodott magyarság visszahódítása érdekében általa megindított nemes mozgalom terén s a magyarnyelvhatár kiterjesztésében a mi örökéletű «*árvízhajósunk*» marad. Senki sem tanulmányozta mélyebben nemzetünk e kétségbeejtő veszedelmét, mint nemzeti-séggel leginkább elborított vidékünk szülöttje; legerősebben is érzi a határozott nemzeti érdekeket és nem is volt sok fia nemzetünknek, kiben a nemzeti érzés erősebb lett volna, mint épen nála vala.

Nélkülözések között teltek tanuló évei, mert a tanulás mellett másokat tanítva gondoskodott önfentartásáról. Majd tollal kezében Jókai Mór vezérlete alatt a hírlapírás terén kezdte meg nyilvános pályáját; előbb a «Hon», majd a «Nemzet» című lap főmunkatársa s gazdag nyelvismereteinél és széles látókörénél fogva a külföldi rovat vezetője lesz. Számos kötetet tennének ezerekre menő czikkjei, melyek az említettekén kívül a «Vasárnapi Ujság», a «Fővárosi Lapok», a «Magyarország és a Nagyvilág», a «Szegeci Híradó», a «Kolozsvári Kelet», a «Magyar Polgár» és a «Magyar Tanítóképző»-ben láttak napvilágot és ezek mellett szerkeszti az «Igazmondó» című néplapot. Nem volt társadalmi és állami életünknek olyan kérdése, a melyhez mindig alapos tanulmányra való tudással ne szolott volna és a mikor nemzetének nemcsak a közművelődés, hanem a közgazdaság terén való elmaradottságán is segíteni óhajtana, közgazdasági tanulmányoknak szenteli minden szabad idejét s széleslátó körről tanúskodó terjedelmes munkálata a «Budapesti Szemle» hasábjain tűnik fel. Minden hírlapi czikk nemcsak becses tanulmány, hanem nemes kifakadása s nemzetét felrázó szózata volt hazafiúi lelkének. A hírlapírás mellett tudományos munkáját meg-

szakítás nélkül folytatja. Két kötetre terjedő «Tanulmányait» a «Keleti kérdés» s «Amerikai verseny és a mezőgazdaság» két kiadást ért műve követik, majd lefordítja az Akadémia részére Sorel Albertnek «Európa és a francia forradalom» című nagybecsű művét; Hüppének «A lengyel alkotmány történelmé»-ről és Portálishnak «Az egyesült államok, az önkormányzat és a Caesarismus» című tanulságos munkáját. Majd megtanulja a spanyol nyelvet, hogy a hazájáért és nemzeteért ép oly szeretettel lángoló Castellar Emilnek, a kivel gyakran levelet váltott, «szónoki beszédeit», «A római műveltség és a classicus művészet Olaszországban» című műveit eredetiből lefordíthassa.

Ilyen munkásság erkölcsi elismerése nemsoká késhetett és 1896-ban az Akadémia tagjai közé sorozza a nagyérdemű és nagyműveltségű tudós férfit. Akadémiai székfoglalója «*A magyar faj kulturmissziója Keleten*» lett volna, de e tanulmánya, fájdalom, csak töredék maradt.

Megyéje és annak székhelye a kiváló önzetlen honfű érdemeit már 1881-ben méltányolta s a közkedveltségű írót és tanárt — megelőzőleg ugyanis a székesfőváros egyik községi középiskolájában tanári állást foglalt el — a dévai választókerület képviselőjévé választotta s mint ilyen jelenik meg az országban. Szathmáry György nem pusztá dicsvágyat, hanem lángoló eszméket és izzó lelkesedést vitt a parlamentbe, a hol mint a nemzeti közművelődés apostola lett ismeretessé. Szívós kitartással és vaskövetkezetességgel terjesztette eszméit a törvényhozók között a magánérintkezés közben és nyilvános fellépéseivel; kilencz évi parlamenti szereplése alatt nem volt egyetlen felszólalása, a mely nem a magyar nyelv és műveltség terjesztése érdekében esett volna meg

Erre a kilencz esztendőre esik Szathmárynak legszélesebb körű, legélénkebb és sikerekben leggazdagabb tevékenysége feltett szándékai mellett. Lankadatlan buzgalmának hangos hirdetője Hunyadmegye majdnem minden közintézménye, a piskii óvodától a dévai főreáliskola internátussal történt kibővítéséig, melynek céljaira, részben már a «Hunyadi Album» szerkesztésével 15000 frtot gyűjtött össze; az általa teremtett jótékonyági alapok élvezőinek száma ma meghaladja az ezret. De a mi lelkét végtelen örömmel tölthetné el, lelkes agitációjával az «Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület» életre hívásához is nagy mértékben hozzájárult. Az ő közbenjárására szervezik Hunyadmegyében az állami iskolákat. Ezen munkássága közben megyéje számos falujában, de különösen Kis-Barcsa községben jelenik meg gyakran s habár ő a róm. kath. egyház híve, az elolahosodott népet visszatéríti ősi hitére, a református vallásra; buzgó apostolmunkáját azzal koronázza, hogy erejét majdnem meghaladóan sajátjából is áldozatot hozva, templomot épített, melyet harangokkal és teljes berendezéssel ad át a megtérített nyájnak.

A népek millióinak érzelmeit lekötni a magyar nemzet számára a magyar nyelv és műveltség elterjesztése által: ez volt az az ideál, a mely Szathmáry lelkét egyfelől lebilincselve, másfelől gondolatait s akaratát állandóan mozgalmában tartotta. S ez az ideál volt az, a mely őt ellenállhatatlan erővel a népnevelés mezejére terelte, a mely elhatározás

annyival inkább könnyen fogamzott meg lelkében, mert Szathmáry Györgyben a fajszeretet kultuszán kívül benn lakott a népmilliókért lán- goló szeretet is. E benső motivumok játszottak közbe, hogy az egységes célért küzdő, de a sokféle mezőn serénykedő hirlapíró és országgyü- lési képviselő végre egészen a népnevelés szolgálatába szegődött. A kép- viselőházban előadoja lett a közoktatásügyi bizottságnak s mint ilyen, jelentéseinek sulypontját a népoktatásra vetette. Sok része van abban, hogy a 80-as évek végén az elhanyagolt állami népiskolák felé fordult a figyelem; hogy a tanítójelöltek szolgálati viszonyait rendezték, az állami felügyeletet behatóbban érvényesítették, hogy a tanítóképző- tanárok anyagi helyzetét megjavították. Az 1890-iki IV. egyetemes tanítógyűlésen Szathmáry György, mint már a népnevelésnek főlkent bajnoka tűnik fel. Ez az oka annak, hogy 1890. őszén, a mikor Gönczy Pál nyugalomba vonult, gondolni sem lehetett másra, mint hogy az ő helyét a közoktatásügyi miniszteriumban Szathmáry György töltse be. Szathmáry György, mint a kit nem a hivatali előléptetés lajtorjája, hanem saját működése kent föl a népoktatásügy vezéri állásába, minisz- teri hivatalába is belevitte lángoló lelkesedését, a magyar nemzetért izzó szenvedelmét. Szathmáryban nem csalódtak azok, a kik tőle a magas polczon sokat vártak. Az a néhány év, a melyet ő a minisz- teriumban töltött, igaz, hogy teljesen aláásta egészségét, de epochalis korszaka is lett népvelésünknek. Ez időre esik a kiseddívó törvénynek megteremtése, a tanítói nyugdíjnak új méltányos törvényben való ren- dezése s a politikai és kulturális kihatásánál fogva kiszámíthatatlan fon- tosságú tanítói fizetést rendező törvénynek meghozatala s az állami népoktatásügy mai fellendülésének előkészítése. Szathmáry Györgyöt a kultuszminiszteriumban végzett emberfeletti munka, az eszméiért remegő lázas izgatottság rövid időn teljesen megtörte. Évenként nem egy, hanem tíz évvel láttuk őt öregedni. Hét év alatt megemésztette őt a munka és saját lángja. Szathmáry 1898. január 13-án halt meg. Meghalt: de az a láng, a mely őt elemésztette, örök életű marad, ott él az minden magyar iskola oltarán. Kedves kartársaim! Legyünk annak munkásai, hogy e vestatúz időkről-időkre, nemzedékekről-nemzedékre ott lobogjon a magyar népiskolában s a magyar tanító szívében.

Szathmáry György a magyar népoktatás ügyében vallott elveit értekezéseinek egy gyűjteményében, a *«Nemzeti állam és népoktatás»* című örökbecsű művében foglalja össze. Ebben a műben megtaláljuk a magyar népoktatásnak minden időkre érvényes tíz parancsolatot. E művet olvasva, azt a tanúságot merítjük, hogy Szathmárynak főérdeme abban áll, hogy a magyar népoktatás politikai négy célját és fon- tosságát annyira kidomborította, mint előtte még senki. Szerinte a magyar nemzeti politikának legfontosabb feladata első sorban visszahódítani az elvesztett magyarságot s azután meghódítani a magyarság számára az egész országot. Az ő szemei előtt állandóan az *egységes magyar nemzet* leb-gett s ezt az érzelemben, gondolkozásban és nyelvben *egy magyar nemzetet az egységes nemzeti népoktatás* által akarta felépíteni. Minden erővel oda törekedett hát, hogy a népoktatást a legfontosabb politikai tényezők sorába emelje. A népoktatás politikai fontosságát egyik parla-

menti beszédében a következőleg indokolja: «A nemzet sorsa, a mennyiben tőlünk függ, a népoktatás terén dül el s azért az igazán nemzeti feladatok a népoktatás terén várnak megoldásra; mert míg a múlt és magasabb társadalmi osztályok régiójában erős és hatalmas a magyar faj, a népmilliók körében gyöngé és erőtlens ha a magasabb műveltségi fokokon állása megostromolható is, a népmilliók körében pozíciója aláaknázható és veszedelmes . . . Óhajtható, hogy ennek tudata hassa át a társadalom minden rétegét». Ezen kiinduló pontul szolgáló alaptételének szükségszerű következményeit le is vonja a népoktatásra nézve s ezt, a népoktatást jelöli meg, mint az egységes magyar nemzet megalkotásának főtényezőjét. Erről azután nézeteit több helyen, de különösen az 1890-ben tartott IV. egyetemes tanítógyűlésen fejti ki. Ott mondja el «politikai hitvallásának» következő örök törvényeit: «Nemzeti államot csak nemzeti népoktatás mellett fogtok teremthetni». «Akié az iskola, azé a jövő! Épen azért a magyar nemzet legfontosabb állami érdeke az iskolaügye, a népoktatásügye, mert a mennyit az iskolából bármely tényezőnek átengedünk, annyit engedünk át az országból, vagy legalább is az ország erejéből.» Szerinte: «Minden iskola kedvező viszonyok közé állítva, két érdeknek tehet komoly szolgálatokat: az egyik a didaktikai — kulturális érdek; a másik a nemzeti vagy állami érdek.» Tanügypolitikai működésének egyik hivatott magyarzója, dr. Neményi Imre, e felfogáshoz a következő gondolatokat fűzi:

«E néhány szóban kristálytisztán tükröződik Szathmáry felfogása. Láthatjuk belőlük, hogy helyes népoktatási rendszernek csak azt tekintette, mely a mellett, hogy a nép szellemi szükségleteit kielégíti, vallás-erkölcsi életét nemesíti, az iskolát egyszersmind a hazafiúi érzések tűzhelyévé teszi; a hol a nép minden rétegének gyermekei a legmaradandóbb benyomásokot szerzik a nagy nemzeti család hagyományáiból és a hol felébresztetik és híven, gondosan ápoltatik a gyermek fogékony lelkében a nemzet nagy egységéhez való hozzátartozandóságának érzete és tudata, a melynek segítségével azután felfoghatja, megértheti és átérzheti, hogy mik voltak azon nagy és lélekemelő motivumok, a mikért a letűnt nemzedékek imádkoztak, küzdöttek, szenvedtek és vérzettek.»

«A nép érzéseiben hatalom gyökerezik.» És ennél fogva, ha a magyar korona területén minden iskola, nemzetiségre-, nyelvre- és felekezésre való különbség nélkül, a nép gyermekeinek vérébe nem oltja be azon tanokat, melyeket hangosan hirdet a hazaszeretnek magasztos evangéliuma, és ha kiolthatatlanul nem plántálja a haza jövő reményének, az ifjúságnak lelkébe azt az érzést, melynél fogva büszke önérettel vallja magát nemzete tagjának; ha nem teszi az ifjú nemzedék szívét és lelkét fogékonyvá dicső nemzeti múltunk emlékeinek méltányló megértésére és a haza jelenben való érdekeinek átérésére és helyes felfogására; ha mind ezeket elérnie nem sikerült: akkor az a népoktatás hasztalan, eredményeiben áldástalan munkát végzett és nem töltötte be nagyrendelt hivatását.»

Igy gondolkozott és érzett Szathmáry György. O azonban az eszmékért csak apostoluskodhatott, az új korszakot csak megnyithatta; kora sírba húnyta miatt a magyar állami népoktatás korszakalkotó

munkáját megkezdhette, de keresztülvitele az utána következő nemzedékeknek tartatott fenn. Őt is utóérte a próféták tragikus sorsa. A kanaánt a Hóreb hegyről csak megmutathatta nemzetének, de azt oda el nem vezethette.

A kulturpolitikus törekvéseit, nevezetesen az északkeleti és délkeleti felföldek és a nemzetiségi vidékek folyamvölgyeinek állami iskolákkal történő megszállását; a székelység összekötését az alföldi magyarsággal és pedig: Maros-Tordától Szilagy- és Bihar megyéken keresztül, a másik Marosvölgyén át a magyarságot összekötő és a nemzetiségeket szétválasztó *állami iskolák láncolata* által s a magyar nemzet számbeli és faji gyarapodásának előmozdítását a magyarnyelvhatár kiterjesztését s mindezek végcélját, a *népoktatásügy államosításának célját*: az egész nemzet helyesléssel kísérte, rokonszenvének és elismerésének jeleivel halmozta el, a melyek között ő legtöbbször becsülte, hogy Déva városa díszpolgárának választotta.

Szathmáry György, mint egyén is, erényeinél fogva méltó volt arra a piedestálra, a melyre őt a nemzeti közbecsülés és rokonszenv helyezte. Olyan jellem volt ő, a ki a modern európai műveltséget a régidők puritán egyszerűségével egyesítette. Lelke olyan volt, mint a színarany, a mely salakot sohasem dob ki. Lelkéből csak nemes gondolat származott; őt tiszta észszel, tiszta szívvel csak jó ügy oldala mellett lehetett látni. Ha nyers őszinteséggel szólott is valakihez, szíve mélyén akkor is nemes érzelmek, nemes gondolatok rezegtek. Jó barát volt, a ki csak egészen tudott szeretni. Családját, nagy műveltségű és kiváló magyar női tulajdonokkal ékes nejét és gyermekeit odaadó szeretettel övezte körül. Az ő otthonában, vele és az ő családja körében otthonosan és megnevesbülve érezte magát barát és idegen. A mai társadalmi betegségtől, a kapaszkodás gondolatától, teljesen ment vala. Ezért lelkét mindig őszintén tárta fel, nem mutatott többet, mint a mennyit valójában érzett és gondolt. Nem szerénykedett, de nem is mutatott nagy képeket. Nem kereste az előkelők társaságát, hanem azokkal élt és társalgott, a kiknek lelkében rokon vonásokat fedezett fel, lett légyen az «kegyelmes úr» vagy egyszerű falusi tanító. Különben a tanítók iránt különös előszeretettel érzett. Nagyra becsülte bennök nemcsak az egyént, hanem a *hivatást* is Emberszeretete különösen az elhagyatottak, gyengébbek, gyamoltalanokkal szemben határtalan volt. Hogy Szathmáry a tanítókért igen sokat tett, nemcsak politikai nézetéből, hanem mélységes emberszeretetéből is származott. Értök nem kimélt semmi faradságot. Úgyszólván pazarolta rájuk szíve érzelmeit. Értök nem félig, hanem mindig egészen cselekedett. Jellemzi őt a pénzügyminiszter egy mondása: «Szathmárynak a tanítókért ejtett minden köncsepe a magyar államnak százezrébe kerül.»

De jellemének legerősebb vonása volt mégis a *hazaszeretet*. Ez az érzés, a mely ott izzott lelke mélyén jártában és keltében, otthonában és hivatalában, tette meghatóvá egyéni megjelenését. Ha nemzetéről, nemzetiségi ügyekről s feladatokról beszélt, szinte megdöbbenettette az embert szenvedélyének erejével; akarva nem akarva éreznünk kellett e pillanatban egyénisége magasztosságát. Szépen jellemzi e jellemvonását egyik életrajzírója, dr. Neményi Imre, a következő szavakkal: «Szath-

máry György azok közé tartozott, a kiknek a hazafiság mély és határtalan érzése varázserővel kötötte le egész valóját; a ki nem ismert magasabb célt, mint nemzetének javát véglehelleltéig tántoríthatlan odaadással munkálni; a kinek tiszta keblében minden érzés összeolvadt a hazának szeretetében; a kinek lelkében a hazának szeretete nem is érzés már többé, hanem — emésztő, lángoló szenvedély. E szenvedély erős lánggal lobogott lelkében és egész gondolat- és érzelmvilágát betöltötte és avatta fel élete pályáján egyik «nemzeti hősnökké!»

«Szívének csak egy bálvány: a haza; lelke csak egy hitet ismert: a hazának szeretét; — és a kit ő ebben a hitben elég szilárdnak talált és állhatatosnak, annál kor, vallás, társadalmi állás és nemzetiség különbözőetei elenyésztek szemei előtt; azt testvérként meleg szeretettel ölelte őszinte kebelére.»

Magyarország népoktatásügye történetének lapjain is megfogjuk találni eletrajzát, a kinek emlékezetére e néhány perczet lelkünk egész odaadásával szívünk egész szeretetével áldozók, — s nemsokára a kegyeletnek külső jele: a kőbe, ércbe, vagy márványba vésett mondasok is emlékeztethetné fognak korán elköltözött apostolunkra. De legmaradandóbb emlékjel lesz, ha életének tanúságát lelkünkbe vessük, mert: «csak az lelkesíthet, a mi bennünk van, az emelheti lényünket a tökéletesedés magasabb fokára, a mi sajátunk, a mi verünké vált, a mi táplálja lelkünk vágyait! Oh, hiszen az ő munkásságára is reá illik: «Fénylő nevet örökölni s annak ragyogását a társadalomban a hasznosság terén való működés által fentartani, nemcsak a nagynevű ősök iránti *egyéni*, de egyszersmind és általában a *haza* iránti szent kötelesség s a ki e kötelességeket híven teljesíti, érdemeket vivott ki maga irányában . . . De fényes név nélkül születni és e nevet egy becsületes, munkás, hosszú életen keresztül, mint az ekének vasát, a társadalomnak, a hazának javát előmozdító erős és sok munka által fényessé tenni, ez már dicsőség, oly dicsőség, melynek sugarai hasonlóak az éltető napnak sugaraihoz; nemcsak fényesek, de egyszersmind melegnek is, éltetők is s valamint a napsugarai életre ébresztik a fák rügyeit, hogy azokból gyümölcs fejlődjék, ép úgy fakasztják ezek föl az emberi szív ama legszebb virágait, melyekből az élet legnemesebb gyümölcsei: a szeretet, a hála, a tisztelet, az elismerés fejlődnek.» (Tóth J.)

Most csatoljuk mi is a kegyeletes hála egy szerény levélkéjét az örökemlékezet koszorújához . . . A közkatonák seregében az élőkért gyújtottuk meg a visszaemlékezés faklyáját, azzal a fogadalommal, hogy nemzeti népnevelésünk szent apostolának őrizni fogjuk emlékét, élete példájából megtanulván, hogy a munka nemesít, a munka életet ad s minél haszabb időn át teljesítünk szakadatlan munkát, nem hogy gyengülünk, hanem erősödünk és a meghalásból is újra feltámadunk! . . . Meghalt, hogy Ő is örökéletet éljen! a legnemesebb ember, a langlelkű hazafi, az önfeláldozásig munkásélet örökreszép példáját hagyva maga után: büszke öntudattal valhatta önmagának, hogy szive legbensőbb és legmélyebb érzelmeivel, szelleme legfényesebb adományaival valóstotta mindazt, a mit mindenekfelett első kötelességének ismert: szolgálni hazájának és nemzetének.

Áldjuk a Gondviselést, hogy Szathmáry György élt s a mienk s a népoktatás ügyé volt s bármilyen gyászos volt is halála, vigasztaljon az a tudat, hogy szelleme tovább munkál, mert:

«Valamint a végtelen térben elhíntett égi testek fénye a mérhetetlen távolból megtalálja a mi kis bolygónkat: úgy az ő szeretete, mely halhatatlan lelkével egybeolvadt, eljut azokhoz, kikhez úgy ragaszkodott: hazajához és nemzetéhez.» (Szilágyi Dezső).

Nem a véletlen, hanem előelrendelése az igazságot szolgáló Gondviselésnek, hogy a temetőben azzal szemben pihenjen ő, a kit lázas tevékenységével, nagy szívével és lángoló hazaszeretetével annyira megközelített; — életének határköve, mely a legnagyobb magyar sírjával szemben fog állani — a legszentebb, a *békés harc*s lánglelkű bajnokának halhatatlanságát fogja hirdetni. Örökre áldott, — áldott legyen emlékezte!

Bardócz Pál.

Egy és más a számtan tanításáról.

— Hogy kell és hogy nem kell a számtant tanítani? —

A számeszmék eredete. Az ember, ha eszmél és gondolkodik, nem teheti, hogy az egyféle dolgokat egybe ne számlálja. Márcsak azon természetünkénél fogva is, hogy észrevenni és emlékezni vagyunk képesek, ha akarnók, se tehetnők, hogy mikor a dolgokat észreveszszük és rólok emlékezzünk, egyszersmind meg ne emlékezzünk gyakran számukról, azaz arról, hogy ilyen, olyan egyféle dolog, melyet észrevettünk, ez amaz esetben, «hány» volt?

Igen sokszor pedig, épen ugyan érdekünkben áll megtudni, vagy másokkal tudatni, mekkora kisebb nagyobb számmal vannak vagy nincsenek, kellenek vagy nem kellenek, a reánk vagy másokra nézve érdekes, hasznos, szükséges dolgok? Például: hány korona van az erszényben? Hány mérő búza a gabonásban? Hány napi utat kell tenni? Hányadik napja van ma a hónapnak? Hányszor akkora ez összeg, mint amaz? S ezer meg ezer efféle.

Egy szóval, a számemlékezetek s az ezekből származó *számeszmék* az emberi észnek kimaradhatatlan termékei és rólok beszélni sokszor mellőzhetetlenül szükséges.

Ha az emberek minden tárgyból csak egyet-egyet láttak volna, mint pl. a csillagos ég napjaiból és holdjaiból, nem érezték volna szükségét a számeszméknek s az azokból folyó számszóknak. De az égen és földön majd mindennek sok hozzá hasonlója, magaféléje van. A tiszta égbolton este és éjjel töméntelen csillag, a mezőn tömérdek sok fűszál, az erdőn számtalan sok fa s mindeniknek tömérdek sok levele van. Azt lehet mondani, hogyha minden ily töméntelen lett volna az ember szeme előtt s nem tudta volna egyiket a másiktól megkülönböztetni: akkor sem tanult volna meg számlálni. Számtalannak vett volna mindent. De volt dolga az embernek oly közeli tárgyakkal, melyek egynél *többek* s a tömérdeknél és számtalannál *kevesebbek*.

Sok, kevés, mind relativ fogalmak. Attól függ, mihez hasonlítjuk

a számot. Egy tíz emberből álló család tagjainak száma sok, egy kettőből állóéhoz. De tíz ember kevés egy kétszáz lakost számláló falu népéhez hasonlítva. Kétszáz ember kevés egy város népéhez képest, mely ötezer lélekből áll. Ez ismét csekély szám Budapest félmillió lakosához mérve; de bizony ez is kevés London öt és félmillió lakosához képest. Ez ismét nagyon kevés a földkerekségén lakó egyezeröttszázharminczöt millió emberhez képest. A nagy sokasághoz képest az *egy* vagy *egy-nehány* elenyésző csekélység, — semminek sem lehet venni, nem jöhet szamba. Egy mérő búzában egy vagy tíz búzaszem hiánya nem vétetik szamba. Egy szekér szénából, a mint viszik, mindig elhulldogál nem egy szál, a nélkül, hogy meglátszanék, vagy számbajönne a hiány. De az a néhány búzaszem számot tesz egy éhes verébnek; s az a néhány szál széna egy fészketrakó fecskének.

Minden szám — a sok is, de meg a kevés is — *egyek*-ből áll: csak-hogy, mint láttuk, egynevű, egyféle tárgyak egyeiből. Vajjon az *egy* maga szám-e? Fennebb azt mondtuk, hogyha minden tárgyból csak egy volna a világon, az embernek nem lesz vala szüksége a számokra. De ez csak azt teszi, hogy nem lett volna szükséges megkülönböztetni egy számot egy másiktól, mert másik szám nem létezett volna. Ha egy csak búza csupa egyes búzaszemek összege, s mondjuk, vagy három millió négyszázötvenhat ezer kétszáznyolczvankilencz szem van benne: ha ez szám, akkor szám az *is*, a miből eléállott; azaz, szám az *egy* is; még pedig valamennyi számnak ez az *eredete*.

Az egy azonban nemcsak eredete valamennyi számnak, hanem *mértéke is*; mert épen az határozza meg a számok mekkoraságát, hogy bennök az *egy hányszor* vagy *hányadrésznyleg* van meg. A miből természetesen következik, hogy a számok mekkoraságukra nézve kétfélék, u. m. egynél *nagyobbak* és egynél *kisebbek*.

Valamint a számok sora az egytől kezdve végtelen s felfelé határ nélkül nő, úgy következik az egy után lefelé a nála kisebb számok végnélküli sora, a határtalan kicsinység. Az egy mintegy közepén van a két végnélküliségnek, a végtelen nagyoknak, s a végtelen kicsinyeknek.

Az «egynél kisebb» számok *rész-* vagy *törtszámok*-nak neveztetnek, mivel ezek az elaprózott vagy elosztott egész számok részei.

A törtszám két fogalmat fejez ki, melyek egyike a részek mekkoraságára, másika azok mennyiségére vonatkozik. A törtszám azonban arányszám is.

A számtan tanításának módszere. Mint minden tanításnak, úgy a számvetés tanításának is sikere függ a módszertől, mely szerint azt tanítják. Lássuk, miben áll a számvetés tanításában használatni szokott módszerek természete! mi befolyása van e módszernek úgy általában az értelem, mint különösen a matematikai felfogás ébresztésére; végül: melyiknek lehet elsőséget adni a másik felett, hogy a matematikai tanítás kettős célja eléérések.

Módszer széles értelemben bizonyos célnak elérésére használatni szokott út és mód. Így azt mondhatjuk, hogy minden emberi cselekedetnek megvan a maga módszere. Szűkebb értelemben bizonyos read

az igazságok elérésében és előadásában. Főleg a matematikai módszer az, mely az igazságra csalhatatlanul és minden tévelygéstől menten egyenesen vezet; mi által akkora tekintélyre tett szert, hogy más tudományok tanításában is mintaul lehet venni és mint legokosabb módot, nagy haszonnal lehet azokban követni. Ily értelemben az ismeretek terjesztésének, közlésének módjára vonatkozik, melyet valaki követ. Rokon hozzá a rendszer; de ez inkább azon rendezésre vonatkozik, mely az ismereteket és tanokat bizonyos elvekre alapítva egymással összefüggésbe hozza; a módszer pedig ezeknek tanításbeli módját illeti, mely a tanulók felfogásához kellőleg alkalmazkodik. Innen bírhat valaki rendszeres tudománygyal a nélkül, hogy tanítási módszere lenne.

Tudni és tanítani két különböző dolog.

A mennyiségtan tanításában kétféle módot szoktak használni; egyik, a mely keresi a lappangó igazságot; a másik, mely a már nyilvánvalót követi. Ez utóbbival akkor éneke, mikor valami általános alapos igazság már nyilvánvaló; abból más igazságokat hoznak ki s ezeket a nyilvánvaló igazságok által megerősítik s így az egymásból folyó igazságokból valódi következtetéseket formálnak. E módon a legelső alaptételből vagy igazságból mennek más új igazságra, melyet megdönthetetlen erősségek támogatnak s világosságra hoznak. (Pethe F.) Ezt a módot, mely szerint az ember, a már feltalált igazság nyomán halad, nevezhetjük *nyomozó*, vagy ha úgy tetszik *összerakó, összetevő* (syntheticus) tanmódnak. Ezen eljárás — mint a mely az alapigazságot készen adja — egyszerű s magára a tanítóra nézve meglehetősen kényelmes; lévén a legtöbb elemi számvetést-tanító könyve módszer szerint szerkesztve, csak egy ilyent kell, hogy a tanító válaszson, aztán annak nyomán minden nagy munka vagy megfeszített fáradság nélkül taníthat, De nem így áll a dolog a tanulóra nézve. Ezen az uton a tantételek mindig előbb állanak elé, hogysen a tanuló azok szükségességéről csak sejtelemmel is bírna. A tanuló ezen az uton az igazságokat, melyeket mások feltaláltak, csak megösméri; ő maga egyet sem keres, mert önállólag gondolkozni s belátólag cselekedni nincs tere.

Egészen másképp áll a dolog ama másik móddal, mely szerint a lappangó igazság keresésére indulunk. Ez abból áll, hogy valami különös igazságból, vagy néha csak valami vélekedésnek igaz részéből új, fontos igazságokat, vagy az igazságoknak közönséges alapját keressük ki, mely szerint még a gondolatok eredetére is fel lehet menni. A felvett igazságot részekre és darabokra, mint valami elemekre szakgatjuk, mintegy szétszedjük; miért is az ily eljárást elnevezték *fejlegető, szét-szedő* vagy *elemző* (analyticus) módszernek.

Ezen tanmód szerint az igazságok a dolog lényegéből folyólag, a rendszeres és helyes okoskodásnak s ebből származó igazi következtetésnek egész sorozatából állanak elé. E tanmód szerint előbb ismeri meg a tanuló az igazságra vezető utat, mint magát az igazságot; és ezen az uton sohasem jön elé egy tétel is addig, míg annak keletkezéséről, igaz voltáról meggyőződve nincs — s a mit már ő maga egybefoglalva kifejezni nem tudna. Így fokozatosan épül fel e módszer mellett teljes összefüggésben a tanuló ismeretvilága.

Ritkán akad egy-egy oly gyenge felfogó-képességgel bíró tanuló, ki a már látott és hallott néhány egyféle feladat megfejtése és kidolgozása után képes ne volna azok általános tulajdonságainak egybefoglalására és kifejezésére. Mi ha egyszer megvan: nincs mit feltennie, hogy a tanultakat elfelejti; de ha tán felejt is egyet-mást; megmarad az és annyi, a mi és mennyi mindig elégséges arra, hogy a mire szüksége van, azt a magukban világos és soha el nem felejtendő alapelvekből, általános tételekből akármikor leszármaztatni képes leend.

A mi a kétféle tanmód közti különbséget illeti: az analitikai kezdi az egészszel s aztán abból száll alóbb-alább a részekre, míg végre eljut az elemekre; a synthetikai ellenben kezdi az elemeken s szerves összefüggő menetben halad az egésznek összerakásában. Ez eljárás meg-egyezik a természet fejlődési fokozatával.

A synthetikai tanmód kétségen kívül, megérdemli, hogy mint olyan ismertessek el, mely az értelmi tehetség fejlesztésére és erősítésére hathatós befolyást gyakorol. De másfelől azt sem tagadhatni, hogy ez eljárás gyakran nagy tévedéssel jár; és ez onnan van, hogy az ember a lényegest a kevésbé lényegestől nem mindig tudja kellőleg megkülönböztetni.

Az analitikai tanmód annyiban előnyösebb, hogy általa az ember a tantárgy részei közt az egybehangzást illetőleg szigorúbb viszonyt tüntethet fel annyira, hogy ezen az uton az eltévedés majdnem lehetetlen. Ott, hol az elemek felfogása czéloztatik, ez az út és mód használtatik.

Halljuk, mit mond Brassai Sámuel nagy matematikusunk: «A követett eljárást megfontolva, világossá lesz előttünk, hogy az okoskodás, a következtetés módja mind az analysisben, mind a synthesisben *azon-az*, és az egyikben nem fejtegetőbb, nem elemzőbb, de nem is összetevőbb, vagy szerkesztőbb, mint a másikban; ennélfogva a következtetésbeli eljárás a két módszer közt különböztető jegyeket nem nyújtván, nem is jogosít az analysiset netalán bonczolgatásnak, fejtegetésnek vagy elemzésnek, a synthesiset ellenben összerakásnak, alkotásnak vagy építgetésnek neveznünk. A különbség a kettő közt csupáncsak a kiinduló és végpont helyzetében áll. Minden feladat (propositio) t. i. feltételből és állítmányból más szókkal előzményből és következményből állván, a synthetikus eljárás az előzményt, vagy ezzel kapcsolatban lévő más világos igazságok valamelyikét teszi kiinduló, a következményt végponttá; holott az analitikus eljárás a következményből indul ki s az előzményen, vagy erre vonatkozó valamely ismert igazságon végzi.»

Úgy az analitikai, mint a synthetikai tanmód végeredményéül az *általánosítást* kell hogy tekintsük, ha azt akarjuk, hogy tanításunk állandó nyomokat hagyjon a tanuló lelkében.

A mi igaz egyről, igaz minden afféléről.

Valahányszor figyelmünket különböző dolgokra fordítjuk, mindannyiszor hajlandóságot érzünk lelkünkben a bizonyos tekintetben egyezőket egybefoglalni. Az általánosítás ezen hajlama lelkünk egyik legnevezetesebb tehetsége s szellemi munkálataink könnyítésére hathatós befolyása van; ez tesz bennünket képesekké egyes esetek megfigyeléséből általá-

nos elmékedésekre emelkedni, s a dolgok viszonyait egymáshoz gyorsan felfogni s elvont fogalmakat alkotni. Ez a hajlamunk, mihelyt lelki tehetőségeink fejlődni kezdenek, mindjárt feltűnik s befolyását lelkünk mindenmű munkalataiban észrevehetjük. Ez teszi az elemző tanmódot nagyobb fontosságúvá az elemi oktatásban, mint az összetevőt, mivel az összetételre ha nem is ösztönözzük a tanuló, teszi azt magától.

Mondhatni, mindenféle általánosítás azon alapul, hogy a bizonyos tekintetben egyezőket, mar akár dolgok vagy tárgyak, akár cselekvények vagy eljárások legyenek, azokat összekapcsolni úgyszólván kénytelenek vagyunk; s az általánosítás ezen szüksége minden tanulmányainkban észrevehető. Mindazon tulajdonokat, melyekkel a mennyiségek bírnak s melyek által változásokat szenvedhetnek, és a melyek által viszonyba hozhatók, hogy a tanuló felfoghassa s azokról magának fogalmat szerezhessen, kénytelen csoportokba szakgatni s mindenik csoportot magának egy-egy elvont fogalommal megjelölni.

Lelkünk ezen hajlama, hogy a különösöket általánosítani törekszik, ösztönzött bennünket arra, hogy a mennyiségek viszonyításából keletkezett változásokat csoportokra szakgassuk s mindegyik csoportot külön névvel jelöljük. Így állott elé a négy alapművelet, valamint a számvetés többi csoportja. S mindazon egyező tulajdonokat, melyeknek következtében az általánosítások keletkeznek, az analysis kutatja s rendre-rendre kihozza és egybeállítja; mi végett a legegyszerűbb utat s a legtermészetesebb módot követi.

Az elemző tanmódnak nagy fontossága az általánosításban tűnik ki. A tudományok alaptételei csak az általánosítás útján keletkeznek.

Ez azonban *sem rövid, sem könnyű*. Nem rövid, mert sokat, nem könnyű, mert élesen és mélyen kell észlelnünk. Sokat: hogy mennél több egyesből, s tehát mennél helyesebben vonhassuk el az általános törvényt; élesen: hogy sem az egyféléket másneműeknek, sem a különeműeket egyféléknek ne vegyük; mélyen: hogy a összetettet sem eleminek ne véljük; sem oly elemekből, melyek benne nincsenek, állani ne gondoljuk, sem oly elemeket, melyek megválnak benne, észrevétel nélkül ne hagyjuk. (Mihályi K.)

Míg az analysis közleges tapasztalás útján véghezvitt megfigyelésekből állítja egybe tételeit, addig a synthesis közvetlen tapasztalás, előleges egyberakás útján juttat ismerethez. Míg emez eléféle lépdél, addig az visszafelé megy; a hol ez végzi, az ott kezd. A synthesis a tanulóknak csak figyelmét, az analysis pedig még ítélőtehetségét és találakonyosságát is igénybe veszi.

Tagadhatatlan azonban, hogy mind a két módnak igen nagy a haszna: mindazonáltal az összerakó módnak az az előnye van az elemző felett, hogy amaz a tudományok alaptételeinek előadásukra, emez pedig az igazságok kikeresésére és feltalálására az elsőséget semmifele módszernek nem engedi. A mi pedig a világosságot illeti, épenséggel egyik sem áll a másiknak mögötte.

Kezdetben sokat vitatkoztak azon, hogy a kétféle módszer közül melyiknek adják az elsőséget; mire az igazi felelet csak ez lehet: a kettő felváltva, mint be- és kilélegzés, adja a tudományok életét.

A kitaláltató módról a mennyiségtanban. Azt hitték, s hiszik sokan, úgy látszik, maig is, hogy a mennyiségtani igazságokat csak úgy lehet megtanítani, ha azokat készen közöljük, s tehát csak be kell tanulni s így, mint valami traditiókat elfogadni; holott pedig a mennyiségtan igazságai, főképp azok, melyeket, mint az emberi elme tiszta eredményeit, okos vezetés mellett magokkal a tanulókkal mind fel lehet találtatni. Ennek pedig titka abban áll, hogy a tanulókat a mennyiségtan abéczejének kezdetétől fogva mindenütt úgy kell vezetni, hogy minden igazságot maga találjon ki. Így aztán az úgy látszó nehezebbeket is kitalálja. A mód pedig, miszerint a tanulók úgy vezettetessenek a mennyiségtanban, hogy annak minden igazságait magok találják ki, abban áll, hogy kikeresvén a tudomány kezdő végét, oly móddal rakjuk fel a tanulóknak a kérdéseket, hogy az mindenkire megtudjon felelni; az előbbiekre ugyan csupa józan okosságból, a későbbiekre pedig mindenkor azokból, a miket már az előtt kitalált. Itt azonban arra kell vigyázni, hogy a kérdéseket ne aprózzuk annyira el, hogy azokra megfelelni a felelőnek semmi gondolkozásába ne kerüljön, és többnyire csak azt kelljen felelnie: igen vagy nem. Hogy a mennyiségtannak kérdeztetés által való tanítása a heuristica methodus nevét igazán megérdemelje, mindenkor úgy kell intézni a kérdést, hogy a felelőnek legyen min gondolkozni, és mit kitalálni; úgy, hogy mikor az ember például a Pythagorás tantételéhez jut, már akkor, eleitől fogva ily móddal vezetett tanítványnak elég a kérdést csak így tenni fel: hasonlítsd össze a két befogó négyzetét az átfogóéval; és ennél több nem kell. A többi már a tanuló dolga.

Itt az ideje és helye, hogy a tanító tanítványai individualitásához, azok fogékonyságához külön-külön alkalmazza magát. Sokszor lehet hallani: hogy néha olyan igazságok kitalálásával foglalkoztatják a tanulókat, a melyeknek az életben semmi hasznuk nincsen. Valóban az ilyen ellenvetés igen helytelen. Mert egy az, hogy okos tanító bizonyosan úgy fogja intézni kitaláltató tanítását a mennyiségtanban, hogy ezen tudománynak az életben leginkább használható igazságai el ne mellőztessenek; más az, hogyha netán ezek s ezeknek alkalmaztatásai mind elő nem fordulnak is, hát az éles és találékony elme, melyet a mennyiségtannak ilyenétanulása által nyer, nem közhasznú-e? Meg kell azonban vallani, hogy a mennyiségtant kitaláltató mód szerint tanítani, nem mindenkinek adatott. A kik magok is így tanulták a mennyiségtant, azok közül leghamarább volnának, kik arra másokat is tudnának ily móddal okosan vezetni — Kerekes Ferenczünk szerint.

A tanítóképző-intézeti tanuló jövődjének szem előtt tartásával, arra kell törekedni, hogy nemcsak az ismeretek bizonyos összeségét, hanem — a mire jóval nagyobb gond fordítandó, s az életben is fontosabb — hogy a módszert, a logikai gondolkozást, a kritikai szellemet s mindenek felett, a mire egy leendő tanítónak legnagyobb szüksége van: az oktatás módjának valódi értelmét sajátíttassuk el. Különbösen is, nem az ismeretek mennyiségében fekszik a súlypont, hanem abban a hatásban, melyet a tanulók gondolkozás módjára, szellemére, módszerére az oktatás gyakorol.

Szükséges a közönséges törtek tanítása. Gyakran lehet hallani a tudatlanoktól s néha a nem épen tudatlanoktól is, hogy ez s ez a tantárgy tanítása mire való, hisz úgy sem veszi hasznát az ember. Ezen ócsárolt tanítványok közé tartozik az ők felfogásuk szerint a törtek tanítása is.

A közönséges törtek a számvetés tanításának az a része, melyet úgy az étellel, mint az iskolával az ahhoz nem értők súlyos gyanúba hoztak. Vannak, kik, ha csak a nevét hallják is, már idegesek kezdenek lenni — ha ugyan nemcsak divatból szenvelgik az idegességet, — s bizonyos borzadályfélélt is árulnak el. Ezt azonban nem érdemli; mert úgy tanítva, a mint kell, derül általa az esz világa. Egyebet ugyan nem szoktak s nem is tudnak róla mondani, tehát arról, a mit nem értenek, mint azt, hogy nehéz. Mintha bizony nehézség nélkül volna nagy dolog!

Az, ki a számvetés tanítását csak oly működésnek tartja, mint a melynek feladata a tanulókat általa csak annyira képesíteni, hogy a mindennapi életben eléjövő számvetési eseteket s azok közül is csak azokat, melyek épen az ők életfeladatukra tartoznak, szerzett ismereteik nyomán megfejtthessék: téved; mert úgy azoknak volna igazuk, kik úgy vélekednek, hogy a számvetés tanításának egyéb tantárgyak közt csak igen-igen alárendelt feladata van. Valójában, a nép nagy részének életviszonyai oly egyszerűek, hogy ahhoz, hogy bevételeit és kiadásait számítgassa, nagyon csekély számvetési ismeret kívántatik. Ez a nézet azonban a számvetés tanításának egyoldalú s igen szűkkörű felfogását arulja el.

Ugyanis már csak azért is, hogy ez a gyakorlati cél mennél jobban el legyen érve, kellő tekintetbe szükség venni ama másik, általánosabb, mélyebb tartalmú, magasabb célét: az eszképzést. Mert hiába szerezte meg a növendék akár a legnagyobb készséget is a számvető műveletekre, ha nem tudja eléggé, mi okon, micsoda művelettel, mily renddel kell helyesen megoldani ez-amaz feladatot. Ezt az ítélő-képességet kell tehát benne már csak a gyakorlati haszonért is megtermeszteni, és huzamos szoktatással gyarapítani. Az eszképzés ama tartalmasabb céljára nézve pedig, kezdettől végig, arra kell a tanítás alsóbb, felsőbb fokaihoz szabott mértékkel, és ahhoz alkalmazott móddal igyekezni: hogy kitartóan figyelni, pontosan észlelni, élesen különböztetni, találóan ítélni, szorosán okoskodni, hovatovább mind képesebbé valjék a növendék. Ez okokból szükséges a közönséges és tizedes törtek tanítása.

Hogy mit és mennyit tanítsunk, azt a tanterv szabja meg. Mindenestre óvakodni kell a tulságbaeséstől; a tanító maradjon tárgyának kimért határán belől; ne csapongjon erre-arra, jobbra-balra. Az igazán művelt s hivatásának tudatával bíró tanító — legyen bár még oly tudományos is, mindig mérsékelni fogja tudni magát — emlékezvén tanítványai koráról, kiket bizonyos kitűzött célhoz, bizonyos eszközökkel és kimért időben tervek szerint kell vezetnie.

Vannak, kik csak a tizedes törtek tanításáról akarnak tudni s nem egyszersmind a közönséges törtekéről is. Meg kell vallani, hogy mióta általánosan el van terjedve, sőt kötelezőleg behozva nálunk is a tizedes

mértékek használása, mulhatatlanul szükséges megismertetni a tanulókkal a tizedes törtszámokat s a velök véghezviendő számvetési műveleteket. De a mily megbecsülhetetlen a tizedes törtszámok ismertetése, ép oly nélkülözhetetlen a közönséges törtszámok felvétele a tanulni valók sorába; még pedig nemcsak azért, mert ezekre még ma is van szükségünk, mint sokkal inkább azért, mert ezeknek ismerete nélkül azoknak alapos tanítása majdnem lehetetlen.

Az ma már általánosan elismert didactikai állítmány, hogy a számvetés tanítását szemléltetésen kell kezdeni s a meddig lehet azon is folytatni. E tekintetben figyelembe kell venni a tanuló tapasztalati látókörét s abból kiindulva a szemléltetést oly tárgyakon kezdeni, melyeket ő már látott s úgyszólván naponként lát. A szemléltetésre felvett tárgyakat azonban a helyett, hogy 10, 100, 1000 részre osztanók, vagy osztva képzelnők: sokkal természetesebb s így a gyermek felfogásához alkalmasabb, fél, harmad, negyed, ötöd . . . részekre osztani. Egy almát kiváltkép 2 vagy 4 részre vágnak; egy ív papírost 2, 4, 8 levélre hajtának; a könyvet negyed, nyolczad, vagy tizenhatodrétbe nyomják; az óra negyedeket üt; tíz óraker az iskolában egy negyed óra szabad; az óra számozott lapja 12 részre van osztva; egy óra a napnak a 24-edrésze, egy nap a hétnek 7-tede; egy hónap az évnek 12-tede; stb. Így van az az életben, így legyen a tanításban is. Mert egy ív papíros negyede érthetőbb a gyermek által, ha így mondjuk egy negyed, mint pedig így huszonöt század. Egy nyolczadrész forintot könnyebb vele felfogatni, mint 125 ezredrészt. Ezért csalódtak, kik azt hitték, hogy az új mértékek behozatalával ütött a közönséges törtek tanításának utolsó órája. Az új mértékrendszer a közönséges törtek tanítását nem szoríthatja ki tehát egyfelől azért, mert felosztása a tárgyaknak a közönséges törtek szerint természetesebb, mint a tizedes törtek szerint; nem szoríthatja ki másfelől azért, mert vannak dolgok, melyek az új mértékek behozatalával nem estek a tizedes felosztás alá; ilyenek az óra, nap, hét, hónap, év, szóval az idő mértékei; valamint a szögnek és körnek felosztása; de az új mértékek behozatala a közönséges törteket a tanulni valók sorából nem szoríthatja ki legfőbbképen azért, mert az új mértékrendszer felosztásának alapjául szolgáló tizedes törtek csak a közönséges törtek által lehetnek teljesen felfoghatókká, úgy annyira, hogyha azon valamit nem ért a tanuló, csak ez által lehet érthetővé tenni. Ennélfogva *a törtek tanítását a közönséges törtekekkel kell kezdeni.*

E mellett szól a történeti fejlődés is. A tizedes törtek ismerete mindössze négyszáz éves. A tizedes törtekre s azok használására *Regiomontanus* bukkan a 15-ik század közepén a sinusok és logarithmusok táblájának egybeállításával. A sinus ismeretét a saracénok hozták be. Csakhogy míg úgy ők, mint a görögök a sinust 60 meg 60 részre osztották, addig *Regiomontanus*, mint első annak feltalálásában, a tizedes számítással élt, mint a minék nagy könnyebbséget tapasztalta. Ugyanazért a trigonometria különösen neki köszöni fejlettségének mai fokát. Azonban a tizedes törtek használása csak a 16 ik század vége felé kezdett szélesebb alkalmazást nyerni, midőn a gyökérvonásban a nem-tiszta quadrátok és köbök gyökerét számítgatták a legmegközelítőbben.

Regiomontanus régi kitűnő német mathematicus és astronomus; született 1436-ban jun. 6-ikán Königsbergben. Budán is lakott Mátyás udvarában.

Néhány szó annak kimutatására, hogy miért kell a törtek tanítását a közönséges és miért nem kell a tizedes törtekkel kezdeni. Mar az egész számokkal való művelet tanítása rendén megtanulja a tanuló, hogy az egynél még kisebb számok is vannak, melyek az osztószámok különbözőzése szerint lehetnek a maradéknak nemcsak 10, 100, 1000... hanem akárhányadrészei, a melyeknek az egészekétől márcsak írott formája is megkívánja, hogy a közönséges törtek a tizedesek előtt taníttassanak, a mennyiben ezeknek rövidített írásbeli formájokat, azoknak teljes kiírása teheti csak felfoghatóvá, csak aztán beszélhetünk nevező elhagyásáról, vagy ki nem írásáról, ha látott a tanuló kiírt nevezős törteket is.

Továbbá: azon argumentum pedig, hogy a tizedes törtek úgy tekinthetők, mint a tizes-számrendszer kibővítése az 1-en alul *s tehát közvetlen az egészek után taníthatók*, magától ledül s dültével agyonüti argumentálójat — ha meggondoljuk *s* a szó szoros értelmében számbaveszszük, hogy például ennek III·III, s minden ilyen kifejezésnek megértésére *s* tehát megértetésére multhatatlanul a közönséges törtek segítségére vagyunk utalva. Mert hogy ez: 0·III, t. i. tized, század, ezred; mi okon vehető egy név (ezered) alá, s tehát miért mondható ki ezredrészben, az csak ezekből $\frac{1}{10} + \frac{1}{100} + \frac{1}{1000}$ fogható fel érett észszel, józanon, azaz, a különböző nevű közönséges törtek összeadásának azon esetéből — a három közül —, mikor az összedandók nevezői közül a kisebbek a legnagyobb maradék nélkül mind megvannak; a mi a tizedes törteknél általános; *s* tán épen ez a kínálkozó könnyű alkalom szüli azt, hogy az ilyenekkel oly felületesen bánnak el.

És még egyet! Vannak, kik azt állítják, hogy a mértékek tizedes törtek nélkül meg nem értethetők, miért is felfogásuk szerint a törtek tanítása a tizedesekkel kezdendő. Furcsa felfogás! Ezek feledni látszanak, hogy a gyakorlati életben ritkán jönnek elő mind csak egész forintokból álló számokkal való feladatok. De nemcsak a pénzzel, hanem a többi mértékekkel is így van a dolog. Ritka eset péld., hogy egy köntösre épen egész méter kelljen ennyi-annyi valamely kelméből; hanem kell pl. 3 méternél 40 centiméterrel több vagy kevesebb; nem igen történik, hogy egy háztartásban egy hónap alatt pl. épen 3 kiló kávé, 10 kiló cukor, 30 kiló hús fogyjon el; alig jó elő valaha, hogy egy halmaz gabona, melyet cséplés után a szérúról legelőször mérnek fel, épen kereken ennyi-annyi egész hektolitert adjon ki; hanem a legtöbb esetben, ha pontosan megméri, néhány literrel többnek vagy kevesebbnek találják; alig van példa rá, hogy egy szántó föld, ha előre nincs kiszabva, épen néhány egész hektárt tegyen, hanem nagyobb vagy kisebb, néhány árral, vagy ha szorosan veszik a mérést, néhány méterquadráttal. Hanem a gyakorlati életben legtöbbször több fokú mértéknemek jönnek elő, melyekkel az illető művelet meg kell tenni. És az is világos, hogy az ily számvetéseket csak úgy tehetjük meg, ha ismerjük az illető mérték-

nemeket és alsóbb, felsőbb fokaitat. Erre azonban nem multhatatlanul szükséges a tizedes törtek ismerete. — hanem igenis a tizesszámrendszeré. Mert a mértékek alsóbb és felsőbb fokai éppen abban az arányban vannak egymáshoz, mint a tizes rendszerbe szedett tiszta számok; azaz úgy, hogy tízszerre kisebb értékű a számjegy az első, mint a második helyen és százszorta kisebb, mint a harmadikon. A miből önként foly, hogyha valamely feladatban mértékszámok jönnek elő, ezekkel csaknem éppen úgy lehet és kell a számműveleteket bizonyos igen egyszerű szabályok szerint véghezvinni, mint a tiszta egész számokkal. Mikor is az ilyenek nem úgy tekintendők, mint egésznél kisebbek, hanem mint kisebbféle egészek. Sőt még azután is, ha már a gyermek tizedestörtekkel tud számvetési műveleteket végezni s a tizedes törtek természetének megfelelőleg tudja az alsóbbrendű egységeket a felsőbbrendűekkel egy név alá foglalni, igen czélszerű az ily egynevéket, mint péld. 3·456 m. vagy 5·6789 q. stb külön neveikkel megnevezve mondatni ki; tehát így: 3 m. 4 dm. 5 cm. 6 mm.; vagy 3 m. 45 cm. 6 mm.; és 5 q. 67 kg. 89 Dkg.; annyival is inkább, minthogy a gyakorlati életben nem is igen élnek velök másképen.

Hogyan kell 10-zel, 100-zal, 1000-rel szorozni? Hogy 10-el, 100-al, 1000-el szorozni mikép kell, úgy a beszédre, mint az írásra ügyelni kell; mert ezen általán szokásban lévő közkeletű szabály: «10-el szorozni úgy kell, hogy a szorzandóhoz jobbról egy nullát függesztünk», — nem elég világos. Ugyanis e szabály először teljesen gépies, s másodsor pedig téves képzetre ad alkalmat; mert a számjegy, melyhez a «nullát függesztik» ott marad, a hol volt, t. i. előbbi helyén; pedig a 10-el szorozott szám (mindenik) jegye egy ranggal felsőbb helyet érdemel. Péld. 7-et ha szorozok 10-el, a 7 az egyesi helyen, melyen van, nem maradhat, hanem minthogy már most nem 7 egyest, de 7 tizedet kell hogy jelentsen, balra a tizedes helyére léptetendő elő. Az így megüresedett egyesi helyet pedig a 0 foglalja el.

A tizedes törtekre nézve azonban e szabály nemcsak nem világos hanem valósággal helytelen; mert ez: $48\cdot32 \times 10$ ezt az alakot kapja $483\cdot2$, nem pedig ezt $48\cdot320$, mint a hogy a szabály mondja. Jóllehet, itt a tizedes pontba fogodznak s annak odább mozdításával (!) kívánnak segíteni a dolgon: mondván, a tizedes pontot egy helylyel odább teszem; a mit rendszeren a táblán úgy végeznek, hogy az eredeti pontot leörlölik; a helyett, hogy a feladott számot jegyeivel és jelével ott hagyják, s az elérendő eredményt egyenlőség jelével egybekötve utána írják. Csak így tüntethetjük fel a két mennyiség közti alaki különbséget, valamint azt, hogy a tizes-számrendszer természete szerint miben egyeznek és miben különböznek az eredeti és kihozott mennyiségek.

Ügyelni kell, hogy a hibás feltevések és eljárás útját ne állja a gyermek helyes belátásának.

A tizedes pont, a számlálás kimozdíthatatlan kezdő pontja, helyen marad; azt kimozdítani nem lehet.

Ugyanez áll az osztásra nézve. Itt a szabály így hangzik: «ha tizedes törtet kell 10-el, 100-al, 1000-el osztani, a tizedes pontot

annyi helylyel kell mozdítani balra, mint a hány nullája van az osztónak.)

Ugyan ki látta valaha, hogy az egyszer elhelyezett pontot valaki helyéről felvéve idébb, odább tette, vette, tehát elmozdítani tudta volna. Másképp kell bánni az ilyenekkel, úgy szóval, mint tettel.

Még czifrabban járnak el úgy a szorzásban, mint az osztásban, ha ott a szorzó, itt az osztó nem 10, 100, 1000, hanem azon felül még egyek, tízek, százak is vannak benne. Meglátjuk hátrább.

A tanítói működésnek ki kell terjedni a növendékeket illető legcsekélyebbnek látszó körülményekre is; s az, ki tanítói tisztének teljes tudatával bír, nem fogja kicsinyelni a tanítása körébe tartozó semminemű eljárást, ha még oly kisszerűnek vagy elemiesnek látszik is, ellenkező esetben pedagógiai avatatlanságát árulná el.

Az is igaz, hogy a mennyiségtan tanításában sokkal magasabb czélok vannak elrejtve, mintsem csak az eredménynek kihozása.

Legyen a tanítás ne csak hasznos, de kellemes is; legyen abban ne csak élet, de gyönyörűség is.

Álljon a tanítás ne csak az igaznak, de a szépnek is szolgálatában.

Nehéz-e a törtek tanítása? Vannak, kik a törtszámok tanítását s tehát tanulását is igen nehéznek tartják. Nehéznek nehéz, az igaz, de korántsem annyira, hogy a tanuló meg ne bírja; csak el kell találni tanításában a természetes utat; ki kell csak terjeszteni a tanítást a szemléltetésre s a szemléltetést úgy a törtek elemeire, mint műveleteire. A szemléltetésre legalkalmasabbak a négyszögű idomok, melyeken nemcsak azt lehet szemléltetni, hogy miért kell, hanem azt is, hogy miért lehet az összeadandó törteket egy nevezőre venni; sőt azt is, hogy két különböző nagyságú tört közül mennyivel vagy mennyisszer nagyobb vagy kisebb egyik a másiknál; valamint azt is, hogy miért kisebbedik a tört annyiszorta, a hányiszorta nevezőjét nagyobbá tettük. Szóval, minden művelet törtekkel megmagyarázható négyszögeken.

Az, hogy a törtek tanítása nehéz, nem azt teszi, hogy megtanítani nem lehet, hanem csak azt, hogy úgy megtanítására, mint megtanulására erő kell. Erőre azonban csak úgy tehetünk szert, ha abban, a mi nehéz, fokozatosan gyakoroljuk magunkat. Csak nem kell megriadni a nehézségtől. Nehézség nélkül nincs nagy dolog! Aztán tulajdonképp nem is maga a tárgy nehéz, hanem a *módszer*, melylyel tanítják. A tanítói működés egyik legfőbb feladata éppen abban kell, hogy nyilvánuljon, miszerint módját találja a nehézség elhárításának az által, hogy ilyenkor lassúbb, de annál intenzívebb eljárást tartson. Azonban nem kell az egész terhet levenni a tanuló vállairól.

Úgy a testi, mint a lelki erő csak gyakorlás által nő.

A helyes módszer az észszerű. Meglehetősen széleskörű tapasztalás meggyőzött arról, hogy sokan a törtek tanításában nem járnak a természetesség útján, hanem azzal ellenkezőleg erőltetett mechanizmust követnek. Mert ugyan micsoda természetsszerűség van abban, midőn valaki így tanít: «szorozd a számlálót a számlálóval, s a nevezőt a nevezővel». Ebben oly két ellentetes képzet foglaltatik, miket a szorzás

fogalmával kifejezni teljes lehetetlen. És e természetellenes eljárás annyira erőt vesz sokakon, hogy ugyanezt gyakorolják az osztásban is, s így egy felületes eljárással két műveletet tesznek felfoghatatlanná. Ugyanis az osztást a szokott beszédmód szerint így tanítják: «ha törtszámmal kell osztani, fordítsd meg az osztó törtszámot úgy, hogy a nevezőjét számlálójává s a számlálóját nevezőjévé tedd, s így szorozd a számlálót számlálóval s a nevezőt a nevezővel». A mily könnyű egyfelől, oly különösnek tetszhetik másfelől a kezdők előtt ez az eljárás, annyira, hogy elbamulnak rajta, mint csodálatos dolgon, melyet magoktól nem képesek megérteni, — ha egyenesen a szabályt mondják meg nekik, a nélkül, hogy okát előre felfejtenők; azaz, a hüvelyen belül a magvát megmutatnók.

Hát abban mi észszerűség vagy meggondoltság van, ha már mindjárt a törtek tanítása kezdetén ily vizsátságokkal és értelmetlenségekkel találkozunk: «vegyes számot úgy öntünk össze, hogy az egészet a tört nevezőjével szorozzuk»; és «áltörtből az egészet úgy kapjuk ki, hogy a számlálót a nevezővel osztjuk»; holott amott épen megfordítva, t. i. az *egésszel szorozzuk* — de nem ám a nevezőt, hanem a nevezővel egyenlő számlálót, azaz: a *törtalakú egy egész számlálóját*; hogy miért, a ki ért a dologhoz, könnyen beláthatja; emitt pedig nem osztunk, hanem *mériünk*, de itt sem a nevezővel. Hát arra mit mondjunk, midőn a könyvekben olvassuk: «métereket deciméterek-, centiméterek-, milliméterekre úgy számítunk át, hogy a méterek számát 10-el, 100-al, 1000-rel szorozzuk»; holott épen megfordítva, *ezeket kell szorozni a méterek számával* — ha úgy a dolog természetével, mint a szorzás követelményével megegyezőleg akarunk eljárni!

Nem kell a felületeséget ápolni, mint a mire a tanulók nagy részénél úgyis elegendő hajlandóságot tapasztalunk; sőt az ilyeneket épen a számtan tanítása által lehet és kell a felületes általánosításokról leszoktatni. Csak azt nem tudom felfogni, az okoskodás, következtetés törvényeit miképp lehet az ily munkálatokból kihozni; mi szerepe van itt az ész- és lélektannak, a mi nélkül nincs igazi értelem.

Midőn a számok kiváló tulajdonságait s az azokkal véghezviendő műveleteket tanítjuk, ne elégedjünk meg az eredménynek, mint eredménynek csak kihozásával, s annak úgyszólván, bármilyen uton, tuskén, bokron botorkálva elérésével, hanem mindennek, a mit teszünk és tétetünk, a «miért»-jét, az okát is meg kell mondanunk.

Például mi értelme van ennek a kérdésnek:

Ha egy kilogramm árúnak az ára $\frac{4}{5}$ forint: $\frac{3}{4}$ kg.-nak mennyi az ára?

Szerintük ez: a $\frac{4}{5}$ frtot $\frac{3}{4}$ -del szorozom így: $\frac{4}{5}$ frt \times $\frac{3}{4}$, azaz, «szorozom a számlálót a számlálóval s a nevezőt a nevezővel». Ezzel csak elhallgattatják a tanulót.

Ugyan mit ért a tanuló e dupla szorzásból? Megtanulni megtanulja, de érteni ugyan nem fogja. Rövidnek elég rövid egy beszéd; hanem aztán a mily rövid, ép oly homályos; vagy a maga nevének nevezve: érthetetlen. Mert, ugyan, ha szabad kérdeni, miért kezdik szorozni a számlálót a számlálóval? Azért, mert így tanítják: «szorozom a

3-mal, s így kijön 3 egésznek az ára; de minthogy nem 3-nak, hanem annál 4-szerre kevesebbnek kell kiszámítani az árát, tehát a nevezőt szorzom 4-gyel, hogy ez által a szorzatot négyszerte kisebbé tegyem. Ez a tört természetével merőben ellenkező eljárás. Mert ugyan van-e e feladatban: ha egy kilogramm árúnak az ára $\frac{4}{5}$ frt: $\frac{3}{4}$ kg-nak mennyi az ára? 3-ról, mint egészlől szó? Nincs; s vajjon $\frac{3}{4}$ azt teszi-e 3 egésznek 4-gyede? Nem; hanem teszi ezt: 1-nek 4-gyede 3-szor véve. Ez a tört keletkezésének megfelelő, igazi, hamisítatlan fogalma. Miért is ebből folyólag így szoktunk, már a kik szoktunk, beszélni, illetőleg tanítani:

Ha egy kilogramm árúnak az ára $\frac{4}{5}$ frt, s $\frac{3}{4}$ kg.-nak az árát kell kiszámítani: előbb kiszámítjuk $\frac{1}{4}$ -nek az árát s ebből a $\frac{3}{4}$ -dét úgy, hogy az egynegyed árát szoroztuk 3-mal; írva: $\frac{4}{5}$ frt $\times \frac{3}{4} = (\frac{4}{5}$ frt: 4) $\times 3 = \frac{1}{5}$ frt $\times 3 = \frac{3}{5}$ frt. És így két különböző viszonyításnak, illetőleg két különböző képzetnek két különböző mívelettel, t. i. osztással és szorzással felelünk meg — mint a hogy a tört keletkezésének természete megkívánja. Szóval: *törttel szorozni annyit tesz, mint keresni egy számot, mely ép úgy származzék a szorzandóból, mint a hogy a szorzó származott az egyből.*

Mármost kérdem: helyes-e a feladatban eléjövő mennyiségek viszonyításának logikai rendjét megváltoztatni; azaz, helyes-e a kétféle míveletet felcserélve vinni véghez, tehát úgy, hogy előbb szorzunk, aztán osztunk? Nem cselekesznek helyesen azok, kik az ilyenekre azt szokták mondani: «mindegy», tán csak azért, mert az szokás, ez meg szokatlan. Az igaz, hogy a szokás nagy úr. De vajjon megérdemli-e uraságát mindig?

Példák az észszerű számolásra. A törtekkel való négy alapmívelet két utolsójára alljon itt egy pár példa megfejtve és kidolgozva:

Példák.

1. a) Ha egy mázsa árúnak az ára 75 forint: $\frac{3}{4}$ mázsáé mennyi?

Megfejtés. Egy negyed mázsa ára a 75 frtnak negyede, mi $18\frac{3}{4}$ frt; három negyedé 3-szor $18\frac{3}{4}$ frt, s ez annyi, mint $56\frac{1}{4}$ frt.

b) Ha $\frac{3}{4}$ mázsának az ára $56\frac{1}{4}$ frt: egy egészé mennyi?

Megfejtés. Egy negyed mázsa ára az $56\frac{1}{4}$ frtnak harmada, azaz, $18\frac{3}{4}$ frt, tehát egy egészé 4-szer $18\frac{3}{4}$ frt, s ez 75 frt.

Kidolgozás.

$$a) 75 \text{ frt} \times \frac{3}{4} = (75 \text{ frt} : 4) \times 3 = 18\frac{3}{4} \text{ frt} \times 3 = 56\frac{1}{4} \text{ frt.}$$

$$b) 56\frac{1}{4} \text{ frt} : \frac{3}{4} = (56\frac{1}{4} \text{ frt} : 3) \times 4 = 18\frac{3}{4} \text{ frt} \times 4 = 75 \text{ frt.}$$

(Igazi ölelkező rím.)

2. a) Ha egy mázsa árú 75 frt: $\frac{9}{10}$ mázsa ára mennyi?

Megfejtés. Egy tized métermázsa ára 75 frtnak tizede; ez $7\frac{1}{2}$ frt; kilencz tizedé kilenczszer $7\frac{1}{2}$, ez pedig $67\frac{1}{2}$ frt.

b) Ha $\frac{9}{10}$ mázsa árúnak az ára $67\frac{1}{2}$ frt: egy egészé mennyi?

Megfejtés. Egy tized mázsa ára $67\frac{1}{2}$ frtnak kilenczede, mi $7\frac{1}{2}$ frt; egy egészé tizszer $7\frac{1}{2}$, azaz 75 frt.

Kidolgozás.

$$a) 75 \text{ frt} \times \frac{9}{10} = (75 \text{ frt} : 10) \times 9 = 7\frac{1}{2} \text{ frt} \times 9 = 67\frac{1}{2} \text{ frt.}$$

$$b) 67\frac{1}{2} \text{ frt} : \frac{9}{10} = (67\frac{1}{2} \text{ frt} : 9) \times 10 = 7\frac{1}{2} \text{ frt} \times 10 = 75 \text{ frt.}$$

3. a) Ha egy cseléd évi bére 144 frt : $\frac{7}{12}$ évi mennyi?

Megfejtés. Egy tizenketted évi bére 144 frtnak 12-ede, 12 frt ; hét tizenketted évi hétszer 12 frt, s ez annyi mint 84 frt.

b) Ha egy cseléd $\frac{7}{12}$ évi bére 84 frt : hát egy évi?

Megfejtés. Egy tizenketted évi bére a 84 frtnak hetede, 12 frt ; egy évi 12-szer 12 frt, azaz 144 frt.

Kidolgozás.

$$a) 144 \text{ frt} \times \frac{7}{12} = (144 \text{ frt} : 12) \times 7 = 12 \text{ frt} \times 7 = 84 \text{ frt.}$$

$$b) 84 \text{ frt} : \frac{7}{12} = (84 \text{ frt} : 7) \times 12 = 12 \text{ frt} \times 12 = 144 \text{ frt.}$$

Ha a fennebbi feladatok kidolgozását jól megnézzük s összehasonlítjuk, láthatjuk, hogy az a) alattiak szorzási, a b) alattiak ellenben osztási műveletek ; azonban egyik nem inkább szorzás vagy osztás, mint a másik, hanem mind a kettő azon-az. Kiszámításukra nézve megegyeznek annyiban, hogy mind a kétféle műveletben előbb osztunk, aztán szorzunk, azon egyszerű oknál fogva, hogy előbb kiszámítunk egy részt s abból több részt.

Szorzási műveletet használunk akkor, mikor az egészből számítjuk ki a részeket, osztási műveletet használunk ellenben akkor, mikor a részekből számítjuk ki az egészet. E kétféle eset megkülönböztetése a szorzás és osztás megállapításának elengedhetetlen feltétele. Ebből mármost megértheti a tanuló, hogyha törttel szorzunk, miért kapunk kevesebbet, mint a szorzandó ; és ha törttel osztunk, miért kapunk többet, mint az osztandó. Kevesebb pedig a szorzat mindig a szorzandónál annyi részszel, a mennyivel kisebb a számláló a nevezőnél ; s nagyobb az osztat az osztandónál annyi részszel, mennyivel nagyobb a nevező a számlálónál.

Egybefoglalás : törttel úgy szorzunk, hogy a nevezőjével a szorzandót osztjuk s az így kikapott mennyiséget a számlálójával szorozzuk ; törttel úgy osztunk, hogy a számlálójával az osztandót osztjuk s az így kikapott mennyiséget a nevezőjével szorozzuk.

Az egybefoglalást ki lehet, sőt ki is kell fejeztetni, hogy a tanulók szokjanak lassankint, mind többet meg többet beölelő számvetési általánosításokat jól fejezni ki, és beléjök érteni mindenfélét odatartozó esetet, s nem érteni beléjök semmi olyan esetet, mely nem oda való. Hanem, természetesen, az ily egybefoglalás addig nem eshetik meg igazán, míg az egybefoglalásokat elébb külön jól meg nem értették a tanulók.

Szorzás és osztás tizedes törtekkel. Nincs másképp a tizedes törtekkel is, minthogy ott is ehhez : «tizedes törttel úgy szorzok, mintha egész volna . . . » sok szó fér ; valamint az osztásnál is ehhez ; «az osztót egészszé változtatom» ; mi azonkívül, hogy nem helyes, nem is igaz.

Példák.

Mert valamint a közönséges törtéknél ennek: Ha a tanító évi fizetése 1440 frt; $\frac{3}{4}$ évi mennyi? ez az értelme:

$$1440 \text{ frt} \times \frac{3}{4} = (1440 \text{ frt} : 4) \times 3 = 360 \text{ frt} \times 3 = 1080 \text{ frt};$$

úgy ennek a tizedes törtéknél: Ha egy mázsa árúnak az ára 60 frt; 0·83 mázsáé mennyi? *igazi* megfejtése s a megfejtéssel párhuzamos kidolgozása nem lehet más, mint ez: 60 frtnak századát venni kell nyolczvanháromszor. Kidolgozása:

60 frt \times 0·83 = (60 frt : 100) \times 83 = 0·60 frt \times 83 = 49·80 frt; mintha így volna írva:

$$60 \text{ frt} \times \frac{83}{100} = (60 \text{ frt} : 100) \times 83 = \frac{60}{100} \times 83 = \frac{4980}{100} = 49·80 \text{ frt}.$$

Úgy ennek: ha 5·5 mázsa árúnak az ára 440 frt: mennyi az ára egy mázsának? más értelmezését adni nem lehet, mint ezt: az 5·5 (5 egész 5 tized) mázsa árúnak árából előbb egy tized mázsa árat számítjuk ki úgy, hogy a 440 frtnak 55-ödét veszszük (lévén 5·5 = 55 tized) s utóbb 1 tizednek árából a 10 tizedét, azaz az egy egészét úgy, hogy az 1 tizednek árárt 10-szerezzük; tehát így:

$$440 \text{ frt} : 5·5 = (440 \text{ frt} : 55) \times 10 = 8 \text{ frt} \times 10 = 80 \text{ frt}.$$

A miből kettőt kell megtanulni; egyiket azt, hogy az osztandót *változatlanul* hagyjuk; másikat azt, hogy az osztót, az 5·5-et nem *egészszé*, hanem *tizedekké* változtattuk.

Máskép beszélünk, mikor nem osztunk, hanem mérünk.

Egy híres külföldi tanügyi lap ily épületes egy utasítással traktálja olvasóit: «Ha egészet kell tizedes törttel szorozni — minthogy már tizedes törtet egészszel tudsz szorozni — akkor a faktorokat cseréld meg s aztán úgy bánj velök, mint mikor törtet kell egészszel szorozni.» És ennek az utasításnak hegyibe oda vágja: «És ez a legegyszerűbb!»

Ilyen továbbá ugyanott ez: «Tizedes törtet tizedes törttel szorozni úgy kell, mintha egészek volnának. Csakhogy aztán a szorzatból annyi tizedes *helyet* kell elszakasztani, mint a mennyi a tényezőkben összesen van.» Ezt azok számára írtam ide, kik megszokták, hogy idegenek gondolkozzanak helyettünk.

Mi szorzását a tizedes törtéknek s tizedes törtékkel a szorzást így szoktuk végezni, illetőleg tanítani:

1. *Ha a szorzó egész szám.* A szorzót alkotó részeire bontjuk s kezdjük a műveletet e részek felsőbb, illetőleg legfelsőbb rendű egységével s folytatjuk úgy, a mint következnek rendre a többiekkel.

Példa.

Ha valaki évi fizetéséből mindennap elkölt 4·40 forintot, megtakarítja évi fizetésének egy tizenkettédét. Kérdés: mennyi az évi fizetése?

Megfejtés. Ha évi fizetésének megtakarítja 1 tizenkettédét, elkölti 11 tizenkettédét; e szerint egy napi fizetése 4·40 frtnak 11-e 12-szer véve, mi annyi mint 4·80 frt; tehát egy évi fizetése 365-ször 4·80 frt.

Kidolgozás.

$$\begin{array}{r}
 4\cdot80 \text{ frt} \times 365 \quad (365 = 300 + 60 + 5) \\
 \hline
 1440 \text{ (a szorzandó 100-szorosa 3-szor véve),} \\
 288 \text{ (" " " 10-szerese 6-szor véve),} \\
 \hline
 24 \text{ (" " " 5-szöröse 1-szer véve).} \\
 \hline
 1752 \text{ frt az évi fizetése.}
 \end{array}$$

Hogy pedig ennek $(4\cdot40 \text{ frt} \times 365) : \frac{11}{12}$ mi az értelme: beláthatja bárki.

2. *Ha szorzó tizedes tört.* Ezt is alkatrészeire osztjuk.

Példa.

Ha a liszt mázsája 11·20 frt: mennyi az ára 116·875 mázsának? Felelet:

$$\begin{array}{r}
 11\cdot20 \text{ frt} \times 116\cdot875 \quad (116\cdot875 = 100 + 10 + 6 + 0\cdot8 + 0\cdot07 + 0\cdot005) \\
 \hline
 1120 \quad (\text{a szorzandó 100-szorosa 1-szer véve}), \\
 112 \quad (\text{ " " " 10-szerese " " "}), \\
 67\ 20 \quad (\text{ " " " 6-szorosa " " "}), \\
 8\ 96 \quad (\text{ " " " 10-edre 8-szor véve}), \\
 0\ 784 \quad (\text{ " " " 100-ada 7-szer véve}), \\
 \hline
 0\ 0560 \quad (\text{ " " " 1000-e 5-ször véve}) \\
 \hline
 1309 \text{ frt az ára } 116\cdot875 \text{ q lisztnek } 11\cdot20 \text{ frtjával.}
 \end{array}$$

A szorzó törtjével, tehát ezzel 0·875, így is lehet bánni:

$$\begin{array}{r}
 11\cdot20 \text{ frt} \times 0\cdot875 \quad (0\cdot875 = 0\cdot500 + 0\cdot250 + 0\cdot125) \\
 \hline
 5\ 60 \quad (\text{a szorzandó fele, } \frac{1}{2} \text{ q ára}) \\
 2\ 80 \quad (\text{ " " " negyede } \frac{1}{4} \text{ q ára}) \\
 \hline
 1\ 40 \quad (\text{ " " " nyolczada } \frac{1}{8} \text{ q ára).} \\
 \hline
 9\ 80 \text{ frt — így is, úgy is, mint fennebb.}
 \end{array}$$

Láttnivaló, hogy mind a két mód szerint ugyanazon végeredménynek kell kijönni, ha hibátlan a munka; s tehát ha egyik vagy másik, különböző módon kiszámított eredmény nem talál egybe: csalhatatlan jele, hogy hiba van ejtve vagy egyikben vagy másikkban.

Tehát a helyett a kifejezés helyett: úgy tekintem a tizedes törtöt, mintha egész volna, mennyivel helyesebb úgy tekinteni, mintha közönséges tört volna; legalább így nem forgatjuk ki természetéből, hanem meghagyjuk annak, a mi, t. i. törtnek; a mikor azután nemcsak az tűnik ki, hogy miben különbözik a kétféle tört, hanem az is, hogy miben egyezik.

Csak az tanít igazan, ki szorosán az igazság útján jár s arról semmi tekintetből le nem tér. És a dolog igazi becse abban kellene hogy álljon, hogy a tanítás mesterségében ne csak hibátlanul, de bizonyos eleganciával járjunk el; hogy ne legyen a tanítás csak betanult mesterség, hanem bizonyos fokú művészet is legyen; főleg a leányok tanításában kellene ezt szem előtt tartani, mint a kik a szép iránti nagyobb hajlandóságuknál fogva, erre eléggé utalva vannak.

Időt kell hagyni a tanulónak a gondolkozásra. Sohase tudtam megérteni, mit akarnak az ugynevezett «gyorsszámoltatók» elerni.

Azt hiszem, hogy mindazok, a kik az ily hajszát gyakorolják, épen azért, mert igen sietnek, messze nem mehetnek, s feledni látszanak ezen tapasztalás igazolta közmondást: «lassan siess, tovább érsz.» A helyett, hogy siettessük, vegy épen zaklassuk a tanulót a számvetégetes munkájában, adjunk időt neki a gondolkozásra s e gondolkozásból folyó okoskodásra; mert arra, hogy a tanuló gondolatait a feladat kívánalmái szerint rendezhesse, idő kell. Ellenkező esetben csak gépies felületességre szokik. Némelyek olybá tekintik a számvetés tanítását, mintha az által a tanulókból mindmegannyi számoló gépet kellene faragniok, s hogy czélt érhessenek, a gyors számoltatást teszik működésük súlypontjává. A tanító tudjon várni!

Igen helyesen mondja «Közoktatásunk reformja» derék írója: «Nagy fonákság, s tehát a tárgy szellemével merőben ellenkező eljárás, s mind a számtan képző erejét, mind a tárgy világos tudását illusrussá tevő fogása iskoláinknak, hogy ott a gyors munkából és gyors feleletből ítélük meg a matematikai tehetséget s annak adnak elsőseget. Pedig gyakran épen azok a gyorsan dolgozók és felelők bizonyítottak teljesen képteleneknek egy-egy huzamosabb munkát kívánó feladat kidolgozására; más szókkal, épen ezek a legkevesbbé matematikai talantumok, s ezek érdekében még inkább, mint a lassúbb eszűekében szükséges a gyors haladás mérséklése, hogy az ugrálástól eszök elszokván, rendes lépésben való haladást tanuljanak. A merész hozzávetések s meggondolatlan általánosítások legkevesbbé matematikába valók: itt mindig meggondoltnak, mindig bizonyosnak kell lenni az állításnak.»

Nem a gyorsszámolás, hanem a meggondolt, de biztos felelet kívántatik.

A gyorsszámolás magán viseli a betanulás jellegét: a mi abból is kitetszik, hogyha a gyorsszámoló megtalált akadni, nem egykönnyen bontakozik ki a bajból s megy tovább; legalább idegen segítség nélkül nem; pedig az önálló gondolkozás és munkásság az, a mi az embert emberré teszi.

Az igazi tanulás csak saját eszünk és kezünk munkája lehet.

Csínján a szabályokkal. Baj, ha a tanuló a helyett, hogy az okoskodás nyomán indulna s a helyes következtetés útján haladna a feladatok megfejtésében és kidolgozásában, — meg-megáll — mindig a betanult szabályokra gondol s azokhoz alkalmazza lépteit. A szabály inkább akadályoztatja, mintsem fejleszti az önálló gondolkozást. Ugyszólva, békóba veri az észjárast. Ebben a téves felfogásban szenvednek különösen azok a szabályt-szabályra halmozók, kik egyetlenegy példa kidolgozása után azonnal a szabálygyártásban fáradoznak. Pedig mindnyájunk tapasztalása egybehangzólag bizonyítja, hogy valamely egyes észrevételünk egyébiránt egyenlő körülmények között annál tisztább és határozottabb, minél többször voltak már ugyanolyan észrevételeink. Ezen kétségtelen tapasztalási adat nyomán kimondhatjuk, hogy a mathesis tanításában is szabályokra, mint általános tulajdonságokra, csak úgy tehetünk szert, ha több egyes észrevételeink hasonlítanak egymáshoz s aztán a bennök találtató egyféle tulajdonságok egyesülnek; és

minél több egyféléknek egyesülése által, mind hatályosabb gyarapok képződnek, melyeket általános fogalmaknak, eszméknek nevezünk. Ebből önként következik, hogy a hasonnemű számviszonyok gyakori megfigyelése nyomán önként alakulnak ki a tanulóban a számtogalmak s ezek kifejezői a szabályok. Nem kell azok kifejlődését mesterséggel erőltetni. Az ilyen, a tanuló lelkéből nem önként kifejlődő szabályok nem is fogják a tanulót újabb számviszonyok megfejtésében vezetni, vagy a régiekkel való megegyezőséget velük feltaláltatni. A megértéshez szükséges fogalmi alá- vagy mellérendelés csak tiszta számfogalmakkal sikerül.

A betanított szabály nem a bizonyos tudásra, hanem a hozzávételesre szoktatja a tanulót.

«A tanítás mesterségének mai fejlettségi stádiumában kézi könyvből tanítani be a szabályokat: az a világtól való elmaradásunkat mutatja.» S. F.

Be kellene tiltani az olyan tankönyvet, melyből így tanítanak; mert ugyan mi marad az önállóság gyakorlására, ha még attól is megfosztjuk a tanulót, hogy konkrét esetekből ő vonjon el általános tételeket; pedig a valódi tanításnak ez az igazi formája.

A tankönyv, melyet a tanuló kezébe adunk, ne foglaljon magában semminemű előlegezést; ne adja a könyv készen az elerendő igazságokat, hanem hozzáférhetővé tegye úgy, hogy az ifju léleknek spontán nyilatkozására vezessen, hogy azokat mintegy alakulásukban lássák s úgyszólván születésükkor lessék el. Ne legyen abban, mi nem a tanuló, de a tanító szájába való; s ne legyen a tanuló tápláléka úgy a szájába rágva, hogy az által ízet s tápláló erejének nagy részét elveszítse.

A tanuló könyve ne legyen mixtum compositum; legyen az tisztán, pusztán csak a feldolgozandó nyers anyag tára, melynek feldolgozására útát mutat a vezérkönyv. A tanító kezébe is kell könyvet adni, nemcsak a tanulóéba, mert a tanítónak is, mint a jó papnak, holtig kell tanulni.

Az általánosító képességet igyekezzék a tanító a tanulóval megszereztetni s ekkor nem lesz oly általános a panasz, hogy a tanulók sokat felejtnek; mert ha már az általánosító képességgel bírnak a tanulók, biztos lehet a tanító, hogy ha felejt is növendéke, megmarad az és annyi, a mi és mennyi elégséges arra, hogy a mire szüksége van, azt a magukban világos és sokat el nem felejthető alapelvekből akár-mikor leszármatatni képes leend.

Arra, a mi a tanuló dolga, legyen gondja s viseltessék érdekek iránta; azaz: öntudatosan rágondolva, szorosán figyelmeztve, eleven érdekek kísérvé, szerzi meg s újra meg újra elgondolva, *szándékosan* ráemlékezve, a maga helyén alkalmazva, *önállóan* feldolgozva teszi eszközévé az ember a tudományt! Erre azonban több kell, mint pusztán figyelés. Tapasztalás bizonyítja, hogy tanítványaink csak szenvedőleg fogadják el a látott és hallottakat, a helyett, hogy elébe törekednének annak. Pedig ezen törekvésben van a csira, melyből kifejlík egész akaró és cselekvő tehetségünk.

Az iskola akkor tesz eleget feladatának, ha kifejti a tanulóknak

a cselekvő képességet s azokat a felfogás és ítélet dolgában önállóvá teszi, hogy ezek alapján aztán bármely úton saját erejükből biztosan haladhassanak és *akarjanak* haladni.

Azt mondják, minden kezdet nehéz; a mire én még azt mondom, hogy minden kezdet fontos; mert ha itt elmulasztunk valamit, az aztán nehezen pótolható.

Ha a tanuló később valamiben nem tud boldogulni: az semmit sem használ, ha a meglévőben rejlő baj orvoslási módját magában a meglévőben keressük. Tovább van itt a baj forrása, azt kell felkeresni. Így péld. ha a tanuló nem érti a törtek alakváltoztatását; ez azért van, mert nem értette meg azok értékváltoztatását; vagy ha a tizedes törtekben valami homályos, azt csak a közönséges törtek segítségével lehet és kell tisztára deríteni; sat. Mindig hibás felfogás és pedagógiaellenes eljárás újra meg újra azt a hűrt pengetni, a mely a hamis hangot adta.

Továbbá, tudni kell azt, hogy a tanulnivalók rendén egyetlenegy újabb mozzanat sem jöhet elé oly meglepően, a melyhez bármi kis mértékben hasonlóval már eddig is ne találkozott volna a tanuló, a melyre megemlékezve, itt hasznát ne venné. Ama készletből a használhatót, ha nem is valami szoros, de némi laza vonatkoztatással az új tárgygyal egybeköttetésbe lehet hozni.

A tanítandó tárgy iránt az érdeklődés leginkább ott hiányzik, a hol a tanuló kellőleg előkészítve nincs s úgyszólván meglepetik, úgy, hogy a hiányzó érdeklődés legelfogadhatóbb okát abban lehet találni, hogy a hiba a tanító részéről követtetett el. Ezt a felelősséget igyekezék a tanító elhárítani magáról.

A feladatokról általában. A feladatok a szerint, a mint a bennök előjövő számok vagy tiszták, vagy megnevezettek, vagy alkalmazottak, háromfélék, u. m. feladatok *a)* tiszták, *b)* megnevezett, *c)* alkalmazott számokkal. Ezeket úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból szükség éssben tartani.

A tiszta és megnevezett számokkal való feladatok kidolgozására megkívántató műveletek egyenesen, azaz közvetlenül vannak megadva: azok a tanulótól nem kívánnak egyebet, mint csak a művelet végrehajtását; s hogy miféle művelettel van vagy kell, hogy dolga legyen, azt megtudja vagy a szóval történt kijelentésből, vagy a műveleti jelekből.

Egészen más a tanuló dolga az u. n. alkalmazott vagy gyakorlati feladatokkal. Ezekben maga a tanuló előbb fel kell, hogy fedezze a műveletet s csak azután foghat annak véghezviteléhez. A számvetés gyakorlati feladatai vagy a mindennapi élet különböző körülményeiből, vagy az ember környező természeti jelenségekből vannak merítve. Az ily feladatok kiszámítására való műveletek sem matematikai jelzéssel megadva, sem pedig szóval közvetlenül megmondva nincsenek.

A gyakorlati feladatok kiszámításainak kellékei ezek:

a) Belátás és tapasztalás az élet azon körülményeibe, melyekből a feladatok merítve vannak: tárgyi kellék.

b) Kellő jártasság a mondott vagy írott feladat felfogásában, hogy annak szövegét megértse: nyelvtani kellék.

c) Meggondolni és kitalálni olyat, a mi a feladatban nyíltan kifejezve nincsen, de a benne foglaltató körülményekből kihozható: logikai kellék.

Néhány szó a gyakorlati feladatok megfejtéséről. A feladatok egyszerűek és összetettek. Az összetett feladatok egyszerűekre bontandók s úgy fejtendők meg. De bárminő a feladat, fődolog a megkivántató művelet kiokoskodása. Ebben rejlik a tanulói felfogás életrevalósága. Sok tanuló, a mint a feladatot meghaligatta s el is mondta, beszédét így szokta kezdeni: «szorzom»; vagy így: «osztom»; mi mindenesetre helytelen egy beszéd, még akkor is, ha netán eltalálta, mert nem az előzményen, hanem a következményen kezdi. Fődolog azt feltüntetni, illetőleg előzményül kitejezni, hogy miért kell szorozni, vagy osztani; szóval, ez, ama műveletet alkalmazni. Ez legyen a számvetés iralytani gyakorlata. Ki csak a holt számokra gondol s nem egyszersmind az azokat megelevenítő dolgokra is, az nélkülozi a megfejtés alapos felfogását.

A számot sem a hallható számnévvel, sem a látható számjeggyel felcserélni nem kell.

Olyan valami, a mi csak szám volna, nincs; de olyan valami sincs, a minek száma ne volna.

A mit a tanuló maga megmondhat, azt fejtsük meg vele, mert ha az oly dolgokat is, melyeket ő fejthet meg, mi mondjuk el s vele csak utánmondattjuk, elveszti rá nézve termékenyítő hatását. Különb ezen az úton akaraterjét is fejleszthetjük és fokozhatjuk. Aztán fel kell már hagyni azzal az általánosan felkapott, szajkoltató eljárással, hogy a feladatot egyes szókként utánmondassa a tanító a tanulóval; a helyett arra kell oktatni a tanulót, hogy a feladatot hallgassa meg figyelmesen s azt aztán egészben véve, egybefüggőleg mondja el. Ekkor a tanuló a helyett, hogy értelmi felfogását gyakorolná, csak mint beszélő gép működik.

Azt tán felesleges is mondani, hogy épen nem szükség mindenik mondatot el is mondatni.

A mi pedig a feladat kidolgozását illeti, a tanulót arra kell szoktatni, hogy gondolja meg jól, a mit írni akar s ne járjon előbb a keze, mint az esze. Legyen a kéz az előljáró értelemnek hű kifejezője.

Továbbá, a mit írás nélkül végezhetnek a tanulók, azt ne a táblán számítgassák, hanem észben írás nélkül s csak az eredményt írják le; vagy csak azt és annyit, a mit és mennyit írás nélkül meg nem tarthatnak. A felesleges irkafirka nem hogy előnyére válnék a számvetőnek, de sőt hátráltatja a productiv-képesség fejlődését. A gyakorlás e tekintetben bámulatos eredményt tüntethet fel.

Példa.

Egy gyáros, hogy biztosan készen lehessen valamely gyártmány-nyal, melyet bizonyos határidőre vállalkozott szolgáltatni, tetemes kése-

delmi büntetés terhe alatt — munkásait felszólította, hogy naponként dolgozzanak a rendes munkaórákon kívül is; kötelezvéen magát, hogy a rendkívüli munkaórákért 3-annyi díjat fizet, mint a mennyi a rendes idejű munka egy órájára esik. Ajánlkozott 15 munkás, a legjobb dolgúak közül; dolgozott mindenik mindennap 2 rendkívüli órát 18 napig; és kaptak összesen 405 frt rendkívüli munkadíjat. *a)* Mennyire megy egynek összes rendkívüli munkadíja? És *b)* ha rendes munkaidejük naponként 10 óra volt: mennyi volt ennek rendes napibére?

Megfejtés. a) Egynek rendkívüli összes munkadíja a 405 frtnak 15-öde, mi annyi mint 27 frt.

b) Egy dolgozott naponként 2 órát 18 nap s így összesen 18-szor 2, azaz 36 órát s ezért kapott 27 frtot; tehát egy óráért a 27 frtnak kapta 36-odát, mi $\frac{27}{36} = \frac{3}{4}$ frt = 75 kr. Ez a 75 kr. a feladat szerint 3-annyi, mint a rendes munkaidejű egy óra díja; s így a rendes napi munkaidő egy órájára esik 75 kr-nak 3-mada, mi 25 kr; tehát volt egynek rendes napi bére 10-szer 25 kr; azaz 2 frt 50 kr.

$$\begin{aligned} \text{Írva. } b) (27 \text{ frt} : (2 \times 18) : 3) \times 10 &= (27 \text{ frt} : 36) : 3 \times 10 = \\ \frac{27 \times 10}{36 \times 3} &= \frac{1 \times 10}{4} = \frac{10}{4} = 2\frac{1}{2} \text{ frt.} \end{aligned}$$

Melyik ebben a főmívelet? Az, a melyiken megfordúl a felelet.

A módszeres eljárásnak nemcsak oktatni, de szoktatni is kell: főleg abban, hogy az összetett feladatokban vegye számba a tanuló, hogy mi kidolgozását illetőleg a fő és mi a *mellékívelet*.

Más példa.

Ha $5\frac{5}{8}$ q árúnak az ára 180 frt: $8\frac{3}{4}$ q-é mennyi?

Ha $5\frac{5}{8}$ q ára 180 frt; $\frac{1}{8}$ -dél 180 frtnak 45-töde, azaz 4 frt; egy egészé 8-szor 4, azaz 32 frt; tehát $8\frac{3}{4}$ -é 8-szor még $\frac{3}{4}$ -résznyleg 32 frt; ez pedig annyi mint 256 még 24 = 280 frt. — Vagy:

$8\frac{3}{4}$ q-nak több az ára, mint $5\frac{5}{8}$ -nak, még pedig annyiszor 180 frt, a hányszor akkora $8\frac{3}{4}$ mint $5\frac{5}{8}$. Tehát $8\frac{3}{4}$ -et $5\frac{5}{8}$ -dal megmértem: $8\frac{3}{4} : 5\frac{5}{8} = \frac{70}{8} : \frac{45}{8} = 70 : 45 = 14 : 9 = 1\frac{5}{9}$. E szerint $8\frac{3}{4}$, $1\frac{5}{9}$ akkora, mint $5\frac{5}{8}$; így ára is 1-szer még $\frac{5}{9}$ -edrésznyleg 180 frt: ez pedig $180 + 100 = 280$ frt; mint előbb más úton kijöve.

Minden ilyen gyakorlat, melyben különböző helyes utakon ugyanazon igaz eredményhez lehet jutni, a legsikeresebb ész-gimnasztika, melynek nemcsak az a haszna, hogy az arra termelt növényeket pontos számvetők képezi, hanem az is, hogy hajlamot fejleszt, igyekezetet ébreszt bennük, a lehetőségig oly szorososan okoskodni más tudományokban is.

Még más példa — ugyancsak fejbéli számításra.

Egy hivatalnok évi fizetésének $\frac{1}{6}$ -át költi házbérré; $\frac{3}{8}$ -át háztartásra; a háztartásra 1000 frttal többet költ, mint a házbérré: mennyi az évi fizetése?

Meggondolom, hogy a nyíltan kifejezett rész, azaz az 1000 frt az

évi fizetésnek annyidrésze, a mennyi a két tört közti különbség, mi $\frac{9}{24}$, $\frac{4}{24}$ hián, azaz $\frac{5}{24}$. Ha 1000 frt az évi fizetésnek $\frac{5}{24}$ -de, $\frac{1}{24}$ -de 200 frt; tehát az évi fizetés 24-szer 200, azaz 4800 frt.

$$\text{Írva. } 1000 \text{ frt} : \left(\frac{3}{8} - \frac{1}{6}\right) = 1000 \text{ frt} : \frac{5}{24} = (1000 \text{ frt} : 5) \times 24 = 200 \times 24 = 4800 \text{ frt.}$$

Megbizonyítása az 1000 frtnak kiszámítása.

Még egy példa.

Egy adós egy pénzüsszegnek, melylyel tartozik, kifizette előbb 0·1-dét, azután 0·15-dat, utóbb 0·2-dét, később 0·25-dát, végre a hátralévő 1012 $\frac{1}{2}$ forintot. a) Mekkora volt az adósság? b) mekkorák voltak a törlesztett részek?

Hogy az első kérdésre felelhessek, itt is, mint előbb, azt kell számba vennem, hogy a nyíltan kifejezett összeg (1012 $\frac{1}{2}$ frt) az egész adósságnak hányada; e végett a részsámokat összeadom s a mennyi hiányzik az egészből, annyidrésze az 1012 $\frac{1}{2}$ frt az összes adósságnak.

0·1 + 0·15 + 0·2 + 0·25 = 0·7; hiányzik az 1 egészből 0·3; a mi mutatja, hogy az utolsó részlet az összes adósságnak $\frac{1}{3}$ -ede. A számvetés további menete: 1012 $\frac{1}{2}$ frt : 3) \times 10 = 337 $\frac{1}{2}$ \times 10 = 3375 frt az egész adósság. — Vagy:

Miután tudom, hogy 1012 $\frac{1}{2}$ frt az összes adósságnak $\frac{3}{10}$; ebben és ez által azt is tudom, hogy az 1012 $\frac{1}{2}$ frt úgy aranylik a keresett mennyiséghez, mint 3 a 10-hez s így az 3 $\frac{1}{3}$ akkora, mint ez. Ezen az úton mármint úgy is megejthetem a számítást, ha az 1012 $\frac{1}{2}$ frtot veszem 3 $\frac{1}{3}$ -szor így: 1012 $\frac{1}{2}$ frt \times 3 $\frac{1}{3}$ = 3037 $\frac{1}{2}$ + 337 $\frac{1}{2}$ = 3375 frt

Az egyes törlesztett részek:

3375 frt \times 0·1 =	337·5 frt;
3375 \times 0·15 = 3375 \times 15 = 337·5 + 168·75	506·25 \times
3375 \times 0·2 = 337·5 \times 2 =	675·00 \times
3375 \times 0·25 = 3375 \times 25 = 675 + 168·75	843·75 \times
az utolsó részlet	1012·5 \times
összesen	<u>3375·00 frt.</u>

A már tanult egy pár analog-eset kiszámítása után, valóban méltán elvárhatjuk a tanulótl, hogy tapasztalatai és szerzett ismeretei növekedtével maga is megtalálja a további haladásnak az útját s így az aprólékos magyarázatok feleslegesek lesznek. Egyfelől a gyakorlat, másfelől az elme megszokott menetele biztosan elég segítség arra, hogyha a gondolkodásnak elég szabad tere van, a valódi utat csakugyan maga a tanuló megtalálja s öröme annál nagyobb, ha előmenetele tulajdon erejéből származik.

És még egy példa.

Mi szám az, melynek fele még 51, épen annyi, mint hat tizenharmada még 124?

Megfejtés. Mindenek előtt azt vesszük számba, hogy a két rész közti különbség mennyi s azután azt, hogy az a keresett számnak hányada;

mi, ha megvan, aztán minden okos lelket a józan ész mintegy kézenfogva vezet.

A két rész közti különbség 73 s hogy ez a keresett számnak hányada, azt a két tört közti különbség megmondja; ez pedig $(\frac{1}{2} - \frac{6}{13})$ $\frac{1}{26}$; tehát 73 a keresett számnak $\frac{1}{26}$ -da s így maga az a szám 26-szor 73; mi annyi mint 20-szor 73 = 1460, még 6-szor 73 = 438; és ezek összesen = 1898-at adnak.

Kidolgozás.

$$(124 - 51) : (\frac{1}{2} - \frac{6}{13}) = 73 : \frac{1}{26} = 73 \times 26 = 1898.$$

$$\begin{aligned} \text{Megbizonyítás. } (1898 \times \frac{1}{2}) + 51 &= (1898 \times \frac{6}{13}) + 124 \\ 949 + 51 &= 876 + 124 \\ 1000 &= 1000, \end{aligned}$$

A feladatok rendjén gyakran jönnek elé olyanok is, melyekre azt szokták mondani, hogy azok nem gyakorlatiak. Ez igaz; de az is az, hogy az iskolában az olyan feladatok által az értelem fejlesztése czéloztatik — nem mindennapi módon; ezért szoktunk adni ugynevezett játszi feladatokat is. Ezeket azonban, mint alkalmas údíto szereket, csak kis mértékben adagoljuk.

A számítantás nyelve. A jó tanításnak van még egy követelménye, melynek szintén eleget kell tenni; s ezt annyival inkább szükség megemlítenünk, minthogy meglehetősen mostoha elbánásban részesül; és ez nem más, mint édes *anyanyelvünk*. Az a beszéd, melyet hallunk, az a nyelvezet, melyet a számvetési könyvekben olvasunk, — elrontása az igazi dialectusnak.

A mathesisi tudomány tekinteteivel, tanaival, előadásával egyedüli tulajdonosa egy bizonyos és elkülönített nyelvnek. A nyelv egyszerű, tiszta, kiterjedt és közönséges lévén, kifejezéseire hasonló írást használ.

Sehol akkora eltévelyedés, oly sok szabálytalanság a beszédben és írásban elé nem fordul, mint itt; t. i. a számvetés tanításában; tehát abban a tudományban, mely mértéke mindennek, a mi helyes, szép és jó. Vagy tán a magyar nyelvet ily műben élvezhetően használni nem lehet? Vagy tán magoknak a számoknak egyoldalú gondozása ily csekélységek (!) megvigyázására időt nem enged? Hányadik tanító az, ki az ép nyelvérzék szolgálatában állana. A fogalmak tisztasága első kelléke a tudománynak. A tanító ne elégedjék meg a számoknak, mint számoknak csak akárminő, felületes, kapkodó elbánásával — s azok kedvéért a beszédben hamis hangokat meg ne engedjen; vagy tán csak a zene és ének, a hol a hamis hangokat nem tűrik? Hát nem hamis hang, a midőn a fogalmakat «számjegy» és «szám»; «egy» és «egység»; «nem» és «név»; «mi» és «mennyi»; «hasonló» és «egyenlő»; «kerek» és «gömbölyű»; a «szorzó» és «osztó»-szám szókat felcserélik s tehát egyiket a másik helyett használják. Hát nem fogalomzavar s egyszersmind a legigazságtalanabb eljárás az, midőn a tanuló a tanító szemelattára megcseréli a szorzótársakat s tehát a szorzót szorzandónak s a szorzandót szorzónak teszi, vagy nem a legkiválóbb észbontó zürzavar

és butító — *sit venia verbo* — egy eljárás az, midőn úgy tanítják a szorzást, hogy a szorzótársak közül *mindig* a nagyobbikat teszik és tétetik szorzandónak s a kisebbiket szorzónak; s nem a legdurvább megsértése-e az, a természetszerű eljárásnak, hogy elnézik s tehát megengedik, mikor a gyorsszámoltatást produkálják, azt a kapkodást, azt az elgázolást, hogy a tanuló hol innen, hol onnan kapja ki a szorzót; a szerint, a mint a kisebb számot mutató jegy az egyik vagy másik tényezőben jön elő. Persze, erre azt szokták mondani «mindegy.» Még a tiszta számokra nézve sem mindegy; mert azokkal is egészen más 7-szer 9, s más 9-szer 7! a mint ezt a Pythagorás táblája elég világosan mutatja.

Hát erre mit mondjunk: 144 frt 16 embernek egyenlően kiosztva, egynek mennyi jut? Felelet: jut 16-toda; s mégis, annak daczára, hogy egy ember a 144 frtnak kapja 16-odát; a tanító ily egy keszédvel kíséri munkáját: 144 *ben* a 16 megvan 9-szer (tehát 16 ember a 144 frtban); e helyett: 144 frtnak 16-toda 9 frt; épen úgy mondja, mintha ez volna feladva: 144 frt 16 forintonként kiosztva, hány embernek jut belőle? Itt van helye és ideje így beszélni: 144 forintban 16 frt megvan 9-szer; jut tehát belőle 9 embernek. E kétféle fogalomnak, t. i. «osztás» és «mérés» megkülönböztetése s mindenkire nevezve az oda illő műszavak és szólásformák használása az észszerű tanításnak sine qua nonja. Qui bene distingvit, bene docet. De ezzel még nincs vége az értelmetlenségnek; mert úgy az osztásban, mint a mérésben, ott az osztás, itt a méret igaz voltának megbizonyítására aztán ily beszéddel élnek: 9-szer 16 = 144; holott egyik esetben 9-szer 16; de már a másikban 16-szor 9; ha úgy logikai rendnek, mint a szorzás követelményének eleget akarunk tenni.

A számtani feladatok igen alkalmas logikai gyakorlatok. Az ám, ha azzá tesszük.

Jegyzet. Sokszor nem az a kérdés, hogy ez vagy az, ennyi vagy annyi egyenlő részre osztva, egy részre mennyi jut; hanem az; hogy ez vagy az a mennyiség vagy mekkoraságban hányszor vagy hányadrésznyleg foglaltatik, vagy hányszor vagy hányadrésznyleg telik belőle. Miért is, abban az esetben «osztás», ebben pedig «mérés» a míveletnek igazi neve. Ez okból, hogy szólásformái is mások ott, mint itt, az kétségtelen. Ez a megkülönböztetés voltaképen nem is magára a míveletre, hanem magára a dologra, e dolog mennyiségeinek viszonyítására vonatkozik; s így a miben a kettő egymástól különbözik, az nem számtani, hanem nyelvtani. Kár, hogy e megkülönböztetést annyira nem veszik számba, vagy ha veszik is, nincs benne köszönet. Mert ugyan micsoda elnevezései a kétféle megkülönböztetésnek ezek: «részekre osztás»; és «benfoglaló osztás.» Ezeknél legalább a jó szándék megvan. De mit mondjunk azokról, kik még kétségbe is vonják, ha van-e egyáltalán e megkülönböztetésre szükség. Ezekkel hiába is állanak szóba.

Továbbá, nem kell megfélekedezni a helyes hangsúlyozásról sem; a helyes hangsúlyozás biztos jele a megértésnek.

Kétségtelen, hogy a mondottak meggondolása és figyelembevétel nélkül igen csekély haszna lehet a számtan tanításának.

Mindezeket a figyelmeztetéseket szívlelje meg a tanító s tegye elutasíthatatlan szigorral elengedhetetlennek legfőbb feladatává, hogy se ne mondjon, se ne tegyen semmit, minek tehát sem a józan ész, sem a természet — s még kevésbé a számtan törvényei szerint kimutatni nem lehet; s gondolja meg, hogy csak kristálytisza jó tanítás az, melyből életre való forrás csörgedez. A gyermek olyan, mint az új edény; a mit beletöltenek, annak ízét veszi fel; s azt, ha egyszer felvette, megtartja örökre.

A tudományon, az élő tudományon kell módosítást tenni; s aztán a matematikai tanítás biztos és könnyű használatát kell elsajátítani, ha azt akarjuk, hogy tanításunknak meglegyen formális eredménye; ez pedig nem attól függ, hogy mit tud a gyermek, hanem attól, hogy miképp tanították.

Végezet. A számtan nem a gondolat, sem a képzelet vagy idea következése, de a tiszta ész legnagyobb erejének foglalatja s így törzsöke az elme minden ágazatának. Nincs tudomány, mely annyira kirekesztőleg és szorosán kívánná az emberi tehetség legbecesebb részét, annak legtisztább kifejlését és annyira számba venné tartós és erős munkáját, mint a számtan; nincs tehát tudomány, mely a vizsgáló ész vágyainak fontosabb és érdekesebb tárgya lenne.

Meglévén erről győződve s a meggyőződés csakhamar következik az előmenetelből, szembetűnő, hogy a szabályoknak azonnal vége, mihelyt a tudomány eszközeit megismertük s utjokat kijelöltük; következik e gyűjtemények használása, az építés.

Ez az elme körébe tartozik, az elme pedig szabályokat nem tűr meg. Az elme munkálkodása végtelen árnyalatokban mutatkozik, de végtelen különböző utakon ugyanazon egy célra törekszik. Kérdés, nem hátráltatjuk-e előmenetelét, ha más utat mutatunk neki a helyett, a melyre lépett? Való, hogy igen és a számtan, mely tudományt nem ok nélkül nevezhetnők az elme fokmérőjének, óvja magát minden erőszakos útmutatástól s a mit tesz, csak abban áll, hogy kijelöli, miként juthatunk és jutottunk különböző utakon a célhoz.

A számtan tanítása úgy tudományos, mint methodikai és stilistikai tekintetben álljon a színvonalon; s ne legyen az a felületes tudásnak, a methodikai tájékozatlanságnak s az emészthetetlen stilusnak halmaza.

Szente József.

A művészeti nevelés a képzőintézetekben.

Tanügyi kormányunk, mely lehetőleg istápol minden arra érdemes dolgot, újabban és tegyük hozzá, igen helyesen, az ifjúságban a művészetek, különösen a képzőművészetek iránti érdek felébresztését, fejlesztését kívánja, amint ez a közoktatásügyi tanácshoz és a tanfelügyelőkhoz intézett rendeletéből kitűnik, alkalmas vezetés által elérni. A középiskolák tanárai körében már kezdik ez ügyet megbeszélni, vita tárgyává tenni az alkalmas utakat és módokat, de a képzőintézetek részéről

tudtommal még semmi sem történt ebben az irányban. Pedig ez legalább is olyan fontos, ha ugyan nem fontosabb, mint a középiskolákat illető része a dolognak; mert eltekintve attól, hogy pl. a kötelező zenetanulás által a képzőintézetek az esztetikai érzék művelésére erős faktoriall rendelkeznek, tehát ebben előnyben állanak a középiskolák fölött; de másfelől a társadalomnak e fontos, számra nézve is jelentékeny tényezőit, melyek érintkezésében a legkülönbélebb elemekkel ez irányban üdvös tevékenységet fejthet ki, figyelmen kívül hagyni nem szabad.

A fővárosi intézetekben aránylag könnyebb lesz a kívánt eredményt, nem mondom elérni, mert azt a jövő fogja megmutatni, mennyire sikerül, — hanem megközelíteni, mert itt a legkülönbélebb eszközök állanak rendelkezésünkre, s ezeket észszerűen, tervszerűen használni nem lesz nehéz, különösen, ha az arra hivatott tényezőkben a lelkesedés és érdek oly fokon marad meg, a melyet ez a fontos eszköze a lélek öszhangzatos kiművelésének okvetetlenül megérdemel.

A művészeti, vagy mondjuk esztetikai nevelésnek leghathatósabb segédeszközei a különféle képtárak, tárlatok, művelődéstörténeti képek, illusztrált művek, mind hozzáférhetőek a fővárosi tanítóintézetek növendékeinek, s szakértő vezetés mellett ezek látogatása, szemlézése megbecsülhetetlen haszonnal fog járni. Itt azonban egy más kérdés merül fel, az t. i. bírnak-e a tanárok általán véve erre szükséges készséggel? Hic Rhodus, hic salta! Ez az a bizonyos föltétel, mely nélkül nem fog az egész dolog a kívánt eredménnyel járni, mert idáig sem az egyetemeken, sem a többi intézetekben, a hol tanárainkat képezték, nem fordítottak a művészeti oktatásra gondot, sőt akárhányszor a legbosszantóbb nembánomsággal, közönyvel, kicsinyléssel viselkedtek a művészeti dolgokkal szemben, s részben ez is okozta közönségünk esztetikai érzékének fejletlen mivoltát, mely egyfelől nem érzi szükségét az emberi szellem magasabb megnyilvánulásában gyönyörködni, de a legtöbb esetben nem is tudná azt felfogni, méltányolni, másfelől pedig a szép utáni természetes vágyát épen nem műbecsű dolgok, pl. a képes levelezőlapok nézése tökéletesen kielégíti. Vannak mindenesetre tiszteletre méltó kivételek, akik természetes hajlamukat követve, elég képességgel bírva, saját erejükből megszerezték az esztetikai műveltséget, de az ügy érdekében kívánatos, hogy, e most csak kivétel számba menő műveltség általánossá váljék, hogy alkalmas *póttanfolyamok* tartásával itt a fővárosban az ország összes képzőintézeti tanáraink, különösen azoknak, akiknek tárgya összefüggésbe hozható a művészetekkel, alkalmuk nyíljon műveltségőket ez irányban kiegészíteni, hogy később megtanítsák növendékeiket nemcsak nézni, hanem látni, egy szóval az ő érettebb, fejlettebb izlésök irányítsa a növendékeket.

Daczára a közoktatásügyi miniszter buzdításának, nem tapasztalható még most sem az az érdeklődés és vágy a műalkotások után, melyet az ember elvárna; az iskolák vezetői, úgy látszik, még mindig többre becsülik a szenzációs, sokszor nem kifogástalan értékű dolgokat, mint a művészet akárhányszor becsesebb termékeit. Hogy csak egy példát idézzek, a tavasszal nagy reklámmal hirdetett Verescsagin kiállí-

tást, néhány hét alatt közel 7000 tanuló nézte meg, míg a mostani téli kiállítást, melyen pedig kiváló alkotások láthatók, idáig a hivatalos kimutatás szerint még tizedrésze sem. Hja! mert amaz külföldi volt, ez pedig csak hazai!

Áttérve már most a képtárak és tárlatok látogatására, részéről nem tartom helyesnek, ha a növendékeket nagy csoportokban viszik, mert így egy része nem is hallhatja a magyarázatot, s így haszna kevés lesz a tárlat megtekintéséből; sokkal czélszerűbb keveset vinni, legfeljebb egy osztályt, talán a *rajstanár* vezetése alatt, mint a ki már képzettségénél fogva is legalkalmasabb lenne a kiválóbb művek szépségeinek fejtegetéseire; ő illetékes valamely mű technikájának megismerésében, tarthat ismertetést az alkotó művész életéről és a korszakról, melyben működött, szóval kimerítő és sokoldalú magyarázatot adhat növendékeinek. Igen üdvös lenne, ha egy-egy ilyen látogatás alkalmával legalább a felsőbb osztályok növendékeinek *az illető tárlat óre* is tartana szakelőadást, azt, úgy hiszem, az intézetek vezetősége kieszközölhetné, vagy a miniszterium elrendelhetné.

A muzeumi régiségtár szintén fontos szerepet játszhat e téren, mert feltűnteti a fejlődést az emberi lélek legkezdetlegesebb törekvéseitől kezdve, a környezetében levő tárgyakat csinosítani, a görög és római világ részben utolérhetlen szépségű műalkotásaiig, s hogyan igyekezett az ember eszközeit nemcsak czélszerűbben, hanem csinosabban is állítani elő, s mint fejlődött ki fokozatosan a legdurvább mesterségből a legnagyobb művészet, egy formatlan kőkoloncából, melyen holmi berovátkolt képek láthatók, a milói Venus, vagy a belvederei Apollo, ugyanitt lehet a növendékeket figyelmeztetni az eszközök, butorok, fegyverek előállításában látható csin fejlődésére egészen a mai kor magas fokú iparművészetéig, mely az Iparművészeti Múzeum kiállításain tárja elének gyakran igen szép alkotásait.

A fővárosban csak meg volnánk valahogy, de mit csináljon a sok vidéki intézet növendékeivel, a hol sem gyűjtemények, sem kiállítások nincsenek, s az esztetikai neveléshez szükséges segédeszközök is hiányoznak? Erről még egyáltalán nem volt szó, mind csak a fővárost dédeltgették pedig az egész tanuló ifjúságnak legnagyobb része a vidéki iskolákban van, s ezek talán hiányával maradjanak az esztetikai ismereteknek? Ne szerezhessenek maguknak fogalmat, benyomást a szépről, a szép művekről? Még meggondolni is vétek lenne, hogy ezeket elhanyagolják. Minthogy a vidéki városokban nem állanak olyan eszközök rendelkezésre, mint a fővárosban, természetes, hogy más eszközökkel kell dolgozniok, melyek, az igaz, sem nem olyan számosak, sem nem olyan tökéletesek, de helyesen használva, mégis lehet velök eredményt elérni.

Mindenekelőtt lassuk, mely tantárgyakkal lehetne kapcsolatba hozni a képzőművészeti alkotások bemutatását, persze nem eredetiben, mert ez legtöbbször lehetetlen, hanem művészi kiviteli, hű reprodukciókban. Az első, mely ezt teheti a növendékek megterhelhetése nélkül, sőt még újabb ingert nyújt, s a képzeletnek támpontokat és tökéletesebb élvezetet, az irodalom és költészet, a nevezetesebb művek olvasása-

nál *illusztrációk* bemutatásával. Pl. Arany balladájánál bemutathatjuk a Zichy féle rajzokat, az Ember Tragédiájánál szintén a Zichy képeit, az illusztrált Gyulait stb. Mindezek mint műalkotások a legkiválóbbak közül valók, a szépérzékre fejlesztőleg hatnak, s egy ilyen Isten adta nagy művész képzelete megalkotta kép, a költeményt igazán illusztrálja, megvilágítja, az élvezetet hatványozottan fokozza. Egyáltalán az illusztrált művek nagy szolgálatot tehetnek a vidéki intézetekben, s ilyeneket okvetlenül be kellene szerezni, s valószínű, hogy a miniszter ezek megszerzését lehetővé fogja tenni, mert ezek hasznát félreismerni nem lehet.

A rajzoktatásnál különösen a felsőbb osztályokban czélszerű lenne kiterjeszkedni a festészet, szobrászat, építészet történetére; persze csak vázlatosan, s bemutatni fejlődését a legkiválóbb művekben, ehhez okvetetlen szükségesek a művelődéstörténeti képek, de ezek megválasztásánál igen gondosan kell eljárni. Sokkal czélszerűbb egy jó fénykép vagy metszet, mint a színes nyomású képek, mert ezek ritkán szépek, s inkább nélkülözzük a színeket, mintsem, hogy tökéletlen, össze-vissza mázolt képet mutassunk a növendékeknek, hisz az olcsó színnyomatok úgy is az ízlés rontásának eredendő bűnét képezik.

Kellene továbbá minden intézetben klasszikus és modern *plasztikai gyűjteménynek* lenni, ezek hiányában legalább e nemű művek fénynyomatú, vagy másféle képeinek. Igen kívánatos lenne Izsónak a muzeumban porosodó, rövid idő múlva talán csakugyan porrá is váló mintázásait sokszorosítani, s az intézeti gyűjteményeknek adni, hogy a növendékek lássák a művészetben a sok klasszikus és idegen mellett a hamisítatlan magyar szellemet is.

A történelem és földrajz tanításánál a *szemléltető képek* szintén nagy szerepet játszhatnak. Itt nyujtom időszerinti sorrendben azon művek címét és festőik nevét, melyek a hazai történetet illusztrálhatják, s melyek legtöbbje másolatban kapható, s melyeket minden intézetnek meg kellene szerezni, s melyek nemcsak hogy szép, jelentékeny alkotások, de azonkívül, kevés kivételével, mind magyar művészek productumai.

Áldozat Hadurnak; egyik legszebb része Feszty Árpád «A magyarok bejövele» körképének.

«Honfoglalás» Munkácsy Mihálytól,

«Vajk megkeresztelése» (Benczur),

Szt. István kora (Lotz),

Szent István hermája a zágrábi székesegyházban,

A magyar Szent korona és a koronázási jelvények,

Szt. László hermája,

Magyarországi Szt. Erzsébet (Liezen-Mayer),

Szt. Margit zárdába lép (Székely),

Kun László és Habsburgi Rudolf találkozása a morvamezei csata

után (Than),

A Geiger-féle magyar történeti képek,

Zách Felician megtámadja a királyi családot (Orlay),

Dezső ruhát cserél a királylyal (Molnár),

Nagy Lajos kora (Lotz),

Szt. Simon koporsója Zarában,

Mária és Erzsébet Nagy Lajos sírjánál (Molnár, Liezen-Mayer),
 A várnai csata (Matejko),
 Dugovics Titus önfeláldozása (Wagner),
 Hunyadi János Nándorfehérvárnál (Doré),
 V. László és Czillei Ulrik (Székely),
 Hunyadi László búcsúja (Benczur),
 V. László leánykérő követsége VII. Károly francia királynál

(Brozik),

Mátyás és Beatrix domborművű arczképei,
 Mátyás legyőzi Holubárt (Wagner),
 Izabella királyné búcsúja (Wagner),
 II. Lajos tetemének feltalálása (Székely),
 Egri nők az ostromolt vár falán (Székely),
 A tordai országgyűlés kimondja a vallásszabadságot 1567-ben

(Kriesch),

Zrínyi Miklós kirohanása (Székely),
 Bethlen Gábor kora (Lotz),
 Tököly Imre búcsúja haldokló atyjától (Székely),
 Zrínyi és Frangepán a siralomházban (Madarász),
 Budavár visszavétele 1686-ban (Benczur),
 Zrínyi Ilona, II. Rákóczy Ferencz és
 II. Rákóczy Ferenczné arczképei (Mányoky),
 II. Rákóczy Ferencz elfogatása (Benczur),
 Munkács vára átadása (Pataky),
 Az ónodi országgyűlés (Dudits),
 Mária Terézia arczképe,
 Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen (Zemplényi),
 Gr. Széchényi István (Ammerling),
 Br. Wesselényi Miklós, Deák Ferencz, Kossuth Lajos, Battyhány

Lajos arczképei,

Petőfi elszavalja a «Talpra Magyart»,
 I. Ferencz József koronázása 1867-ben,
 Erzsébet királyné Deák Ferencz ravatalánál (Zichy),
 Mint egykorú képek gyűjteménye érdekes az «1848» című diszmű.
 A *vallás tanításnál* is ajánlatos lenne szemléleti eszközül a Doré-féle biblia, az «Arany Biblia» metszeteit szintén megszerezni a könyvtár részére, továbbá Munkácsy három főművének reproductióját: «Krisztus Pilátus előtt», «Ecce Homo» és «Krisztus a keresztfán». A klasszikus Arany Biblia színnyomatú képeit kevésbé ajánlanám, alig van néhány igazán szépen sikerült közöttük, ezek kevésbé járulhatnak a szépérzék fejlesztéséhez.

Sokaknak talán fel fog tűnni, hogy a *zenéről*, mint a szépérzék fejlesztéséről nem szóltam, holott a czikk elején említettem, mint egyik fontos tényezőt. Mint a kedély nemesítője, az összhangzatos nevelés egyik eszköze, a tulságos értelmi nevelés részben ellensúlyozója, hogy az ne történjék az érzelmi rovasára: a jelen viszonyok között talán megállja helyét; de minthogy a növendékek legnagyobb része csekély, vagy semmi előképzettséggel lép be a képzőintézetbe, s tehetsége is a

legkevesebbnek van, hogy intézeti pályája alatt valamire vigye, mind ezen okoknál fogva a zenét nagyobb mértékben nem igen lehet belevonni az esztetikai nevelés körébe, mert hiába beszél az ember a zene tulajdonságairól, kifejezési képességéről, a zenei szépről annak, aki maga sem jutott annyira, hogy képes lenne kiváló műveket játszani, megérteni, élvezni, hiába elemezne az ember remekműveket, hiába mutatná ki az ember a zenei izlés összefüggését a korszelemmel, ez annyi lenne, mint a vakoknak színekről beszélni. Az egyedüli, a hol valamit lehetne elérni, a karének, de itt is akadályul szolgál az, hogy nem lehet vegyes kart állítani össze, s így a mi igazán szép, nagyszerű, hozzáférhetetlen marad a növendékek előtt.

Végül még az *önképzőkörökről* akarok néhány szót szólani. Itt a zenei és szavalmati előadások mellett, melyek úgy is megvoltak, hasson a tanárelnök oda, hogy egyéb művészeti dolgokkal is foglalkozzanak, ismereteket ez irányban is bővítsék. Izsó, Markó, Munkácsy életrajza okvetetlenül megszerzendő az ifjúsági könyvtár részére. Számon kell tőlük kérni ez irányú munkásságukat, művészeti benyomásaikról, a hatásokról, melyet lelkükre gyakoroltak dolgozatokban számoljanak be a gyűléseken, a körök lépjenek be tagokul a Képzőművészeti Társulatba, az Iparművészeti Társulatba, a könyvtár is gazdagodik a tagsági illetéke kapott műlapok által, ingyen kapják a «Múcsarnok» című művészeti lapot, s így mindig tudomást szerezhetnek a művészet legújabb mozgalmairól, irányairól s ez is hathatósan hozzá fog járulni az érdeklődés ébrentartásához.

Azt hiszem, ezen eszközök nem fognak eredménytelenek maradni. Persze hosszú, kitartó munkásság kell hozzá, s lehet, hogy csak a jövő generáció fogja gyümölcseit szedni, de az a tudat is ér valamit, hogy mi is azok közé tartoztunk, a kik a művészet iránti érdeklődést, a művészetet és művészeti nevelés alapjait a nagy közönség legtágabb köreiben lerakni segítettünk, s a kezdet nehézségei ne csüggeszsenek senkit. Hisz a legnagyobb élvezet a szépben és megjelenése formáiban elmerülni; a lélek kiemelkedik a mindennapi élet alantas fárasztó gondjából, s a ki már képpessé lett a tudomány élvezetére, annak nem lesz nehéz a művészetek élvezéséhez felemelkedni, hisz ezek teszik az életet széppé, ezek teszik az embert igazán emberré.

*

Cikkem már megirtam, mikor az *Országos Középiskolai Tanár-egyesület* 1898. december 28-dikán tartott gyűlésén *Alexander Bernát* a művészeti nevelés tárgyában kiadott miniszteri rendelet alkalmából a művészeti oktatásról előadást tartott, s ennek eredményeképen *Beöthy Zsolt* elnök hozzászólása után, a gyűlés a rendelet egyes pontjait elejtendőnek tartja, minthogy tapasztalásból rajott a középiskolák tanári kara, hogy azok végrehajtása, különösen az időszaki kiállítások látogatása, több kárral, mint haszonnal jár az ifjúságra, amennyiben az ott esetleg kiállított nuditások érzékiségüket fokozzák, erkölcsileg károsan hatnak, tehát mellőzendők; helyesebb, ha a tanulók magukra látogatják a tárlatokat, s igyekezzenek egyszerre nem sok képet, műtárgyat, de abba

aztán kellőleg elmélyedve, alaposan megszemlélni, azokat behatóan tanulmányozni.

E határozatot egyáltalán nem találom elfogadhatóan megokolva. Hogyan, a Tanáregyesület lemondana a művészeti nevelés leghathatósabb eszközéről, a tárlatok látogatásáról, mert állítólag az ifjúságot a nudítások látása erkölcsstelen gondolatokra csábítja? És ha csakugyan való, pedig valónak kell lennie. mert kiváló férfiak, mint tapasztalt tényt állítják fel, *legerősebb bizonyíték arra, hogy a tárlatok látogatása igen fontos és szükséges, mert az, hogy az ifjúság kiváló alkotásokban is csak a mesztelent látja, s abban szeret gyönyörködni, legkiáltóbban dokumentálja az ifjúság művelésének alacsony színvonalát*, olyan csekély voltát, mely még sejtelve sem az igazán szép iránti érzéknek, sőt annak tökéletes hiányára is vall. Már most a Tanáregyesület határozata azt involválja magának, hogy az ifjúság hagyassék meg barbár állapotában, hogy mire majd felnő, s közönség számba megy, társadalmi tényezővé válik, *akkor se lássson egyebet akár egy antik istenasszony szobrában, akár egy modern műalkotásban az érzékcsiklandó mesztelenségnél!*

Nem hiszem, hogy akár Alexander Bernát, akár a Tanáregyesület meglegednének ez eredménnyel, pedig más, mint ez, ebből nem igen származhatik. Hisz a vezető tanárnak a tárlatok látogatásánál épen az egyik feladata, hogy alkalmas magyarázataival elterelje az ifjúság érzékiségre hajlandó képzeletét a tisztán csak a meztelenben gyönyörködéstől, s a mesztelenben a szépnek, a tökéletesnek megtestesülését lassák, s az anyagiság megsemissülését a művészi szépben. Különben is a vezető tanárnak mindig módjában fog állani az esetleges nudításokat elkerülni, vagy pedig, ha valami nem illőt észre vesz, avagy az illető műtárgy tisztán csak érzeki, ingerlő benyomást tesz, nemesebb felfogás nélkül előadásában az erkölcsstelen felfogást pellengére állítani, az ellenkezőt kiemelni, s ily módon az ifjúság könnyen idomítható lelkületét, az eszményi és anyagias felfogás szembeállításával által összehasonlításra serkenteni, s a következtetés levonásával izlését fejleszteni. Természetesen, e módszerhez a tanár részéről művészi, műtörténeti előképzettség, az ügy iránti lelkesedés, buzgóság kell s igaz szeretet tanítványai iránt, érdek nemcsak jelenjök, de főképp jövődjük iránt is. Ily módon valószínű a kívánt eredmény, s merem állítani, hogy ha az illető tanárok ilyenformán jártak volna el, aligha hozták volna a fentemlített határozatot. Egyébiránt bátor vagyok hinni, hogy a tapasztalásra való hivatkozás még kissé korai, mert az egész dologgal nem foglalkoznak oly régen és behatóan, hogy azzal lehetne megokolni ily sajnálatos határozatot.

Hogy az ifjúság magára, vezető nélkül látogassa a műcsarnokot, a mint azt kívánják, szerintem teljesen helytelen lenne. mert egyfelől hiányzik benne a kellő komolyság, érettség a műalkotások élvezetére, s különben is sajátságosnak találom azt, hogy egy gyermekifjútól minden magyarázat nélkül, csupán önszemlélete alapján a műremekekbe való *elmélyedést* (!) lehessen kívánni, mikor ahhoz okvetetlen művészi előképzettség, fejlett esztetikai érzék, komolyság kell; ezeket pedig meglett, különben művelt embereknél is ritkán lehet találni. Másfelől pedig

a sokat emlegetett és rettegett nudítások vészes hatásának sokkal inkább ki van téve a magára hagyott tanuló, mint vezetés alatt; mert mint már megjegyeztem, a tanár fejlettebb izlése irányítsa, vezesse figyelmét, izlését, tanítsa meg a szépet, az eszményit keresni, meglátni, élvezni. Sokkal kártékonyabban hatnak az ifjúság erkölcsére az optikusok és antiquariások kirakataiban látható pornografikus könyvek és képek, vegyest az orfeumi csillagok kihívó tartású érzékingerlésre szánt fotográfiáival. Ezek ellen kellene küzdeni minden erőből; ezek kerüljenek a kirakatokból oda, hol minden ilyennek helye van, a szemétdombra, nem pedig azt kívánni, hogy néhány mesztelent ábrázoló kép miatt százakból álló műtárlat vagy képtár megtekintését mellőzzük; azért nézetemben a Tanáregyesület határozata daczára tovább is megmaradok, abban t. i. hogy az esztetikai nevelés leghathatósabb segédeszköze a képtárak és műtárlatok alapos és gyakori meg szemlélése.

Szente Pál.

Dr. Heinrich Gusztáv a polgáriskolai tanárképzésről.

Alább közöljük dr. Heinrich Gusztáv egyetemi tanárnak a Magyar Pedagógiai Társaság január 21-diki nagy gyűlésén mondott elnöki megnyitó beszédjének azt a részét, a mely a polgáriskolai tanítóképzők szervezétével foglalkozik. Helyszűke miatt csak e részletet adjuk, pedig érdemes lenne az egész beszédet közölni, nemcsak eszmei tartalmánál fogva, hanem úgy is, mint pedagógiai életünknek jellemző jelenségét. A Magyar Pedagógiai Társaságnak, mint elsőrangú és egyetlen tudományos irányú pedagógiai társaságnak sok érdemű és nagy tudományú elnöke a nagy gyűlésen a tudományos pedagógiai mozgalmak jelzése helyett iskolaszervezeti kérdésben mond vitázó beszédet. Jellemző ez a tény pedagógiai tudományos életünk sivárságára; de jellemző arra is, hogy pedagógiai társaságunk tudományos szempontból nem áll, nem állhat hivatása magaslatán. Nem tesz, mert nem tehet ebben az irányban annyit, a mennyit kellene.

A beszéd különben érdekes azért is, mert egyetemi tanár mondta s valószínűleg az egyetemi köröknek a polgáriskolai tanítóképzéssel szemben elfoglalt álláspontját is nyilvánította nyers őszinteséggel. Ez pedig nem más, mint, hogy az egyetem nem lehet «Mädchen für Alles»: nem szabad oda még a népoktatás embereit is bebocsátani. Képződjenek ők, a hogy tudnak; de az egyetem nem nekik való. Az egyetem csak a leendő tudósoknak való, mert specialisan tudományos intézet. Arról megfelelkezik Heinrich Gusztáv, hogy az egyetem a tanári, papi, jogi, orvosi, mérnöki pályákra is készít elő; az egyetem tehát nem csupán tudományos, hanem szakintézet is. Az egyetemnek nemcsak elméleti, hanem gyakorlati feladatai is vannak. Igen, a gyakorlati élet! Ez, a minék jogait nem hajlandók elismerni az egyetem tudósai. A gyakorlati élet követelményei bármily erővel ostromolják is az egyetem falait, ők makacs ellenszenvvel taszítják vissza a tolakodókat, a kik az ő féltett circulusaikat háborgatni merik. Nekik nem kellene a néptani-

tók; mert «nincs annyi előkészültségök, hogy az egyetemi előadásokat sikerrel hallgathassák, a tudományos gyakorlatokban eredménytelven vehessenek részt.» Ez, így általánosan mondva, ráfogás; mert adatokra, a melyek alapján ilyen ítéletet hozni lehetne, sem Heinrich Gusztáv, sem más nem hivatkozhatik. Legalább oly jogosan, a mint Heinrich Gusztáv tagadja, lehet állítani azt is, hogy a tanítóképzőt végzett okleveles tanítók jelentékeny részének van annyi általános készültsége, mint a középiskolát végzett ifjaknak. Igaz, hogy a számtanból, fizikából nem tanulnak annyit, mint a gimnáziumban; de többet tudnak a vegytanból, lélektanból. Igaz, hogy a classicus irodalommal nem foglalkoznak, de kapnak zenei műveltséget. Az sem áll, hogy tudományos előkészültségök nincs. Igenis van a pedagógiából; különösen annak egyik ágában, a módszertanban oly fokú elmélyedés kívánatik a képzőkben, a mely a tudományokhoz szükséges gondolkodás iskolázottsága nélkül nem volna lehető. Azt tehát, hogy a tanítóképzőket végzett ifjak, az okleveles tanítók, egyáltalán nem állanak meg helyöket az egyetemen, állítani nem lehet. Bizonyos jóindulattal lehetne annak módját ejteni, hogy csak az arra alkalmasak, a kellőleg előkészültek kerüljenek az egyetemre. Nincs helye a merev «tiltakozásnak» a népoktatás embereinek az egyetemre való jutása ellen. Általános közművelődési szempontból is kívánatos, hogy az egyetemi tudományosság a népoktatás terén működők közvetítésével beszüremkezzenek a népek millióiba. Ezzel a feladattal az egyetem eddig mitsem törődött. Engedte, hogy a Szabad Lyceum vesződjék a nagy feladattal a maga kisszerű eszközeivel. Bízunk Wlassics miniszterben, a ki az egyetemi tanárokat az University Extension-nek hazánkban való megteremtésére ösztönzi, hogy módját tudja tudni annak, hogy a hajthatlanak *látszó* egyetem meghódoljon a népműveltség eszméje előtt.

Az elnöki beszéd szóban levő fejezete itt következik.

* * *

... Nem tudom helyeselni a polgári iskolai tanároknak a tanárok képzésére vonatkozó véleményüket. Szerintök a polgári iskolai tanárjelölteknek az «ismeretszerzés szempontjából az egyetemet kell látogatniok. A tanári működés másik fontos feladatát a szerzett ismeret methodikai nyújtása, vagyis maga a tanítás mestersége pedig külön e célra szervezendő intézetben, melylyel a bennlakás igen czélszerűen kapcsolható össze, sajátítható el.» Nem tudok e véleményhez hozzájárulni, mivel az úgy az egyetemnek mint a polgári iskolai tanárképzésnek lényeges felvezetésén alapul. Lehetségesnek tartom egy protestáns vagy izraelita papképzőnek olyforma szervezését, mely a képzőben csupán a szorosabb értelemben vett theologiai szakok tanításáról gondoskodik, a philosophiai, történeti és nyelvészeti szakok tanulmányozását pedig a tudomány-egyetemre bízza. Lehetségesnek tartom ezt, mivel egy oldalról a papjelöltek a tudományos előképzettségnek azon a fokán állanak, melyet az egyetemi előadásoknak eredményes látogatása okvetetlen föltételez és mivel más oldalról a lelkesektől megkívánandó, hogy a lehető legnagyobb tudományos készültséget és műveltséget elsajátít-

sák. A polgári iskolai tanárjelölteknél sem az egyik, sem a másik föltétel nincsen meg. E jelöltek *okleveles tanítók*, a kik az elemi tanítóképzőt elvégezték *s úgy általános, mint szakbeli képzettségük alapján nem alkalmasak arra, hogy egyetemi előadásokat sikerrel hallgathassanak, egyetemi gyakorlatokban eredménnyel részt vehessenek.* De nincsen is szükség arra a képzettségre, melyet az egyetem nyújt és melyet igen ferdén fognak fel azok, a kik azt hiszik, hogy ismeretszerzés, vagy közlés a célja.

Az egyetem első sorban tudományos intézet, mely tudósokat nevel, férfiakat, kik a tudománynak legnagyobb problémáival foglalkoznak és utóbb maguk is mint tudósok e problémák megoldásán fáradozni kívánnak. Erre a polgári iskolai tanároknak semmi szükségük nincsen, csak úgy nincsen, mint az elemi iskolák tanítóinak, kikre a fenti követelmény ép oly észjárással minden nehézség nélkül alkalmazható volna, mint a polgári iskolai tanárookra. Persze e felfogással szemben előállhatnak azzal az olcsó ellenvetéssel, hogy a polgári iskoláknak csak hasznukra válhatnak, ha tanáraik magasabb tudományos készültséggel bírnak. De én ezt ebben az általánosságban határozottan tagadom. Nem tekintve azt, hogy ki nem elégtő előkészültségüknél fogva ez az úgynevezett magasabb tudományos képzettségek értéktelen lesz, az eddigi tapasztalás is eléggé mutatja, hogy a polgári iskolák egészséges fejlődésének semmi sem ártott annyira, mint hogy tanáraiknak egyrésze és persze nem a legrosszabbik része, középiskolai képzettségű tanférfiakból került ki, a kik tanításukkal és törekvésükkel erőszakosan oly irányba terelték a polgári iskolát, hogy az biztos talaj nélkül, a népoktatási és középiskolai intézetek közé nagyon is bizonytalan ferde helyzetbe jutott. *Az egyetem* — erre nézve nem lehet kétség — *a legerélyesebben fog tiltakozni az ellen, hogy oly hallgatókkal foglalkozzék, a kik nem állnak a középiskolai készülettség színvonalán;* hiszen középiskoláink egy jó részének gyenge állapotánál fogva elég baja van már is a gimnáziumokból és reáliskolákból származó hallgatóknak egy tetemes töredékével, melynek fogyatékos előkészültségét ez időszertint a tanárképző keretében nagy nehézségekkel kell kiegészíteni vagy utánpótolni.

De én még egy másik okból is nagyon ellenzem a polgári iskolai tanároknak e véleményét, mely az egyetemet egy «Mädchen für Alles» fokára akarja leszorítani. Hazánkban kevés a tudományos központi, kevés a magasabb foku tanintézet. A harmadik egyetem és a második műegyetem követelése valóban nem üres szólam. Latjuk is, hogy a jelen viszonyok közt hová jutottunk. A budapesti egyetem és műegyetem iszonyú zsufoltsága máris lehetetlenné tett minden néven nevezendő tanítást, vagy épen nevelést, mely a tanulóknak helyesen vezetett összevetékenysége, a tanárok és hallgatók folytonos személyes érintkezése nélkül el sem képzelhető. De a főiskolai tanárok succrescentiája dolgában is igen kedvezőtlenek a mai visznyok. Mert ki határozhatta el magát arra, hogy az egyetemi katedrára készüljön, mikor esetleg évtizedekig kell várnia, míg valamely tanszék megürül? A külföld példája nagyon tanulságos e tekintetben is és e tanulság kétségbevonhatatlan: minél több a főiskola, annál tökb a főiskolai tanszékekre termett ember.

Azért nekünk, meggyőződéseim szerint, minden alkalmat meg kell ragadnunk, mely ily főiskolai jellegű tanintézet megalkotására vezethet.

Ily főiskolai intézetnek, nevezzük például pedagógiai akadémiának, képzelem és kívánom én a polgári iskolai tanárokat képző intézetet. Felruházva a tudományos kutatás minden eszközével, bőségesen ellátva egyetemi képzettségű és jellegű tanerőkkel kiegészítve egy gyakorló iskolául szolgáló polgári iskolával, ily szervezettel fontos, hasznos, üdvös működésű, tekintélyes intézetté alakulhat az akadémia, melynek tanárai, egyenletes műveltségű hallgatósággal szemben, tudományukat ép azon irányban fogják értékesíteni, mely hallgatóik előkészültségének és továbbképzésök céljainak teljesen megfelel. Mert nézetem szerint nem a képzés foka különbözteti meg a polgári iskolai tanárképzést az egyetemi tanítástól, hanem a képzés alapja, módszere és iránya. *Én nem tekintem az egyetemet egy csöppel sem magasabb intézetnek, mint a terveztem pedagógiai akadémiát,* de igenis másnak, melynek más a hallgatósága, más a feladata, más az iránya.

A tanítóképző-tanárok képzésének és képesítésének ügye a temesvári tanári körben.

Ez a kör az Országos Középiskolai Tanári Egyesület része. Tagjai a helybeli három középiskola (két gimnázium, egy reáliskola), továbbá az áll. felsőbb leányiskola, a kereskedelmi, a polgári iskola és az áll. tanítóképző tanárai; mint pártoló tag néhány tanító is van benne. Ujabban több vidéki középiskola, így Lugos és Fehértemplom egy-egy középiskolaja is csatlakozott hozzá.

A kör még csak 1897-ben szeptemberben alakult meg. Mi tanítóképző-tanárok, egy-kettő kivételével, eleitől fogva tagjai vagyunk. A kör megalakulásával a szükséges szellemi érintkezést, a mi itt eddig egészen hiányzott, közvetíti; a helybeli tanártestületeket egyesítette, társadalmi tényezővé fejlesztette. Eleitől fogva élénk tevékenységet fejt ki. Havi gyűlésein didaktikai s tanügyi szervezeti kérdéseket tárgyal, azonkívül a művelt közönség számára külön felolvasásokat rendez. A tanítóképző tanári kara, legalább néhány tagja, úgy abból, mint ebből a munkából kiveszi a maga részét.

A tanügyi szervezeti tételék közül, a melyek tárgyalás alá kerültek és kerülnek, említem az egységes jogosítású középiskola, a polgári iskola reformjának és a tanítóképző tanárok képzésének és képesítésének ügyét.

Ez utóbbit tisztelt szerkesztőnk előzetes tudomásával, én vittem a kör elé, miután a kör vezetői részéről is meggyőződtem, hogy hajlandók az ügygyel foglalkozni.

A kör december havi gyűlésén, 17-én, foglalkozott vele. Előadója én voltam. Előadásomban utaltam népoktatási, majd közoktatási, pedagógiai, irodalmi fontosságára, azután ismertettem annak történetét, mikép gondoskodott az állam, mint az ilynemű intézetek fentartói között a legtekintélyesebb, tanítóképző tanárainak képzéséről 1868. óta, végre

a mai állapotot ismertettem. Egyesületünk tevékenységét illetőleg kiemeltem az 1894. közgyűlést és az ügyre vonatkozó határozatokat és az 1896. tanügyi kongresszus tanítóképzési szakosztályának arra vonatkozó határozatait. Az én határozati javaslatom is az említett két határozat egyesítése volt, ugyanis, a képesítés- és a képzésre vonatkozólag Sebestyén Gyula 1894-iki elfogadott javaslatának összes tíz pontját vettem át, de megtoldottam Komáromy Lajos 1896-iki javaslatának azon részével, mely a gyakorlati képzésre vonatkozik. Kihagyjam tehát a kongresszusi határozatok közül azt, mely szerint csupán okleveles tanítók léphetnek a tanítóképző-tanári pályára; föntartottam azt, hogy arra az érettségi bizonyítvány is jogosítson. Kihagytam továbbá azon követelményt, hogy két évi tanítói gyakorlattal és jeles oklevéllel kell bírni azon tanítónak, ki az egyetemre kíván bocsáttatni. Ezeket azért tettem, mert nagyon megelégedhetnének azzal is, ha kisebb lépésekben közeledhetnének azon ideal felé, mely szerint a tanítóképző-tanárokat képezni akarjuk.

Javaslatom egy-két pont kivételével elfogadtattam, a mint erről a középiskolai tanári közlöny egyik legközelebbi száma tanúskodott.

Ez az egy-két pont azonban élénk és hosszú vitát idézett elő. Mondanom sem kell, hogy a vita a tanítóknak az egyetemre való bocsátásra és az egyetemi tanulmányokra vonatkozott. Ha el is kell ismernem, hogy törekvéseink általában rokonszenvvel találkoztak a körben jelenlevő középiskolai tanároknál, mégis a tanítóknak a fenti célból az egyetemre való bocsátásának kérdéseért nem igen lelkesedtek, s a tanítóképző tanárképzést inkább egy külön főiskolán óhajtanák végeztetni. Miután azonban ismételtén rámutattam arra, hogy külön a tanítóképző tanárok képzéseért megfelelő főiskolát állítani, oly fényűzés volna, melyet Magyarország nem igen engedhet meg magának, a jelenlegi képzési rendszer pedig ki nem elégíthető, a mit különben ők is elismertek: hozzájárultak ugyan, hogy a tanítóképző-tanárokat az egyetemen képezzék, de — külön tanfolyamon. Mert hát a tanítói oklevél nem szól oly alapos általános műveltség megszerzéséről, mint az érettségi bizonyítvány, s így nem is jogosíthat a philosophiai fakultáson tartott előadások rendes látogatására.

Egyébként pedig az elfogadott tételek a következők:

1. A tanító- és tanítónőképző tanárok képesítéséről és képzéséről *törvényhozás útján* történjék gondoskodás.

2. A tanítóképző-tanárok *képesítése* céljából *országos vizsgáló-bizottság* szervezendő.

3. Bármily jellegű (állami, felekezeti vagy magán) tanítóképző-intézetnél végleges rendes tanároknak csak azok alkalmazhatók, a kik az országos vizsgáló-bizottság előtt tanítóképző tanári képesítést nyertek.

4. A tanítóképző tanárok képzése céljából *az egyetemen tanfolyam szervezendő*, mely elemi iskolai tanítói oklevéllel vagy középiskolai érettségi bizonyítvánnyal bírók számára négy évig, a képesített polgári iskolai tanítók számára pedig két évig tart. A tanítóképző tanári vizsgálatra azok bocsáthatók, kik ezen tanfolyamot elvégezték.

5. Az egyetemi tanfolyam tanulmányi rendje úgy állapítandó meg,

hogy a szaktudományi képzés mellett a lehető széleskörű philosophiai és pedagógiai készultséget nyujtsa.

6. Az irodalom és közoktatás terén szerzett érdemek alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter kivételesen olyanokat is bocsáthat a vizsgálatra, a kik a fentebbi pontban megkövetelt egyetemi tanfolyamot nem végezték.

7. A szakcsoportok megállapításában nem csupán a tanítóképző intézeti tanterv irányadó, hanem az a követelmény is, hogy a tanító-, tanítónőképző-intézeti tanárok mindenike a rendes tanárok számára kiszabott óraszámmal ellátható legyen.

8. A képesítő vizsgálati szabályzatban részletes intézkedés történjék a zene-, rajz-, tornatanárok képzéséről akképen, hogy az illetőket rendes tanárokkal lehessen kinevezni.

9. Az elméleti ténulmányokkal egyidejűleg történjék gondoskodás a jelöltek megfelelő gyakorlati kiképzéséről. A gyakorlati képzés e célra kijelölt tanító-, tanítónőképző-intézetekben történjék.

10. Az állam a saját intézeteiben alkalmazandó tanárok gyakorlati képzésére a budai pedagógiumban és a bpesti VI. áll. tanítónőképző-intézetben internátussal egybekötött egy-egy kollegiumot állít fel.

E kollegiumban a gyakorlati képzés áll:

a) Tudományos gyakorlatból, mely az egyetemi tanulmányok sikeres felhasználására és kiegészítésére szolgál, mint az Eötvös-kollegiumban.

b) Iskolai tanítási gyakorlatokból.

11. A képesítés elméleti és gyakorlati vizsgálatból áll. A kettő között megköveteltetik egy évi tanítói gyakorlat valamely e célra kijelölt elemi tanító- vagy tanítónőképzőben.

Ha ezen törekvéseink megoldás elé kerülnek, ki nem kerülhetjük, hogy azok a tényezők, testületek a kiket érint és első sorban érdekkel, mint az egyetem, a középiskolai tanárok, állást ne foglaljanak vele szemben. Hogy a középiskolai-tanárok érdeklődését felköltsem és itt e körben támogatásukat, ha lehet, megnyerjem; ez indított arra, hogy ez ügyet, a temesvári tanári kör elé vittem. Mivel pedig nem akartam a tételt e kör előtt komplikálni, azért hagytam ki a kiseddóvképző tanárok képzéseink ügyét.

Temesvár.

Krausz Sándor.

A sárospataki áll. tanítóképző XIII. Értesítője.

(Válasz Simkó Endre úrnak a M. T.-Képző mult évi folyama 558—567. lapjain közölt ismertetésére.)

Simkó E. úr a M. T.-K. mult évi utolsó füzetében intézetünknek a mult tanév végén megjelent *Értesítőjét* ismertetvén, azon végeredményre jut, hogy «az Értesítő gondosan szerkesztett mivolta hű tükröt mutat az intézetről; a tükörben latott kép emelő hatást gyakorol az ügyet hiven szerető lelkére.» Ajánljuk, hogy vegye kezebe az Értesítőt, a kit közelebből érdekel «nem bánja meg, mert igen érdekes a tanulmányozásra.»

Hát ez, így olvasva, igen szép *ismertetés*; csak az a baj, hogy nem eshetett meg az egészséges logika sérelme nélkül. S. úr ugyanis oly kifogásokat tesz (és pedig nem lényegtelen dolgokban), hogy az olvasó önkéntelenül azt kerdi: hol hát az igazság? az előzményekben? vagy a következtetésben? vagy éppen sehol? Vagy, vagy, vagy. A dologban viláért sem az a baj, hogy egy kis mocsok esett a képen, mely pedig S. úr «lelkét is felemelte.» Hiszen ama jóakaró és kivétel nélkül kedvező ismertetések után, melyek S. úr ismertetése előtt itt-ott megjelentek, szinte vártuk már, hogy valamely felfegyverkezett férfiú «itt-ott rámutat a vélt hibára.» A tananyag módszeres feldolgozásának tervezetét épp azért tettük közzé, mert osztozunk Pope véleményében:

«Ne higyj magadnak; s hogy hibáid ismered:

Használd barátid s ellenid tanácsát.»

Nagy bánatunkra azonban S. úr ismertetése után ott vagyunk, a hol a mádi zsidó. Mert kérem szeretettel, hát pl. mi hasznom van nekem abból, ha most tudom, hogy S. úr a «*módszeres feldolgozást* kissé hangzatos címnek találja.» Ne vegye S. úr tőlem szerénytelenségnek! én azt vártam volna, hogy S. úr azt is közli velünk: micsoda címre méltatta volna hát ő a mi szerény dolgozatunkat, avagy, hogy micsoda tartalmat várt volna az általunk használt cím alatt.

«Das ist die klarste Kritik von der Welt,
Wenn neben das, was ihm missfällt
Einer was Eigenes, Besseres stellt.»

Hogy S. úr «*módszeres feldolgozást* — bármennyire keresett is — nem talált», annak oka, azt hiszem, abban rejlik, hogy mást keresett, mint a mit mi ígértünk. Ő módszeres feldolgozást keresett, holott mi *tervezetet* ígértünk. A módszeres feldolgozás a tanteremben megy véghez; azt nem lehet papírosra tenni. Steindl építész, mikor a Mátyás-templom restaurálásának tervezetét bemutatta Trefort miniszter előtt, nagyot nézett volna, ha a miniszter a kész templomot is kérte volna tőle.

Valamivel tanulságosabbak már azok a «vélt hibák», melyek a neveléstani disciplínáknál az «*ügyszeretet*» néven jutottak S. úr tolla alá. Elmondja, hogy miként tanított az ő mestere, Emericzi, ki szintén «a fent jelzett (érted: a mi tervezetünkéből kivehető) módon indult, a lélektana is olyan.» «Csakhogy — ugymond — az öreg nagy ritkán olvastatta fel a tankönyvből is az illető részt.» Nálunk gáncsolandónak tartja «a kézi könyv olvasását», mert «a tanár egész éven át nem tart egyetlen egyszer sem teljes egész összefüggő magyarázatot.»

Nagy kár, hogy nem tudhatjuk, ha vajjon Emericzy nem olvastatná-e fel ma gyakrabban a tankönyvből az illető részt (különösen, ha a kézi könyv mellett kéziratot kellene használnia).

S. úrnak az ideálja, hogy «a tanár a betanulandó leczkét elmagyarázza.» (Sic!) A tanítvány aztán «értelmes, szabad s folyékony felmondás mellett» lehetőleg a könyv szavaival éljen. Ha S. úr úgy érti, hogy a szabályokat lehetőleg a könyv szavaival mondja fel a növendék, ellenben a kifejtő részeket szabad, folyékony beszédben adja elő, akkor egy nyomon járunk; csakhogy ez nem tünk ki S. úr szavaiból.

Még tanulságosabb (sajátságos különlegessége) S. úrnak azon eljárása, hogy ő az óráközi 10 percnyi szabad időt akként használja *szellemfrissítőül*, hogy a növendéknek «bele is kell pillantania a studiumába.» Nálunk bizony a növendéket kiküldjük a tanteremből a 10 percnyi szünet alatt, s a IV. évesek — mint a neveléstan szabályaival már ismerősök — a gyakorló iskolai gyermekeknek a játszótéren való játékát, a gyakorló iskolai tanító nevelői eljárását figyelik meg. Még mikor saját tantermükben vannak növendékeink, akkor se látjuk szívesen a szurkolást; jobbnak tartjuk, ha egy dalt énekelnek, míg a tanár a terembe lép. A világerő sem akarom mondani, hogy a mi eljárásunk jobb, hanem hogy: több út vezet Rómába.

Legtanulságosabb S. úrnak az a felfedezése, hogy «a sárospataki áll. tképzőben a gyakorlati kiképzés sem minőségileg, sem mennyiségileg nem kielégítő.» Boldog Isten! de hát hol kielégítő, széles Magyarországon a gyakorlati kiképzés. Avagy nem az iránt folyt-e 1892. év óta oly élénk küzdelem a tanítóképző tanárok egyesületének kebelében? Olyan embernek ismerem S. E. kollégámat, a ki nemcsak a maga czikkeit olvassa. Jót tudhatja tehát, hogy engem sem hagyott érintetlenül ez a kérdés. (Magyar Paedagogia 1897. évf. 417. l.) De hogy intézetünk az adott viszonyok daczára is, mire tudott jutni a gyakorlati kiképzés terén, annak illusztrálása végett szabad legyen hivatkoznom az

⁵²⁹⁴⁵
1893. sz. min. rendeletre, mely «elismerését nyilvánította a tanítójelöltek gyakorlati jó vezetéseért.» Ha pedig elmegy S. úr Kuliszeky D. osztálytanácsos úrhoz, az remélem, meg fogja mondani, hogy miként nyilatkoztak előtte f. hó 5-én növendékeink gyakorlati kiképzettsége felől olyan férfiak, kik intézetünk működését gyümölcséből ismerik.

Bocsass meg nyajas olvasó, hogy ezeket felhoztam! Bizony, bizony nem dicsekvésből tettem. Hisz a dohánytermelő sem épp szívesen teszi, hogy a dohánytermelési engedélyt a fiuancznak felmutatja; de hát néha kénytelen vele.

Mindezeket egybevetve: a S. úr által intézetünkről festett kép után elég, ha alkot magának helyes fogalmat az, a ki csak az ismeretet olvassa. Az általa felfedezett hibák csakugyan «vélt hibák.» Szívesen elhiszem, hogy «az ügyszeretet vezette tollát» s szívesen beismerem, hogy «tévedését menti ez a körülmény.»

Szerencsére, hogy a M. T.-K. olvasó közönsége nem szorítkozik a S. úr ismertetésére, mert noha az *Értesítőt* minden képzőhöz megküldtem, sokan kértek tőlem S. úr ismertetését megelőzőleg képzőintézeti kollégáim (épp a fiatal kollégák) *Értesítőt*. (Még most is rendelkezem vagy 10 példánnyal, szívesen küldök azoknak, a kik ez iránt hozzám fordulnak.)

Töredelmesen bevallom végezetre a magam részéről, hogy én kísérletünknek S. úrnál több fogyatkozását ismerem; ezeket elsimítani tanári testületünknek a jövőben megközelítendő feladata lészen. Mert «Nem hogy immár elértük volna a czélt, avagy, hogy immár tökéletesek volnánk, hanem igyekezünk...» (Til. III. 12. v.)

Sárospatak, 1899. jan. 12.

Dezső Lajos.

Triff Gábor.

A mesterek, kik jelen tanítóképzésünk ujabbkori alapjait megvetették, ritkulnak sorainkból s most ismét félreállt egy fáradhatatlan munkás: Triff Gábor.

Sokat dolgozott és pezsgő, eleven szellemi életének a tanítva nevelés mentül tökéletesebb munkájában testi erejét sohasem kímélte. A munkában mindig elől járt, mert nemcsak tanított, hanem maga is állandóan tanult, így adván követendő példáját annak, miként kell az élet sokféle viszontagságai között is lankadatlan szorgalommal és a nemes eszmények szolgálatában önerőnk kifejlesztésével emberi hivatásunkat hiven betölteni. Triff Gábor nevelői hatásának épen ez az önmunkásságra épített szellemi erőfejlesztésben nyilvánuló szigorú kötelességteljesítés egyik legnagyobb varázsa, melylyel kérlelhetlen szigorúsága daczára tanítványai ragaszkodását, szeretetét szívéhez bilincselte. De eme kötelességteljesítésének természetes következményeképen az ő egyéniségéhez fűzött erejében, mint uralkodó vonás a mindenekfölött való igazságérzet húzódott végig és ez tanítványai mindenikének, miként egy erős vár, egyaránt védelmezője, biztos menedékhelye volt.

Igazi jószágos atyja volt tanítványainak s miként a szülő eltitkolhatatlan örömmel kíséri verének jora hajló törekvéseit, ő is biztató támogatásának önzetlen szeretetével emelte magához tanítványai közül mindazokat, kik nemes törekvésének az ő példája forrásában gyökerező tanulságai voltak. De viszont a hibát sohasem legyezgette s annak mértéke szerint az ő bölcseségének gazdag tárházából mindig nyiltan, — hogy mindenki okulhasson belőle — fedett és feltárta a következőket.

Triff Gábor született 1843-ban Szakállasfalván Szatmármegyében, hol atyja g. kath. pap volt s már zsenge korától kezdve a legjobb nevelésben részesítette. Elemi és középiskolai tanulmányait Nagy-Bányán és Szatmártt végezte, mely utóbbi helyen magát nevelősködéssel tartván fenn, 1864-ben kitűnő érettségi bizonyítványt szerzett. Az orvosi pályára készült, de nyomasztó anyagi körülményei miatt Budapesten megkezdett eme pályát kénytelen volt felben hagyni és az akkori állami számvevőséghez gyakornokká kineveztetvén, mint ilyen, a műegyetemen hallgatta az államszámviteltant, melyből kitűnő sikerrel vizsgázott. Ezen időben Kárfy Titusz, boldogult Eötvös miniszter egyik legkedvesebb embere és elnöki titkára, felismerve Triff Gábor kiváló tehetségével párosult komoly irányú nemes törekvéseit, fia mellé szólítá nevelőnek s később Hanzély János akkori közoktatási számvevőségi igazgató is hasonló bizalmával ajándékozta meg.

1869—1870. évben az állami tanítóképző-intézetek szervezése idején szükség lévén románul tudó emberre is, Kárfy és Hanzély ajánlatára Eötvös miniszter Triff Gabort 1869-ben a volt zilahi tanítóképzőhöz egyszerre rendes tanárrá nevezte ki. Mielőtt azonban Triff ezen állást 1870. őszén elfoglalta volna, a pedagógiai tantárgyakból szükséges elméleti vizsgálatot szép sikerrel letette.

Zilahon 1889-ig működött s onnan Csáky miniszter hasonló minő-

ségben a szabadkai nőképzőhöz áthelyezte, hol a jelen tanév elején saját kérésére nyugdíjazták.

Triff Gabor munkásságának javarésze a zilahi képzőben való működési idejére esik s noha az ő egyéniségének a nyilvános szereplés, kiváló tehetsége és a közérdek iránt való erőteljes ítélőképessége dacára, sohasem volt kedvére, mert ő tisztán csak tanítói hivatásának akart élni és ezenkívül szellemi légkörét az önképzésben kifejezésre jutott csendes szemlélődés képezte: mégis Zilahon a 70-es években, mint a tanügytársadalmi uton érvényesített népoktatási intézmények alapvető munkásainak egyike, nem csekély érdemeket szerzett. Ugyanis a «Szilágy megyei általános tanítótestület» 25 éves fennállásának most megjelent történetében annak a testületnek 1873-ban 18 taggal «Középszolnok- és krasznamegyei tanító-testület» cím alatt történt megalakulásakor ott látjuk Triff Gábor nevét is, a ki a tanítótestületnek, különösen első éveiben, fáradhatatlan munkása volt. Legtöbbször a természet-tudományok köréből merített különféle tárgyakkal való értekezéseiben nemcsak kiváló alt. és szakismeretéről, de azoknak népiszkolai módszeres feldolgozásával rendkívül ügyes pedagógiai érzékéről is tanúságot tett.

Nagyobb tanulmányai közül különösen megemlítené a Magyar-Tanítóképző 1893—1894. évfolyamában folytatólagosan megjelent Románia közoktatásának ismertetése, melynek főképen a hazai tanügyi körülményekkel párvonalozott vonatkozása rendkívül érdekes és tanulmányos.

Triff Gábor önmunkásságának egyik legszebb bizonyítéka, hogy mint fiatal ember budapesti tanulmányai közben megtanult németül s később, mint tanítóképző-tanár, a francia nyelvet saját szorgalmából szintén elsajátította. Mint pedagógus tanítási rendszerében és nevelői hatásában épen ezen önmunkásságával buzdította tanítványait is önképzésre. Fegyelmezett eszének tisztá, világos logikájával különösen szak-tárgyainak, a természettudományoknak még bonyolultabb tételeit is oly könnyen felfoghatóvá tudta tenni, hogy az ő okfejtő magyarázata után azokat mindenki egyszerre megérthette. E mellett aztán nem tartozott ama tanítók közé, a kik hivatalos kötelességeik pontos teljesítése után a tanítványokkal való érintkezéstől elzárkóznak. Noha nem kereste a népszerűséget, de tanítványainak, a mikor arra alkalom kínálkozott, nevelő atyja volt órán kívül is és míg tanítási óráiban tisztán tárggyal foglalkozott, azután bizalomgerjesztő modora a nevelő iránytadó magaslattáról, szívéhez fűzte tanítványait s ilyenkor, mint élő példája a saját erejéből szerzett széleskörű ismereteknek és mélyítéletű tapasztalatoknak, az élet különféle problémáit meghitt. barátként nem egyszer jóízű adomákkal fűszerezve, fejtegette. Szóval minden alkalmat felhasználott, hogy munkára buzdítson s nemes tettekre lelkesítsen.

30 éves tanári működése közben és most nyugalomba vonulása után elismerést és jutalmat sohasem keresett, de birtokában van a tanító valóban legnagyobb jutalmának, melynek értéke minden más jutalmat felülmúl: a tanítványok szerte e hazában egyik legkedvesebb emlékként megőrizett mély halájának, igaz szeretetének és egyéniségéhez fűzött önzetlen vonzalmának.

E tanítványi igaz szeretet, a kartársak őszinte baráti ragaszkodásainak az ő nyugalomba vonulása alkalmából érzett fájdalma és a vele együttműködés kedves emléke tartsa meg Triff Gábor lelkesedését az eszményi szép szolgálatában még hosszú ideig. De jól megérdemelt nyugalomát mindenekfölött élvezze családjá áldó szeretetében és boldogításában ezentul is sokáig!

B. F.

Az állami tanítóképző-intézeti tanárok rangsora.

— Közétetett a «Hivatalos közlöny» ez évi 2. számában a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az 1899. évi január hó 4-én 801. sz. a. kelti rendeleténél fogva. —

Igazgatók.

VII. fizetési osztály.

2200 frt fizetéssel díjazva:

1. Gyertyánffy István 1873. november 16.
2. dr. Katona L.-né, Thuránszky I. 1890. augusztus 14.
3. dr. Kiss Áron 1894. április 25.

2000 frt fizetéssel díjazva:

4. Sebestyén Gyula 1894. május 25.
5. Lázárné Kasztner Janka 1895. április 19.
6. Szabó Lajos 1897. február 8.
7. Hermann Antal dr. 1898. november 11. (ig. cím- és j. fel. tanár) 1600 frt.

VIII. fizetési osztály.

1600 frt fizetéssel díjazva:

1. Dezső Lajos 1875. márczius 17.
2. Lenhardt Károly 1876. július 28.
3. Arányi Antal 1880. augusztus 13.
4. Zajzon Dénes 1882. augusztus 7.
5. Mátray Gyula 1883. június 25.
6. Hetényi Kálmán 1883. augusztus 17.

1400 frt fizetéssel díjazva:

7. Hoffmann Amália 1885. augusztus 24.
8. Borbély Sámuel 1886. szeptember 10.
9. Somogyi Géza 1887. július 21.
10. Szabó József 1889. augusztus 27.
11. Margitay József 1890. november 7.
12. Pataki Irma 1891. augusztus 20.
13. Peres Sándor 1892. augusztus 23.
14. Láng Mihály 1892. augusztus 28.
15. Szováthy Lajos 1893. márczius 31.
16. Bodor Miklós 1893. augusztus 25.

17. Horváth Antal 1894. július 20.
18. Boga Károly 1894. július 27.
19. Dömötör Géza 1894. október 4.
20. Orbók Mór 1895. márczius 10.
21. Scherer Sándor 1896. márczius 2.
22. Wollmann Elma 1896. július 25.
23. Heinrich Józsa 1896. szeptember 14.
24. Ribiczey Aladár 1896. szeptember 26.
25. Csepreghy Endre 1897. február 13.

Rendes tanárok.

VIII. fizetési osztály.

1800 frt fizetéssel díjazva:

1. Nagy F. Károly 1870. június 24.
2. Karkis István 1870. augusztus 22.
3. Rybár István 1872. július 14.
4. Radó Vilmos 1874. szeptember 14.
5. Rucsinszky Lajos 1874. szeptember 28.
6. Berecz Ede 1879. május 18.
7. Komáromy Lajos 1879. június 28.
8. Oberoly János 1879. július 23.
9. Lovcsányi Gyula 1879. szeptember 4.
10. Kiraly Pál 1880. május 29.
11. dr. Kovács János 1881. augusztus 20.
12. Rohn József 1882. július 2.
13. Hollós Károly 1882. október 2.

1600 frt fizetéssel díjazva:

14. Nagy László 1885. augusztus 5. (címz. igazg.)
15. Fazakas József 1894. január 1.
16. Sándor Domokos 1894. január 1.
17. Lázár Gyula 1894. január 1.
18. Mocsáry Gerő 1894. január 1.
19. Matskássy Sándor 1894. január 1.
20. Pazar Károly 1894. január 1.
21. Balló József 1894. június 28.
22. Csemez József 1894. augusztus 13.
23. Soós Antal 1896. július 25.

1400 frt fizetéssel díjazva:

24. Piller György 1888. május 28.
25. Bedő Dénes 1898. május 28.
26. Decsy Géza 1898. május 28.
27. Mihalicska Istvan 1898. május 28.
28. Trombitás Gyula 1898. május 28.
29. Miklós Gergely 1898. május 28.
30. Koch Ferencz dr. 1898. július 26.

Rendes tanárok és tanítónők.

IX. fizetési osztály.

1300 frt fizetéssel díjazva:

1. Molnár Leontin 1869. december 21. (1200 + 200)
2. Csiszár Sandor 1870. október 30.
3. Szarvasné Harrer P. 1876. július 14. (1200 + 200)
4. Hodinka Ágost 1876. szeptember 17.
5. Lazarics János 1877. május 13.
6. Kovássy Zoltán 1879. június 28.
7. Bárány Gyula 1879. július 9.
8. Kún Alajos 1879. augusztus 7.
9. Nagy Iván 1880. február 19.
10. Tavassy Mária 1880. augusztus 22.
11. Halasy Kálmán 1881. július 31.
12. Szondy János 1881. július 31.
13. Beniczky Lajos 1882. augusztus 9.
14. Horváth József 1883. július 11.
15. Kovács Sandor 1883. augusztus 28.
16. Ábrahám Sandor 1885. május 6.
17. Belányi Tivadar 1885. július 29.
18. Bod Péter 1885. szeptember 29.
19. Lányi Ernő 1886. szeptember 6.
20. Kibédy Lajos 1886. október 5.
21. Rózsa János 1886. december 13.
22. Bodrogi Gyula 1887. február 3.
23. Kertay Ede 1887. február 22.
24. Sztankovich János 1887. április 14.
25. Krausz Sándor 1887. július 21.
26. Ugray János 1889. június 20.
27. Szabó Gábor 1889. június 20.
28. Sebestyénné Stetina I. 1889. augusztus 13. (1200 + 200)
29. Pókász Imre 1889. augusztus 17.
30. Biró Gyula 1890. augusztus 6.
31. Szarvassy Margit 1890. szeptember 6.
32. Bathory Lajos 1891. január 1.
33. Felméry Albert 1891. január 27.
34. Bakos Kálmán 1891. július 17.
35. Kovács Béla 1891. július 23.
36. Bittenbinder Miklós 1891. július 25.
37. Putsch Tóbiás 1891. augusztus 19.
38. Balázs Endre 1891. szeptember 8.

1200 frt fizetéssel díjazva:

39. Snasel Ferencz 1891. december 22.

40. Nagel Sándor 1892. július 13.
41. Exner Leo 1892. augusztus 24.
42. Versényi Gábor 1892. szeptember 12.
43. Russu Viktor 1893. augusztus 7.
44. Krikk Jenő 1894. január 23.
45. Pethes János 1894. január 23.
46. Rátskay János 1894. szeptember 13.
47. Ujváry Mihály 1894. szeptember 13.
48. Veres Ferencz 1894. szeptember 13.
49. Thaisz Lajos 1894. szeptember 13.
50. Horvay Ede 1894. december 22.
51. Sztankó Béla 1894. december 24.
52. Stepankó Albert 1894. december 27.
53. Kolumbán Samu 1895. február 22.
54. Menich Antal 1896. július 25.
55. Berta Ilona 1896. július 25.
56. Lubinszky Emilia 1896. július 25.
57. Szöllősy István 1896. július 25.
58. Zoltay Mátyás 1896. október 16.
59. Kolbainé Fieba Izabella 1896. december 24.
60. Nagy Károly 1897. augusztus 29.
61. Beér Ferencz 1897. augusztus 29.
62. Hodossy Béla 1897. augusztus 29.
63. Báthory József 1897. augusztus 29.
64. Strauch Gyula 1897. augusztus 29.
65. Glünkl Ágost 1897. augusztus 29.
66. Kutnyánszky Jenő 1897. augusztus 29.
67. Karoliny Mihály 1897. augusztus 29.
68. Rösler Béla 1897. augusztus 29.
69. Bellosits Bálint 1897. augusztus 29.
70. Mohar József 1897. augusztus 29.
71. Amberg Jozsef 1897. augusztus 29.
72. Niernsee József 1897. augusztus 29.
73. Huzják Lukács 1897. augusztus 29.
74. Zrinyi Károly 1898. május 28.
75. TaufI Iván 1898. május 28.

Zene-, rajz-, segéd-tanárok, rendes tanítónők.

X. fizetési osztály.

1000 frt fizetéssel díjazva:

1. Nagy József 1869. december 15. z.
2. Horváth Fábían 1872. október 7. z.
3. Boér Gergely 1872. október 7. s.
4. Bene Gyula 1872. október 7. s.
5. Staab Lénárd 1875. szeptember 5. s.

6. Végler Gyula 1876. szeptember 16. s.
7. Senyey József 1882. augusztus 31. z.
8. Hoós János 1883. augusztus 31. z.
9. Buzogány Mária 1885. augusztus 3.
10. Poleretzky Jolán 1886. szeptember 10.
11. Thuránszky Mária 1889. augusztus 17.
12. Bobok Karola 1891. február 15.
13. Pataki Vilmos 1891. július 18. s.
14. Irsa Béla 1891. augusztus 26. s.
15. Balajthy Ilona 1892. július 23.
16. Steinitzer Vilma 1892. augusztus 24.

900 frt fizetéssel díjazva :

17. Duzs Mária 1893. augusztus 24.
18. Fábíán Károlyné 1894. január 12.
19. Zöllner Erzsébet 1894. január 29.
20. Kirchnerné Petrasevits Irma 1894. február 12.
21. Wagner János 1894. márczius 23. s.
22. Szőke Antal 1894. június 28. r.
23. Vigh Ferencz 1894. június 28. r.
24. Bergmann József 1894. augusztu 6. s.
25. Kötse István 1894. augusztus 29. s.
26. Chalupkáné Olgyay Ilona 1894. augusztus 30.
27. dr. Kittenberger János 1894. szeptember 3. s.
28. Mészáros Jenő 1894. szeptember 13. s.
29. Farkas Sándor 1894. szeptember 21. s.
30. Pálmai Lenke 1894. október 1.
31. Gaál Imre 1894. október 4. s.
32. Dékány Mihály 1894. október 15. s.

800 frt fizetéssel díjazva :

33. Bocskay Kristóf 1894. november 13. s.
34. Kardhordó László 1894. deczember 22. s.
35. Tömör Boldizsár 1895. február 22. s.
36. Amler Antal 1895. márczius 16. s.
37. Holczmann Ferencz 1895. április 2. s.
38. Horváth Adolf János 1896. szeptember 26. s.
39. Elékes Lajos 1896. szeptember 26. s.
40. Répay Dániel 1896. október 16. s.
41. Kuszailla Péter 1896. november 9. s.
42. Vákár Ella 1896. deczember 31.
43. Tordai Grail Erzsébet 1897. május 13.
44. Párvy Endre 1897. szeptember 3. s.
45. Révfy Géza 1897. október 29. s.
46. Kárpáti Károly 1898. május 28. s.
47. Szerényi Anna 1898. május 28.
48. Jankó László 1898. május 28. s.

Gyakorló-iskolai tanítók, rajz-, ipartanítók, segéd-, zene tanítónők.

XI. fizetési osztály.

700 frt fizetéssel díjazva :

1. Zombory Emőd 1870. szeptember 22. gy.
2. Adorján Miklós 1870. november 19. gy.
3. Czöndör Sándor 1870. december 13. gy.
4. Szánthóné Hahn R. 1871. november 9. gy.
5. Benedek Samu 1872. október 7. gy.
6. Ulrich Vendel 1872. október 7. gy.
7. Stankovich Alajos 1873. szeptember 16. gy.
8. Lovass Gyula 1875. október 29. gy.
9. Józsa Károly 1876. augusztus 8. ttó
10. Belle László 1883. október 15. gy.
11. Papp Mária 1884. augusztus 14. gy.
12. Svarba József 1884. szeptember 15. gy.
13. Marian Józsefné sz. Günther A. 1888. augusztus 29. s.
14. Kruze Ernő 1889. november 9. ttó
15. Schmidt Bertalan 1890. január 23. gy.
16. Hajtmann Pál 1890. április 18. gy.
17. Watzesch Gizella 1891. január 2. s.
18. Belitzky Gusztáv 1891. augusztus 19. gy.
19. Pischl Ida 1891. november 14. s.
20. May Emilia 1892. augusztus 23. s.
21. Tocsek Helén 1892. szeptember 8. s.
22. Pákh Berta 1892. október 24. s.
23. Paksy Győző 1893. augusztus 2. gy.
24. Barkáts Mária 1893. szeptember 2. s.

600 frt fizetéssel díjazva :

25. Mangesius Mária 1893. október 17. s.
26. Kuszákné Bánóczy Róza 1893. október 30. s.
27. Bartók Béláné 1894. április 4. gy.
28. Péter Ferencz 1894. november 10. ip.
29. Fischerné Szebeny Antonia 1894. december 24. z.
30. Tamásyné Gáll Anna 1894. december 24. z.
31. Odor Vilma 1894. december 24. z.
32. Grosschmidt Margit 1895. december 24. z.
33. Watzesch Janka 1896. december 2. s.
34. Jausz Jozefin 1896. július 25. s.

500 frt fizetéssel díjazva :

35. Kárpáti Irén 1896. július 25. z.
36. Eitner Ludmilla 1896. október 2. s.
37. Udvarhelyi Ilona 1897. november 29. s.
38. Gyarmathy József 1897. január 27. gy.

39. Urhegyi Alajos 1897. május 14. gy.
40. Kiss Mariska 1897. augusztus 27. s.
41. Balogh Zsófia 1897. augusztus 29. s.
42. Sfetea Mariska 1898. január 12. s.
43. Tarján Gyula 1898. márczius 12. ip.
44. Mogyoró János 1898. május 28. gy.
45. Szerdahelyi Julia 1898. május 28. z.
46. Bauer Irén 1898. június 18. ip.
47. Kiss Ilona 1898. augusztus 31. s.
48. Ligárt Mihály 1898. augusztus 31. gy.
49. Balogh Kálmán 1898. november 9. gy.¹

Összefoglalás.

Igazgatók. A VII. fiz. osztályban helyet foglal 7 igazgató, kiknek fizetése :

- 3 — 2200 frttal,
- 4 — 2000 frttal.

A VIII. fizetési osztályban van 20 igazgató, a kiknek fizetése :

- 6 — 1600 frttal,
- 14 — 1400 frttal.

Rendes tanárok. A VIII. fiz. osztályba tartoznak 36-an, a kiknek fizetése :

- 13 — 1800 frttal,
- 12 — 1600 frttal,
- 11 — 1400 frttal.

A IX. fiz. osztályban vannak 67-en, a kiknek fizetése :

- 33 — 1300 frttal,
- 34 — 1200 frttal.

Tanítónők. A VIII. fiz. osztályban *egy sincs*. A IX. fiz. osztályban vannak 8-an, a kiknek fizetése :

- 3 — 1400 frttal,
- 2 — 1300 frttal,
- 3 — 1200 frttal.

A X. fizetési osztályban helyet foglalnak 14-en, a kiknek fizetése :

- 6 — 1000 frttal,
- 6 — 900 frttal,
- 2 — 800 frttal.

A XI. fizetési osztályba tartoznak 25-en, a kiknek fizetése :

- 7 — 700 frttal,
- 9 — 600 frttal,
- 9 — 500 frttal.

¹ Rövidítések : z. = zenetanár (tanítónő); r. = rajztanár; s. = segédtanár (tanítónő); gy. = gyakorló-iskolai tanító (-nő); ip. = iparmunkatanító (-nő).

Segédtanárok. A X. fizetési osztályban helyet foglalnak 27-en, a kiknek fizetése:

- 6 — 1000 frttal,
- 8 — 900 frttal,
- 13 — 800 frttal.

Zenetanárok. A X. fizetési osztályban vannak 4-en, a kiknek fizetése 1000 frt fejenként.

Rajztanárok. A X. fizetési osztályban helyet foglalnak 2-en, fejenként 900 frt fizetéssel.

A XI. fiz. osztályban 2 rajztanár van, egyik 800, a másik 700 frt fizetéssel.

Gyakorló-iskolai tanítók. Valamennyien, 21-en, a XI. fiz. osztályban vannak, a kiknek fizetése:

- 15 — 700 frttal,
- 3 — 600 frttal,
- 3 — 500 frttal.

Összegezés. A VII. fizetési osztályban helyet foglalnak 7-en, a VIII-ikban (igazgatók és tanárok) 55-en, a IX-ikben 75-en, a X-ikben 48-an, a XI-ikben 49-en.

Erdekes ez adatokat összehasonlítani az *első* rangsorozattal, a mely 1893. június havában jelent meg. E szerint a VII. fiz. osztályban voltak 4-en, a VIII-ikban (igazgatók és tanárok) 42-en, a IX-ben (csupa 1200 frtos) 68-an, a X-ikben 31-en s a XI-ikben 59-en.

Akkor, 1893-ban, az állami tanítóképző tanárokkal egy státusban voltak a felsőbb leányiskolák, az iparművészeti és mintarajziskolák tanárai, de nem voltak velük a kisedzőképzők tanárai. Ma tehát tisztább a helyzet s a mi fő, előlépési viszonyaink nincsenek más iskolák viszonyaitól függővé téve. Ez tehát javulás.

Javult a helyzet annyiban is, hogy a felsőbb osztályok, VII., VIII., IX. létszámai megnövekedtek, az utóbbiakéi, X. és XI. megfogytak. Abban az időben még az összes zene-, rajztanárok, gyakorló-iskolai tanítók mind a XI. fizetési osztályba tolattak, mint «tanítók»; ma már feljutottak legalább a X.-be.

Igen nevezetes, elvi értékű haladás, hogy az u. n. «zenetanárok» száma 4-re, a «rajztanárok» száma szintén 4-re apadt le, a többiek átalakultak «segéd-» és «rendes» tanárokká. Ugyanez történt 2 el. isk. gyakorló tanítóval is, sőt ez évben, ha ugyan törvényynyé válhatik bomlott politikai viszonyaink mellett a költségvetés, még 10 gyakorló iskolai tanítóval fog ugyanez megtörténni. Ez adatok azt bizonyítják, hogy *egészséges irányban fejlődik* az állami tanítóképző tanárok testületi szervezete. 1893. óta majdnem egészen megszűntek a tanároknak a tantárgyak szerinti osztályai s nagy lépésekkel haladunk szervezetünkben az *egyenlőség* eszméje felé. Ez a legörvendetesebb haladás, a melyet 1893-mal összehasonlítva megállapíthatunk.

Mindezáltal semmi okunk és szándékunk megelégedni a jelen helyzettel. Ma is találunk még igen sok elszomorítót és türehetlent

viszonyaink között. A segédtanárok átlagosan ma is *öt évig* szolgálnak msnt ilyenek; sőt, ha a megbízotti éveket is beszámítjuk, ez a szolgálat *7 évig is tart*. Visszaestünk tehát azon sajnós viszonyokba, a honnan csak óriási erőfeszítéssel tudtunk megszabadulni. Hátha még a régi zenetanárokból lett új segédtanárokat is tekintjük, a kik 22—26 évi szolgálatuk után szintén jogosan számítanak az új rangsorozat szerint a legközelebbi rendes tanári előléptetésre: akkor be kell látnunk, hogy még mindig van szükség gyökeres javításra. *Ismét fellépett annak szükségése, hogy a kedvezőtlen viszonyok tömeges rendes tanári kinevezésekkel hozassanak rendbe.* A régi eredetű meggyökeresedett bajokon ismét csak a *tömeges előléptetések* segíthetnek.

Sürgős javításra szorul a nők helyzete is. Az ő előléptetési viszonyaik a lehető legrosszabbak. Mily igazságtalanság az, hogy míg az igazgató-«nők» együtt haladnak a többi igazgatókkal s a legmagasabb, a VII. fizetési osztály mennyei örömeit is élvezik: addig a «rendes» tanítónők nem haladnak együtt a rendes tanárokkal. Ők nem juthatnak a VIII. osztályba; sőt rájuk nézve a rendesség már a 800 frt fizetésen kezdődik s a nők életük legjavát a XI. fizetési osztály alvilági rejtekeiben, 500—600—700 frt fizetés mellett élék le. Kell, hogy a méltányosan érző ember felháborodjék ezen az igazságtalanságon, megkülönböztetésen. Ha már a miniszter úr nem teszi meg, ő tudja miért, hogy a rendes tanítónőket bevigye a VII. fizetési osztályba, legalább né hagyja a segédtanítónőket 8—10 évig szolgálni ebben a minőségben, a mint az — a rangsorozat adatai szerint — most történik. Legalább ennyit ők joggal megkövetelhetnek az ő működésök megbecsülése fejében. A segédtanítónők egyenlő munkát teljesítenek az oktatás terén a rendes tanárokkal s tanítónőkkel s azonkívül végzik az irodai teendőket s az ifjúság nevelését, még pedig többnyire annyi odaadással, hogy több figyelmet és elismerést érdemelnének, mint a mennyiben részök van.

NÉPOKTATÁS.

Az állami iskolai tanítók fizetése.

Kétségtelen, hogy ha valaha dr. Wlassics Gyula miniszterségének történetét megírják, érdemeinek egyik kiemelkedő pontja az állami iskolák rendezése és fejlesztése leend. Működése kezdetén a meglévő állami elemi iskolákat helyezte jó karba s ma már az állami iskolák ennek előtte hirhedt épületei és felszerelése többnyire kiállják a versenyt a legjobb községi és felekezeti iskoláinkkal. Nagy számmal állított fel új állami iskolákat s a községi és felekezeti iskolákat, ha a körülmények úgy kívánták, az állam kezelésébe vette át. S mindezt oly szerencsés pénzművelettel végezte, hogy a költségek sem a községi, sem az állami pénztárt tulságosan nem terhelték. A jelen 1899. évi költségvetésben is 1000 új állami népiskola felállítására kér az országgyűléstől költséget. Legékebben dicsóíti ez irányú működését az a számadat,

hogy a midőn Wiassics a közoktatási tárca vezetését átvette, 1895-ben, az állami elemi népiskolák költségei 930,000 frtot tettek ki, az 1899. évre pedig 1,979,733 frtot vett fel a miniszter e célra. Tehát négy év alatt megkétszerződött az összeg.

Nagy gondot fordít az állami iskolai tanítók anyagi helyzetének javítására is. Mikor a közoktatási tárczát átvette, az állami tanítók fizetése kevés kivétellel általában mindenütt 400 frt volt; a jelen évi költségvetésben pedig a 3000 állami tanító közül csak 950-en kapnak csak ennyi fizetést, a többiek 500, 600 és 700 frtokat. Ezzel az eredménnyel azonban korántsem elégedett meg, hanem lépéseket szándékozik tenni, hogy az állami tanítók fizetése általában az állami tisztviselők XI. fizetési osztályának szabályai szerint rendeztessék. Ezen szándékát azon rendeletében fejezi ki, a melyet az állami elemi iskolai tanítók országos egyesületének felterjesztésére adott ki. A Budapest székesfővárosi tanfelügyelőköz intézett e tárgyú rendelete így hangzik.

* * *

Az állami elemi tanítók országos egyesületének 1898. évi április hó 6-án Budapesten tartott közgyűléséből az állami elemi tanítók fizetésrendezése, gyermekeik neveltetése szempontjából teendő intézkedéseket kérő, valamint 1898. évi december 12-én kelt segélyt kérő folyamodványára felhívom czímet, értesítse a bizottságot a következőkről:

Nem zárkozom el az elől, hogy a mint az ország pénzügyi viszonyai megengedik, megfontolás tárgyává tegyem egy oly értelmű törvényjavaslatnak a törvényhozás elé terjesztését, a mely szerint az állami elemi iskolai tanítóknak az 1893. évi IV. törvényczikk értelmében a XI-ik fizetési osztályba való sorozása megtörténhetik. Addig is a rendelkezésemre álló hitel keretében igyekszem az állami elemi iskolai tanítók helyzetén javítani oly módon, hogy őket a XI-ik fizetési osztály elvei szerint és a szolgálati idő arányában a XI-ik fizetési osztály fokozataiba évről-évre fejlesztendő arányos beosztás szerint fölveszem.

Mihelyt a törvényhozás a szükséges födözetet rendelkezésemre bocsátja, az állami tanítók lakbéréit is, a helyi viszonyok figyelembe vételével, akképen törekszem szabályozni, hogy az állami elemi iskolai tanítók az 1893. évi XXVI. törvényczikk I. §.-ban biztosított lakás- és kertilletményének, illetve annak a helyi viszonyokhoz mért egyenértékének megfeleljen.

A főváros környékén levő állami elemi iskolai tanítók fizetése és lakbére hasonlóképen a XI-ik osztály elvei és az itt uralgó drága megélhetési viszonyok szerint a rendelkezésemre álló hitel korlátai között csak a legutóbb rendeztetett s bár e rendezést nem tekintem véglegesnek, mégis e tekintetben tárczám javadalmának kereteiben kell mozognom. Az esetleges törvény útján keresztülvihető rendezés az itt még tapasztalható aránytalanságokat is el fogná oszlatni.

A kérvény 2 ik pontja az évötödös pótléokra nézve a nem állami szolgálat beszámítását illetőleg tárgytalan, a mennyiben ezen beszámítás az 1893. évi XXVI. törvényczikk 2-ik szakasza értelmében az 1898.

évi október hó elsején esedékessé vált korpótlékok kiutalásánál tényleg megtörtént.

Az állami elemi iskolai tanítók gyermekeinek neveltetése érdekében tehető intézkedések nemcsak nem kerültek el figyelmemet, de sőt a kérdésnek egyelőre azon megoldását tervezem, hogy oly helyeken, ahol kitűnő középiskolák vannak, a mennyiben az illetékes és érdekelt tényezők megnyerése sikerül, s ha a szükséges anyagi eszközök rendelkezésemre állanak, az elemi iskolai tanítók gyermekei számára internátusok létesíttessenek. Ezen ügyben a tárgyalásokat már meg is indítottam.

A mi a nyugdíjintézetbe fizetendő és aránytalan hányadok megszüntetését illeti, ezen kérdésnek az igazság és méltányosság követelményeinek megfelelően leendő megoldására a tanítói nyugdíjtörvénynek küszöbön levő revíziója alkalmával rákerül a sor.

Végül az igazgatói teendőkkel megbízott állami elemi iskolai tanítók megbizásának igazgatóvá kinevezésre változtatására irányuló kérelemre megjegyzem, hogy mivel ez az igazgatói díjaknak a törzsfizetésbe beolvastását jelentené és ekkép a már munkába vett rendezés elveit érintené, e kérdés megoldását arra az időre kell halasztanom, a mikor az összes állami tanítóknak a XI-ik osztályba beosztására törvényjavaslat készítésére az időt elérkezettnek fogom látni, de még akkor is megfontolandónak tartom, *vajjon helyes volna-e az elemi iskolai igazgatói állások rendezésével megszüntetni azon most fennálló viszonyt, hogy az igazgatással megbízott tanító a többi tanítóknak nem hivatali főlebbvalója, hanem azokkal együtt munkálva, az intézet beléletének irányítója legyen.*

* * *

El kell ismerni e rendelet kiváló fontosságát, mert fordulatot jelent népoktatásunkban. Ha az e rendeletben foglalt ígéretnek beváltatnak, akkor nem csupán az állami népiskolák felvirágzása fogja követni, hanem kihatással lesznek azok az összes népiskolai tanítók anyagi helyzetének javulására is. Mert kénytelenek lesznek a községek és egyházak is az állam jó példáját követni, ha iskoláikba jó tanítókat, sőt egyáltalán tanítókat akarnak kapni. Az ígért törvény meghozása és végrehajtása ma még alig belátható átalakulásokat fog előidézni népoktatásunkban és visszahatással lesz bizonyára tanítóképzésünk fejlődésére is. Mert kétségtelen, hogy ha megjavul a tanítók fizetése, akkor nagyobb követelményeket lehet és kell is a tanítók képzettségével szemben felállítanunk.

Elvi szempontból rendkívül fontos az, a mit a miniszter az elemi iskolák igazgatásáról mond. Ebben a tételben ragyogó pompával tűnik fel Wlassics miniszternek szabadelvű gondolkozása. Érdekesen világítja meg e tételt a Néptanítók Lapjának 3. számában H. jegy alatt megjelent cikke. E cikk az igazgatásról szóló pontot a következőleg magyarázza:

«Ebben a miniszter szemei előtt egy önérzetes, jogaival élni tudó, de kötelességeit híven és lelkiismeretesen teljesítő tanítói kar jól fel-fogott érdeké lebeg, *a mely karnak nincs szüksége saját kebeléből hatalmaskodó főlebbvalókra, hanem igenis olyan humanus vezetőkre, a kik egyéni kiváló tulajdonságaikkal, mint «egyenlő az egyenlők között» kar-*

ársi szeretettel, tapintattal irányítsák és vezessék a tanintézet egész külső beléletét »

A miniszternek szóban levő kijelentése, valamint ez a kétségtelenül illetékes helyről származó magyarázat új útnak a jelzője a magyarországi tanintézetek igazgatásában; győzedelmét jelenti annak az iránynak, a melynek egyik zászlóvivője a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete is, a mennyiben egyesületünknek a tanítóképzők igazgatásáról szóló határozatai ebben a szellemben készültek. Az igazgatói állásnak elfajulása indokoltta tette nálunk is a javasolt reformeszméket, mindazáltal el nem fojtható aggodalommal hoztuk meg közgyűlésünkön e határozatainkat, hogy nem lesz kormány, a mely azokat elfogadja. S ime, maga a miniszter száll síkra a mi részünkről is kontenplált irány mellett s ő tanítja a tanítói karokat a kötelesség pontos teljesítéséből származó önérzetre s az igazgatókat a kartársi kapcsolat fontartására! A mennyire a viszonyok fejlődésébe beláthatunk, a miniszter eme kijelentésének két következménye leend: az egyik egy egészséges tanítói közszellem kialakulása; a másik egy tanítói szolgálati szabályzat kibocsátása. Természetes következménye az együttérzés az egyenlőségnek; de az is természetes, hogy miként azt a fejlettebb társadalmi viszonyok magukkal hozzák, a hatalom helyébe a törvény lépjen. Teljesedjék ez be tanítóképzőinkben is!

IRODALOM.

Ujabb ifjúsági iratok.

Ifjúság könyvtára. *Három elbeszélés az ifjúság számára. I. A szalmaszál. II. A kazalugrás. III. A kis libapásztor.* Irta: Mosdóssy Imre Budapest. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai.) cs. és kir. könyvkereskedés kiadása. Ára 50 kr.

Ha a három kis elbeszélést rangsor szerint kellene osztályoznom, akkor az első hely *A kis libapásztort*, a második *A szalmaszál*at illetve s utolsó volna *A kazalugrás*, melyet mint középsőt, alaposan összeszoritott a másik két köpczösebb mesécske. A legjobb tehát *A kis libapásztor*, mely beszédesen élénk színekkel festi Veres Palikának történetét, ki az ifjúsági elbeszélések rendes Palikája gyanánt, szófogatatlankodással kezdi szereplését; a ki azonban a jó tanító bácsinak és a tisztelendő úrnak segedelmével megbánván bűneit, erősen lelkebe vési a negyedik parancsolatnak kenetes szavait, hogy: «Tiszteld a te atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy e földön, melyet a te Urad, Istened ad tenéked!»

Nol aztán a szent leczkék, a jó tanácsok szavai által az engedmességben, a szófogadásban megízmosodott lelkű fiú, egyszer csak nagy kitüntetésben (!) részesül: kihajthatja a libuskákat a taványi rétre, a Duna alá. Itt következik az elbeszélésnek igazán meglepően közvetlen szép része: a mint a két öreg ludat és a tizenhatsz kis libát a kövér mezők felé, az árnyékos fűzek alá terelgeti a kis pásztor, a mint meg-

érkeznek a Veresék páskumjába s a mint a fiú észreveszi az erdő alatti tisztáson a Sugár Laczi, meg a Benkó Jancsi, meg a többi gyerek fürge labdajátékát. Ő, Pali, sípot csinál, szép, jó fúfza sípot, mely csak akkor fog szépen szólani, ha készítés közben gyorsan és tisztán mormogjuk ezeket a bűbajos szavakat, hogy:

— Sohase hallottam szebb sípszót, mint a szepetneki szépen szóló szép sípszót!

Sípot csinál, hogy elfeledje azt a veszedelmes szomszédságot, melynek lelke egész ereje alig tud ellentállani; de, becsületére legyen mondva, nem tántorodik meg. S talán az ő diadalával végződnek a történet, ha a labdázók észre nem veszik vala s össze nem kocczannak a Pali derék önuralma miatt, ki sehogysem akart hűtlen lenni nemes elhatározásához. Erre aztán egy labdaütővel mellbe lökte Benkó Jancsi Palikát s gyávának nevezi őt, sőt mi több, káromló szóval illeti édes anyját.

E kemény támadásra aztán Pali se maradhat angyal s a Jancsi kezéből kifacsart bottal úgy vág végig ennek fején, hogy előnti a vér. Erős verekedés következik, melyből hősiünk hasznos futással menekül.

Itt kezdődik az elbeszélésnek *regényes* fordúlat. Pali ugyanis rohanás közben a Duna partra ér s ott se lát, se hall, egy himbálódzó csónakba veti magát, mely az üldözőknek egy utolsó elkeseredett támadása után, elszabadult a szöke hullámokkal. Több borzalmas véletlen szerencse után, *Palotás* uramnak derék fia szabadítja ki a biztos halálból Palit. A szabadító fiúnak atyja pedig az a Palotás, a ki egy nagy társasággal egyetemben majálisozott a Duna parton s az a Palotás, ki a boszniai hadjáratot «végig csinálta», sőt mi több (s természetesen) az a Palotás, kinek életét Palinak az apja mentette meg. Ez a nagy *véletlenség* erős kételkedésre készíti az olvasót. S a legbékésebb szemlélődés után is abban állapodik meg az ember, hogy bíz e rész, nagy s azonnal szembeötlő valószínűtlenségével alaposan megcsappantja azt a pompás eleven hangulatot és érdeklődést, melyet a mi kis *magyar* Palinknak eddigi története bennünk keltett. Mert bíz' innen kezdve *nemzetközi* lesz a történet, s az minden szereplője, elvesztvén minden magyaros vonatkozását, ízét, zamátját. Mert a Palotás uram és a Veres Pál találkozására a kölcsönös hálálkodás, s hogy Palinknak gondját Palotás uram vállalja el stb. stb. ezen részletek már azok előtt, kik az újabb ifjúsági iratokkal foglalkoztak, teljesen ismerősek, elkoptatottak.

A második elbeszélés volna *A szalmazsál*. Meséjéből hiányzik a pszichologia, hiányzik a valószínűség. Váry Bandi, a ki tizennegyedik évében jár, olyan dolgokat talál ki és követ el, a milyeneket sem «a viharban megedzett» nagy tapasztalású emberek, sem édes atyja nem képesek megcselekedni. Csodálatos módon menti meg atyját, Váry gazdatisztet, ki kocsisával ott rekedt a Balatonnak egy elszakadt jégtábláján; még csodálatosabb bölcseséggel leplezi le atyjának grófját, ki hamis esküre akarja kényszeríteni derék, becsületes tisztviselőjét.

A kazalugrás nem is annyira elbeszélés, mint inkább leírása annak, hogy miként szoktak némely helyen a gyerekek szédítően magas kazaloknak tetejéről leugrálni s hogy ez ugrálás mily élvezetes kínlódás, mily

bóditó gyönyörűség. S végül, hogy ez ugrálók közül egy, ki egy végső bukfenczcel akarta befejezni az isteni tornát, miként előre képzelni lehetett, hogyan töri be az orrát, mely dézsányira nő, azalatt, míg szája szélei szerecsenéhez hasonlóvá vastagodnak.

Azonban való az, hogy ez elbeszéléseknek nyelvezete kellemetesen szép magyarságú, erőtől dúzzadó, mely néha a fenségesig emelkedik. Való, hogy író gyönyörűségesen tud festeni, tud közvetlen lenni s talán az is, hogy ez ifjúsági iratai első esajta művei.

Az meg érthetetlen, hogy e különben igen jó papirosú és szép nyomású könyvet, oly gyatra kötésben bocsátották piacra Lampelék s hogy csak a *szalmassálnak* jutott két igen csinos kép; úgy látszik, a másik kettőnek rovására.

Mesekönyvecske. *Csalavér Róka* több rendbeli csalafintaságai. Megírta *Gaál Mózes*. Huszonegy Kaulbach-féle képpel. Budapest. Franklin-Társulat. Magyar irod. intézet és könyvnyomda. 1899. Ára 50 kr.

Elvégre is teljesen mindegy akár Reinecke, Fuchs akár Csalavér a neve *hősünknek*, a fő az, hogy *becsületos* róka legyen a koma. A kezünk között levő pedig az; annyira az, hogy szinte fogadkozni merne reá az ember, hogy egy fikarcnyi sincs benne a sógoréból.

A nevetető, élettől mozgó mese tizenegy fejezetben adja elő Csalavér ravaszságait. Szemenszedett ravaszságok! Az állatok országgyűlése, a hol megjelent a jámbor ökör, a versekben beszélő szamar, a délczeg ló, a tapsi füles nyúl, a kurtafarkú tyúk szép pettyes nyakendővel stb., stb., mondom, az országgyűlés majdnem elájult, hallván Csalavér komának rengeteg gázságait; a ki kegyetlenül becsapja az Ordast, a kutyát, a kandurt és a szegény tapsi fülest, a ki valahol kántor akart lenni, de olyan helyen, hol e tisztos méltóság tanítói állással van egybekötve.

A sok gázság megállapítása után aztán *Sörényes*, az ország királya, a hatalmas oroszán, parancsot ad, mégpedig rettenetost, hogy Csalavért el kell fogni, s felette törvényt ülni. A második fejezetből aztán az derül ki, a napnál is világosabban, hogy Csalavér először Maczkót, aztán Kandurt csúfolja meg rémségesen s a király parancsát semmibe se veszi. No! azután töredelmesen bevallja bűneit, de csak azért, hogy újból lóvá tegye az egész tisztelt házat, de különösen és iszonyúan az oroszán ő felségét. Így folyik ez végig fejezetről fejezetre, újabb és újabb gonoszságaival Csalavérnek, ki elvégre is az igazságnak méltó könyhullatására, diadalmaskodik, a király kinevezi őt miniszterelnökké és Csalavér egy szép szónoki beszédben búzditja nagyra menendő gyermekeit, hogy ók is majdan apjuk nyomdokaiban járjanak.

A magyar állatmese világból is jól ismert rókaepizódokat még élénkebbé, még szemléletesebbé teszi az a sok pompás ötlet, mely csak úgy hemzseg a mesében. Mikor például Kandur útra indul, hogy törvényt kötött föl, — s épen ebéd után érkezett meg. Csalavér nemes udvarháza előtt ült a padkán, s Heltai Gáspár meséiből olvasott feleségének, a ki a legfrissebb Csalavér-csemetét altatta.» Vagy a mikor Csalavér

párbajra hívja a farkast, szólván: «Én tyúkfalvi és libarekeszi báró Csalavér Leső, téged poltron henczegőnek, gyáva rágalmazónak mondalak s hogy pofon nem ütlek, azt csak a király és országgyűlés iránti tiszteletemnek köszönheted!» És így tovább!

Teljesen meg vagyok róla győződve, hogy e könyvecskét a gyerekvilág a legnagyobb örömmel fogadta; meg vagyok róla győződve, hogy sokat mulatott s a könyvezésig jóízűket kaczagott az állatok e nagy svihákjának agyafurt gonoszságain; mely, egész emberien, még csak megse bűnhődik azért a kevésbé gentleman életért, melylyel becsapja az egész világot. Meggyőződésemet különben legjobban igazolja az a körülmény, hogy e könyvecske már is második kiadásban forog közkezen, mire teljesen rá is szolgál olcsóságánál, csinos kiállításánál fogva is, hogy azokat a művészi, noha nem mindig elég tiszta nyomású képeket ne is említsem, melyek magukban is jóízű mosolyra derítik a gyereket, felnőttest egyaránt.

Mesekönyvecske. Répa-csösz az óriás. Öt mese Musaeus után írta: Gaál Mózes. 15 képpel. Budapest. Franklin-Társulat magyar írói. intézet és könyvnyomda. Ára 50 kr.

Hogy *Musaeus Rübesehlja* milyen helyet foglal a német meseirodalomban, az itt nem tartozik mi reánk, nem az sem, hogy az Óriáshegynek e csodás hatalmi királya ép oly népszerű, oly jól ismert alakja az összes német gyermekvilágnak, mint nálunk azok a túlvilági erővel felruházott Szellemelek, kiknek tetteit, cselekedeteit szent borzalommal hallgatja a megihletődött gyerek, a téli esték pattogó zsarátja mellett.

De közünk van ahhoz, hogy e kedvelt, csodált német mesei hősnálunk is bebocsáttatást kap s hozzá becsületes, tiszta, jó magyar nyelven.

Hát Isten hozta őt közibünk!

Isten hozta, mert az csak nem baj, ha valamely nagy nemzetnek ilyen előkelő s a nép gondolkodásmodját oly híven visszatükröztető meséjét ismeri meg az a magyar gyerek, a ki már könyv nélkül tudja az összes magyar meséket, a kinek már nem imponál Répa-csösznek semmiféle ármányos cselekedete, a ki a maga kukoricza Jancsijával úgy, képzeletben, okvetetlenül a földhöz vágatja a nagy óriást s kinek az Operenciás-tengeren túl országoló királya, a kis lájblí zsebéből is kifizetné annak minden pereputtyát.

Hanem aztán így legyen! Így legyen s gyermekeink csak akkor vegyék kezökbe e természetesen erősen germán fabulát, mikor már a mi páratlanul gyönyörűséges szép tündérmeséinknek minden szereplőjével legalább is «per tu» van.

Egvébként pedig a kis könyv első meséje azt mondja el, hogy miért csúfoltak hősünket Répa-csösznek. A földalatti országból egyszer csak útra kelt a nagyszakállú óriás: feljött a földre, hogy megismerkedjék az emberekkel. Ezek azonban már akkor sem lévén különbek, mint ma, egy párszor becsapják az «öreget», ki elhatározza, hogy egy utolsó próba után újból visszatér régi országába. No! de nem elég neki, hogy eddig csak köznapi férfúkkal hozza össze sorsa, utolsónak a világ legszebb királylányával gyülik meg a baja; ki az ő mélységes szép szemével óriás uramnak is bizony csak elcsavarja jól benőtt, úgy

emlékszem, három ezer esztendő s fejét. E tisztos korú agglégény a legszertelenebb gigerlivé lesz s ellopja a világnak legszebb virágát, a kinek persze már meg van ide fönna a maga szive választottja. És csodácsodája, a királykisasszonyt sem a sok selyem-bársony ruha, sem semmi nem hatja meg, de sőt mi több (elvégre is mesével van dolgunk!), hűséges marad az ő régi galambjához. Hej! pedig de imádja, de szereti az óriás: a mit sem sejtő répákat emberekké varázsolja a búsongó leány kedvéért. Mikor oszt az emberekké vált jóra való, derék répák az ősz végével elaszna, a teljesen megkerült szerelmes, hogy felvidítsa a királykisasszonyt, iszonyú nagy méreteknben kezdi úzni a gazdaságnak répatermelő ágát. A leány cselhez folyamodik, kiküldi az óriást, hogy számlálja meg a kelő répákat, a melyek közül ő már egyet kihozott s az óriás varázspálcájával a szélnél is gyorsabban száguldó paripává változtat át, a melylyel aztán egyenesen hű párja karjába rohan, hogy ők legyenek a világ legboldogabb halandóivá. A becsapott óriás pedig, a szerelmesek bevett szokása szerint, szekundára állván a számtanból, nem tudja megszámlálni a nagy halom répát s kapja a Rübzahl nevet.

A második mese Répa-csöszről és a szabólegényről, a harmadik és negyedik jó tetteiről, az utolsó pedig a furfangos tolvajról regél.

E. F. S.

VEGYESEK.

Triff Gábor bucsúja. (Beküldetett.) Egy bölcs könyvében olvastam: «*az élet találkozásból és bucsúdsokból áll.*» Mi ismét bucsúztunk. Triff Gábor tanítóképző-tanár 32 évi működése után lelépett a közpálya küzdelmes színteréről és nyugalomba vonult.

1898. okt. 31-én a bevégzett leckeórák után a szabadkai magy. kir. áll. tanítónőképző-intézet tanári kara és növendékei együtt voltak az intézet zene-termében. Lehangoltság uralkodott az arcokon, melyekről szomorúság tükröződött vissza, mintha mindenki a maga szerencsétlenségén bánkódnék.

Ünnep, bucsú-ünnep volt. Egy szeretett kartárs és egy felette szeretett tanártól bucsúztak az egybegyültek. A kartársak meleg, a szeretet és nagyra-becsülés szavaival mondaék el a távozonak: «*Isten veled.*» Azután előállt Buday Ilonka IV. éves tanító-növendék és társnői megbízásából a többi — ide helyszüke miatt le nem írható — sok szép szó között, a következőket monda: «Elérkezett tehát ez a nap is, mely életünk legszomorúbb napja. Válnunk kell Öntől, kihez a szívünk legmélyében fakadt hála és szeretet erős gyökerei fűznek, oly erősen, hogy nincs sem természeti, sem emberi erő, mely azt valaha széttephetné... És mert oly véghetetlen kedves volt Ön nekünk és mert annyi bölcs tanácssal támogatott Ön bennünket, azért oly nagy a mi bánatunk az Ön távozása fölött.» Aztán hosszasan és kedvesen azt fejtegette a szónok, hogy mennyit és mit köszönhetnek ők és az ország minden részében elszéledt sok tanító —

kik egykor növendékei voltak — a nyugalomba vonulónak; felemlíti szóló azt is, hogy mennyire megérdemlett jutalom a pihenés annak, aki úgy dolgozott, mint a bucsúzó; aztán így végzi szavait: «És most Isten veled! szeretett, soha nem felejdhető tanárunk. Szerettünk, mint édes atyát! becsültünk, mint buzgó hivatalnokot és bámultunk, mint pedagógust. Te elmégysz, de kedves emléked velünk marad! bölcsességed, jószágod, buzgalmad és szereteted sohasem feledjük . . . A többit már nem lehetett hallani. Bucsúztató, bucsúzó, a tanári kar és 180 ifjú leány hangos zokogása tölté be a termet.

Meghatóbb jelenetet képzelni sem lehet. A bucsúzó tanár szavai elcsuklottak a szóló szájában és tulhangzott az általános zokogás, mely még akkor is hallatszott, mikor a tanári kar elhagyta a termet és a növendékek egymás nyakába borulva ismételték a bölcs szavait: «Az élet találkozásokból és bucsúzásokból áll! mily szomorú a bucsúzás!»

1889. évben ősszel találkoztak először a szabadkai áll. tanítónőképző-tanári kara és növendékei Triff Gáborral. Tíz esztendő elég idő arra, hogy együtt működő kartársak kiismerjék egymás jellemét és a tanár értékét. Triff Gábor jelleme nyílt könyv volt mindig és reméljük az is marad. Belenézhetett lelkébe és cselekedeteibe bárki és látott ott oly vonásokat, melyek dízére válnak egyaránt a tanárnak és az embernek. A szív melege, a lélek nemessége, egyszerű és becsületes gondolkodás, az ifjúság és a kartársak iránt érzett szeretete, lelkesedés az igaz iránt, ernyedetlen fáradozás és munkakedv tették őt a pedagógia mesterévé. Ezen tulajdonságaival úgy a tanteremben, valamint a közéletben a tanuló ifjúság nagy kontingensére, kik növendékei voltak, nagy hatással volt.

Hiszszük tehát, hogy most, midőn három évtized után megáll a pálya végén, melyen mint ifjú, telve reményekkel és ideálokkal elindult nyugalommal szívében, melegegedéssel lelkében néz vissza, hogy tapasztalja, miszerint szerető tanítványok, jó barátok és szeretett családja áldásaitól kísérve evezett be a nyugalom kikötőjébe ünnepelni ama ritka jelenséget: köztiszteletben és közszereteten vonulni nyugalomba.

Sz. E.

Polemia-féle. A m. é. decemberi számunkban foglalt azon közleményünkre hogy a tanítóképző-intézetek új tanterv-javaslatába olyan dolgok kerültek, a melyekről semmi tudomása nem volt annak a bizottságnak, a mely annak idején ezt a tervezetet készítette, — Szuppán Vilmos királyi tanácsos úrtól a következő sorokat vettük:

Tekintetes szerkesztő úr! A tanítóképző-intézetek új tantervéről a «Magyar Tanítóképző» decemberi füzetében megjelent hírré vonatkozólag, mint a régi orsz. közoktatási tanács népoktatási osztályának s azon bizottságoknak előadója, melyek a tanító- és tanítónőképző-intézetek tanterveit készítették, köteles vagyok kijelenteni, hogy az idézett hírből foglalt állítás, mintha a tanítónőképző tantervébe oly dolgok kerültek volna, a melyekről a bizottságnak nem volt tudomása, nem felel meg az igazságnak.

A felhozott konkrét állítására nézve itt közlöm a régi közoktatási tanács 1895. június 11-én tartott teljes üléséből 425. sz. a. a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett felterjesztésnek ide tartozó részét:

«A német nyelv tanulása a tanítónők nagy részére, *mint leendő nevelőnőkre* nézve fokozottabb jelentőséggel bírván, erre a tárgyra magasabb óraszámot állapítottunk meg, mint a tanítóképzőben s ahhoz képest tantervet is dolgoztunk ki.»

Látni való ebből, hogy a tanítónőképző tanterv-javaslatában a német nyelvre vonatkozólag foglalt intézkedés nem «gazdátlan módosítás». S hogy ezen intézkedés célzata — a tanítónőknek nevelőnőkké kvalifikálása s ezáltal az idegen nevelőnők kiszorítása — legalább oly hazafias, mint a németül nem tanuláshoz mai jelszava.

Ezen nyilatkozatomnak közzétételét kérve, vagyok kiváló tisztelettel.

Budapest, 1899. január 12-én.

Szuppán Vilmos,

kir. tanácsos, miniszteri biztos.

Mit bizonyít evvel Szuppán úr? Csakis azt, hogy a német nyelv tanítására vonatkozó eme módosításokat az *akkori közoktatási tanács* tette, de egy szóval sem bizonyítja azt, hogy annak a *bizottságnak*, a melyet a közoktatási tanács a tanterv készítésével megbízott volt, s a melynek tagjai legnagyobb részt a tanácson kívül állottak, *tudomása lett volna ezekről a módosításokról*. Pedig mi az említett közleményben ezt állítottuk. Szuppán úr nyilatkozatát tehát nem is tekintjük czáfolatnak, hanem inkább felvilágosításnak és szívesen megköszönjük neki, hogy urát vallja a már többször említett változtatásoknak. De kijelentjük egyszermind, hogy minket korántsem a szerző sértett hiúsága (e folyóirat szerkesztője t. i. szintén tagja volt annak a bizottságnak), nem is a sovínizmus, a mint Szuppán úr el akarná hitetni, ösztökölt a felszólalásra, hanem egyesegyedül az a hitünk és meggyőződésünk, hogy azokkal a módosításokkal nem jó szolgálatot tennének a német nyelv tanításának a tanítónőképzőkben. Ösztökölt továbbá az a törekvés, hogy e módosításokat valahogy fel né vegyék a most készüléfélben lévő tantervbe. Mert a régi közoktatási tanács készíttette német nyelvi tanterv-javaslat megint német szó- és írásbeli gyakorlatokat kíván, megint roppant sok német grammatikát követel, akár csak a mostani, s az egész német nyelvi tanításnak megint csak az volna a célja, hogy a növendékek tudjanak magyarból németre fordítani. Pedig huszonöt éves tapasztalat bebizonyította, hogy ez merőben lehetetlen dolog. Lehetetlen volt már régebben is, mikor a tanulók még valamivel több német nyelvi ismeretet hoztak magukkal az elébb végzett iskolákból vagy a szülőházból, s e lehetetlenség fokozódik évről-évre. S hogy a tanterv mégis ily lehetetlen célzt tűzött a tanítónőképzők elé, egyszerűen ámtásra és szemfényvesztésre kényszerítette őket. Volt sok hiába való izadás, kinlódás, a tanár részéről tömérdek bosszankodás, de haszon vajmi kevés. Ebből okulva, azt kívánjuk, hogy a kezdőknél a cél ne legyen más, mint a német szépirodalmi és tudományos elmetermékeknek a *megértése*. Ezt

elérni lehet is, kell is, hasznos is. És erre elég két heti óra is, holott amazt a czélt még heti 6 órán sem lehetne elérni. A régi közokt. tanács egy harmadikkal is megakarja toldani az órák számát s a harmadik órán taníttatni kívánja az erős és gyöngé főnevek, az erős és gyöngé igék ragozását, a praepositioikat, a supinumot s még vagy száz hasonló dolgot s azt hiszi, hogy mindezeket tudván, a leendő tanítónők diadalmasan meggátolják a német nevelőnők beözönlését az országba. Hát ezért az optimismusáért a régi közokt. tanácsot, ha még megvolna, csak irigyelni lehetne.

Választmányi ülés. A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya január 21-én dr. Kovács János elnöklete alatt ülést tartott, a melynek jegyzőkönyvét csak a jövő számban hozhatjuk. Az ülés főtárgya dr. Baló József előadása volt a következő tárgyról: «*A neveléstan a tanítóképzőben*». A tárgyalás eredményéről e rovatnak egy másik közleményében számolunk be. Itt csak azt említjük meg, hogy az érdekes vitában Lélerer Ábrahám, Nagy László, Herrmann Antal, Miklós Gergely, Peres Sándor és az előadó vettek részt. Felszólalásaik kivonatát a jegyzőkönyv fogja hozni. Ezután Sztankó Béla főtítkárt terjesztette elő az elnökségnek a munkaprogramra vonatkozó javaslatát, a melyet a választmány egész terjedelmében elfogadott. E szerint a választmány legközelebb a tanítóképző-intézetek *beleléletének* fejlesztésére fogja a főgondot fordítani. Az elméleti és gyakorlati *neveléstant*, mint a tanítóképző-intézetek főtárgyát, állandóan fölszinen fogják tartani. Foglalkozni fognak a tanítóképző-intézeti nevelésnek egy eddig kevésbé méltatott, de nagy fontosságú ágával: az ifjúságnak az önevelésre való szoktatásával, vagyis az *ifjúsági egyesületekkel* (önképző körök, önszegélyző egyesületek, könyvtárak). Egyéb themákra nézve a választmány bevéárja a *vidéki tagok* indítványait. Ezután jelentést tett a főtítkárt a magyar tanítóképzésnek a *párizsi világkiállításon való képviseltetéséről*. A kiküldött szűkebb körű bizottság dr. Halász Ferencz osztálytanácsos elnöklete alatt ülést tartott s ezen megállapították a kiállítás programját. Kimondották, hogy nemcsak az állami, hanem a felekezeti tanító- és tanítónőképzőket is bevonják a kiállítás körébe. Ki fognak állítani olyan kimutatásokat: diagrammákat, táblázatokat, a melyek az ország tanítóképzésének mai állapotát híven és áttekinthetőleg felfogják tüntetni; egy tanító- és egy tanítónőképzőnek akvarellképeit stb. A részletes tervezetet legközelebb hozni fogjuk. Végre a pénztáros, Horvay Ede tanár, tette meg pénztári jelentését. Általános feltűnést keltett, hogy a *tagoknak majdnem harmada, 85-en nem fizették még le a múlt évi tagsági díjat!* Így nem lehet az egyesületet fentartani! Február elején szét fognak menni a postai megbízások. Ezúton is felkérjük a hátralékos tagokat, hogy a megbízásokat szíveskedjenek kiváltani. Egyuttal felkéri a választmány az igazgatóságokat, hogy a tagsági díjakat úgy, miként Baján és Modoron szokták tenni, félévi részletekben behajtani és a pénztárba (dr. Horvay Ede, Budapest, Györi-út 9) együttesen beküldeni szíveskedjenek. Azoktól, a kik két évre hátralékosak, a Magyar Tanítóképzőt mindaddig visszatartják, míg tartozásukat ki nem egyenlítik.

Ujabb események a tanítóképző-intézeti tanárképzés dolgában. Tanító-

képző-intézeti tanárképzésünk ügye habár lassan is, de folytonosan halad a megoldás czélpontja felé. Az újabb időknek legnevezetesebb, mondhatni, fordulatszerű eseménye, hogy közoktatási kormányzatunk is kezébe vette az ügyet s ha a jelekből itélni lehet, eltökélt szándéka azt mélyebbre ható intézkedésekkel és tervszerűbben oldani meg, mint azt 1888-ban ötletszerűen megkísérelték. Az történt ugyanis, hogy ez iskolai év elején rendeletileg felszólította a Közoktatási Tanácsot, készítsen részletes tervezetet a tanítóképző-intézeti tanárok képesítéséről és képzéséről s munkálatában vegye figyelembe a hazánkban a testületek és egyesek részéről fölmerült javaslatokat, valamint a külföldi intézményeket. A Közoktatási Tanács állandó bizottsága a tanítóképző-intézeti albizottságra bízta a munkát, a mely azt már el is készítette s legközelebb az állandó bizottság elé fogja terjeszteni elfogadás végett. Az albizottság a maga munkálatának alapjául a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszusnak és a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének egymással teljesen megegyező (s ugyanazon eredetű) határozatait vette. De azokat csak fontos módosítással fogadták el. Elejtették azt az eszmét, mint jelenleg kivihetlent (?), hogy az elemi iskolai tanítók pusztán oklevelükkel az egyetem rendes hallgatói lehessenek s ott képeztessenek tanárokká. Ennek következtében a képzés sulypontja a Pedagogiumra esik; de megkívánják, hogy a jelöltek a három évi pedagogiumi kurzus után két évig rendszeresen egyetemi előadásokat hallgassanak. E nélkül nem bocsájtnak a jelöltek tanári képesítő vizsgálatra. Jelentkezhetnek tanítóképző tanári képesítőre azok is, a kik négy évig az egyetemnek *rendes* hallgatói voltak, tehát a nem tanítók is. A képesítést egyetemi, akadémiai (pedagogiumi) s tanítóképző tanárokból álló *országos bizottság* fogja megadni s természetesen, tanítóképző-tanár csak az lehet, a ki ezen országos bizottság előtt a kvalifikációt megszerezte.

A gyermekrajz ügye. A pedagogiának ez az egészséges iránya, a mely a gyermek lelki életének tanát (paidológiát, gyermekrajzot) is munkájának körébe veszi, kezd tért nyerni. Ismeretes az az akció, a melyet ez ügyben *Pethes János* kartársunk indítványára a somogy megyei tanítóegyesület indított meg. Kevésbé ismeretes, de figyelemre méltó az az esemény, hogy ez irányban egy mű hagyta el a sajtót: *Donner Lajos* békéscsabai polgáriskolai igazgatónak terjedelmes munkája a gyermeki értelem fejlődéséről. Legújabb esemény, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok egyesületének választmányja a legutóbbi ülésén foglalkozott a gyermekrajz ügyével. Alkalmat adott erre *dr. Baló József* fölolvassza a tanítóképző-intézeti neveléstani oktatásról. Előadó behatóan foglalkozott a neveléstani anyagával és irányával. Az előbbit illetőleg gondos kritika tárgyává tette az új tanítóképző-intézeti tanterv neveléstani anyagát. Az irányra nézve pedig kifogásolta azt, hogy a képző-intézeti neveléstani oktatás nem nyugszik lélektani alapon és sürgette az elhanyagolt lélektani mozzanatoknak minden ponton és tételnél való érvényesítését. Ezért hasznosnak mondja a somogy megyei tanítóegyesület kezdesét, habár az adatgyűjtéstől sokat nem vár. Végül kifejti azt a nézetét, hogy a képző-intézeti neveléstani oktatás a Herbart

pedagógiájának alapjára helyezkedjék. (Az előadást közlönyünk februári füzetében fogjuk közölni.) A megindult vitában számosan vettek részt s végül kimondták, hogy a képzőintézeti neveléstani oktatás ügyét állandóan felszínen fogják tartani. A mi pedig a gyermekrajzot illeti, kimondotta a választmány, hogy üdvözlí a somogy megyei tanítóegyesületet, mint kezdőjét az idevágó adatgyűjtéseknek; üdvözlí *Pethes* Jánost is, mint indítványozót s az ügy mozgatóját. A választmány erkölcsi támogatásban fogja részesíteni a mozgalmat, sőt oda fog hatni, hogy az ország tanítóképző-intézeteinek gyakorló-iskolaiban gyermekrajzi tanulmányok végeztesenek. Az egyesület választmánya annyival inkább felkarolja ez ügyet, mert a jelenlegi mozgalom eredete közvetlenül a tanítóképző-tanárok egyesületének és a Magyar Tanítóképzőnek működésére vezethető vissza. Szóba került az az immár feledésbe merült mozgalom is, a melyet a Népevelők Budapesti Egyesülete indított meg 1889-ben épen e tárgyban *Szabó Bugáth* Lászlónak indítványára. Elhatározták, hogy lehetőleg fel fogják használni az e munkában összefoglalt becses anyagot.

Audiatur et altera pars! A félegyházi ügyre nézve a következő levelet kaptuk: Tekintetes szerkesztő úr! Becses folyóiratának deczember havi számában egy közlemény jelent meg: «Egy tanítóképző-tanár fegyelmi esete» czímen, melyet megjegyzés nélkül nem hagyhatok. Tartozom ezzel a tanúnyek, önmagamnak és végre azon egyháznak, melynek hitelveit hiszem és vallom. Kérem tisztelt szerkesztő urat, legyen kegyes e néhány magyarázó szónak becses lapja hasábjain helyet adni.

Szándékom az volt, hogy míg az illetékes forum ez ügyben ítéletet nem hoz, addig semmiféle nyilatkozatot nem teszek; de miután nagy keserűséggel kell tapasztalnom, hogy a kipattant szikra — mintha csak ellenséges szellemek tendentiosuson élesztenék s terjesztenék — lánggra lobbant s tűzével engem mindenképen meg akar semmisíteni. Azt hiszem, ily helyzetben megengedhető nekem is, épp olyan jögon, mint a hirlapi cikkek beküldőinek, hogy pár szóban nyilatkozzam, mielőtt az ügy befejezést nyerne.

A «Félegyházi Híradó», melyből a közleményt meríteni méltóztatott, elismerem, hogy a történetek egy részét tárgyilagosan írta le; de nem írta le az egészét. Ha már a növendékek terhelő vallomását, a tanári kar határozatát közreadta: miért nem emlékezik meg, legalább főbb vonalaiban, az én írásban beadott védelmemről is? Hiszen az egyszerre tisztább világlátásba helyezte volna az egész ügyet; s azt a mulasztási hibát, melyet talán elkövettem, nem tüntette volna fel a leggonoszabb cselekedeti hibának, melyet a legszigorúbban elítélendő bűnnek minősíték magam is. Nem mondom, hogy e kihagyás célzatos volt; de az ügy érdekében szükséges lett volna. Ha azok a vádak olyan alakban, a milyenben a növendékek szétágazó vallomásaiból kidomborítottak, igazak volnának: akkor én nem a kath. egyház dogmáit, hanem a saját egyházam credóját támadtam volna meg.

De hát józan észszel tehettem-e ilyet, midőn egyházamnak gondnoka

vagyok, nemcsak, de Félégyházán, hol eddig 55 ref. növendék rendes vallástani oktatásban nem részesült, gondnokságom alatt — nem akarok dicsekedni, hogy az én közreműködésemmel — állandó vallástanárt s itt szétszortan élő híveink lelki gondozást nyertek.

Hibás lehetek, de azt tudom, hogy *akaratommal* nem történt vallási sérelem. Nem tisztelném a saját egyházam hitvallását, mely a türelmességet és az általános emberszeretetet írta zászlójára, ha a más meggyőződését, legszentebb kincsét, tiszteletben nem tartanám.

Hogy órámon mégis megtörtént az a megbotránkoztató eset, az felróható az osztály gonosz magaviseletének, melyet minden collegám bizonyít; felróható az én humánus — mondjuk gyenge — fegyelemtartásomnak: *de semmiképpen akaratomnak; ez ellen a leghatározottabban tiltakoztam s tiltakozom.*

De szolgáljon a hiba mentségéül 25 évi testi és lelki megfeszített munkálkodásom, mely alól 25 percze sem igyekeztem soha szabadulni. Huszonötévi szakadatlan működés után érzem, hogy idegeim, testi és lelki erőm egy kis enyhülés, frissülés után vágyakoznak, hogy rugékonyságukat visszanyerjék. Ha mulasztást követtem el, tulajdonítható az a tulfeszült idegek természetszerű leajzódásának, *de nem az én szándékommak.*

Az ügy, minden részleteivel, melyeket itt fel nem sorolhatok, az illetékes forum előtt van és én nyugodtan várom Előljáróim igazságos ítéletét.

Fogadja Tekintetes Szerkesztő úr kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Kún-Félégyháza 1899. január 6.

Soós Antal,

kép.-tanár és prot. egyh. gondnok.

A Magyar Pedagógiai Társaságba kültagúl jelentkezni lehet egy levelező-lapon a titkárnál (Dr. Kovács János Budapest, I., Némethölgy, Hantos-út). A kültagok tanácskozó és indítványozó joggal bírnak s kapják a «Magyar Pedagogia» folyóiratot. (Évi díj 2 frt. A tagsági kötelezettség 3 év.) — Ajánljuk mindenkinek, a ki csak a pedagógus elnevezésre számot tart, hogy a kiváló ped. társulatba belépjen.

A tanítóképzőintézeti tanárok fizetése Ausztriában. A «Magyar Tanítóképző» mult évi október havi (VIII.) füzetében közölte a szászországi és poroszországi tanítóképző intézeti tanárok és igazgatók fizetési adatait. Ezek valóban fényes bizonytságot tesznek arról, hogy a kulturállamok hogyan honorálják a kultura munkásait. Ezen országok tanárai azonban oly kedvező ellátásban részesülnek, hogy párhuzamba sem merjük állítani vele a magyar tanárok fizetését. A mult év október havában életbe lépett Ausztriában is az új fizetési törvény s minthogy a mi viszonyaink, leszámítva azt a körülményt, hogy odaát az élet aránylag jóval olcsóbb, mint nálunk, sokban hasonlóak az osztrák viszonyokhoz s ezeket gyakran követni szoktuk, nem lesz talán tanulság nélkül való, ha a magyar tanító- és tanítóképző intézeti tanárok és igazgatók fizetését egybevetjük az osztrák kollégákéval.

Az új fizetési törvény szerint az állami képzőintézeti rendes tanárok a 9., 8. és 7. rangosztályban vannak; alapfizetésök 1400 frt, szolgálati pótlékuk 250—

300 frt, évötödös pótlékaik közül a két első 200 frtos, míg a három utolsó 300 frtos. Illetmények tehát, melyek a régi törvény szerint 1200 és 1500 frt között váltakoztak, most 1650 frt kezdőfizetéstől 3000 frt végfizetésig emelkednek. Az igazgatók a rendes tanár illemtényein kívül még évi 500 frt működési pótlékot kapnak és a 7., illetve 6. rangosztályba tartoznak. Ezekben az összegekben a lakáspénzek természetesen még nem foglalhatók benn. Minthogy a magyar képzőintézeti rendes tanár kezdőfizetése 1200 frt, a végső pedig a pótlékokkal együtt e legkedvezőbb esetben is csak 2300 frt, azért ezeknek kezdőfizetése 450, a végső pedig 700 frttal kedvezőtlenebb, mint osztrák társaiké.

Még nagyobb a különbség a gyakorlóiskolai tanítók fizetése között. Ezek odaát a 10. rangosztályba tartoznak és kezdőfizetésük 1100 frt és 200 frt szolgálati pótlék. Évötödös pótlékaik közül pedig a két első 100 frtos, míg a három utolsó 150 frtos, tehát kezdik 1300 frttal és végzik (lakáspénzüket nem is számítva) 1950 frttal. E szerint a mi gyakorlóiskolai tanítóink nyomukba se léphetnek osztrák collegáinknak.

Nem lesz végül érdektelen, ha felemlítjük, hogy Ausztriában az új fizetési törvénnyel egyidejűleg új nyugdíj-törvény is lépett életbe, mely szerint az állami hivatalnokok már öt évi szolgálat után válnak nyugdíjképesekké és ugyanoly elbánásban részesülnek, mintha tényleg 10 évig működtek volna. E törvény az özvegy nyugdíját rangosztály szerint állapítja meg, még pedig a 11. osztályban 400, a 10-ben 500, a 9-ben 600, a 8-ban 700, 7-ben 900 és a 6-ban 1200 frtban. A gyermekek ellátása is sokkal kedvezőbb ezen törvény értelmében Ausztriában, mint nálunk.

Kimutatás

az 1898. december 23-ától 1899. január 23-áig befolyt tagsági díjakról.

1897. évre: Rohn József (4 frt).

1897. II. félévre: Amberg József (2 frt).

1898. évre: Kovaliczky Kornél, Faluvégi Albert, Mohar József, Deák Lajos, Petrovác József, Tóth József, Holczmann Ferencz, Kun Alajos, Kiraly Károly, dr. Lázár Gyula, Lazárné Kasztner Janka, dr. Kovács János, Versényi Gabor, György Aladar, Sztankó Béla, Nagy F. Károly, Pestmegyei Tanítótételület (4 frt).

1898. I. félévre: Jaskó Karoly, Kiss-György, Amberg József (2—2 frt).

1898. II. félévre: Czöndör Sándor, Krúze Ernő (2—2 frt).

1899. évre: Fazakas József, Horvay Ede, Pethes János, Kovaliczky Kornél, Kiss György, Szatmár-Ugocsamegyei r. k. Tanítóegyesület (Méder M.), Rucsinszky Lajos, dr. Kovács János, Erdődi János, Kozora Endre, Nagy F. Károly, Wollmann Elma, Angyal Dezső, dr. Koch Ferencz, Hoffmann Amália, Aradvidéki Tanítóegyesület (4—4 frt).

1899. I. félévre: Vashegyi népiskola (Mánczos J.) (2 frt).

Budapesten, 1899. január hó 24-én.

Horvay Ede,
egyesületi pénztáros.